

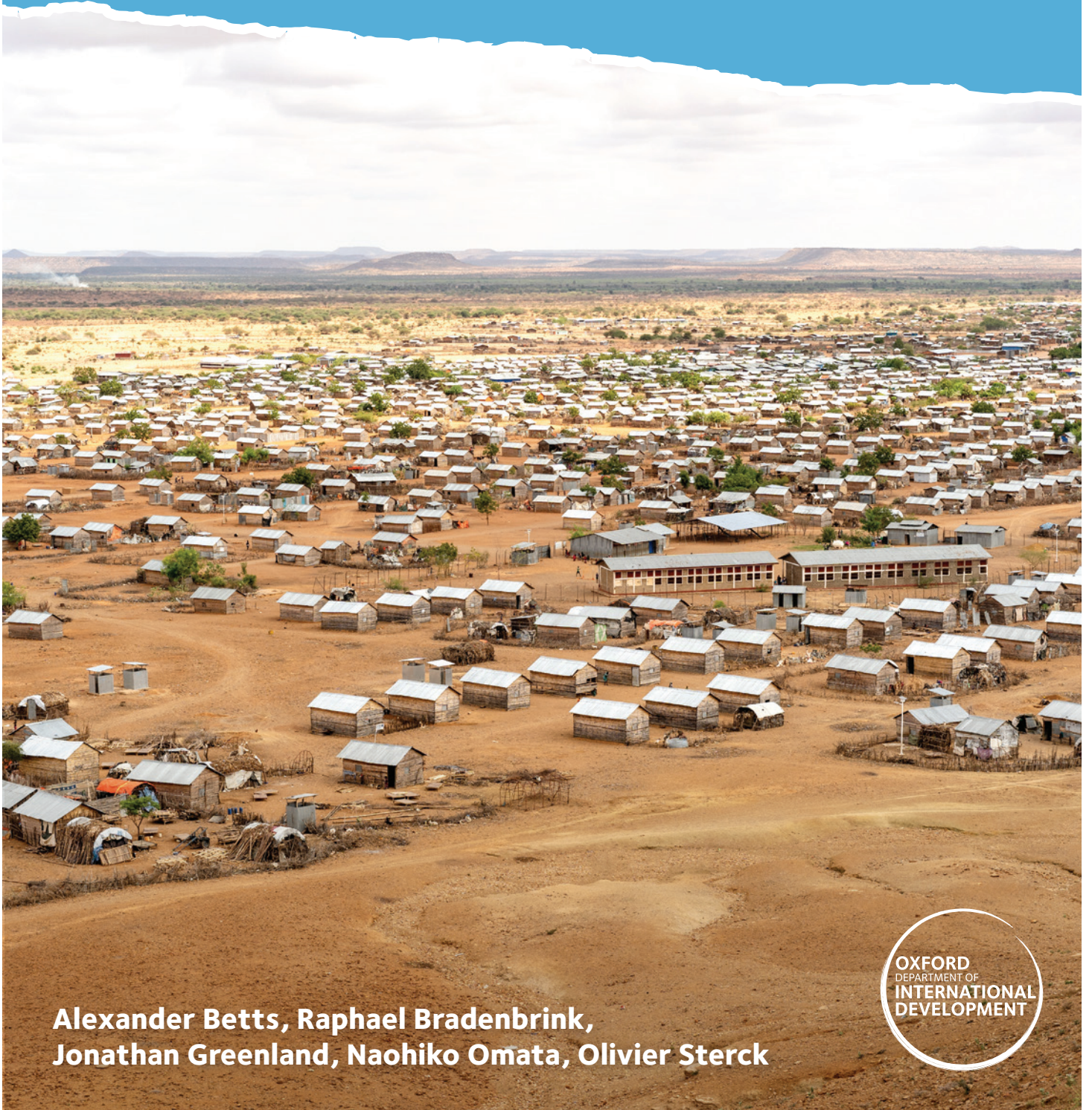

UNIVERSITY OF
OXFORD

REFUGEE
STUDIES
CENTRE

Nolasha Dhaqaale ee Qaxootiga ku Nool Dollo Ado:

Fursadaha Horumarinta ee Gobolka Xuduudda Itoobiya ah

**Alexander Betts, Raphael Bradenbrink,
Jonathan Greenland, Naohiko Omata, Olivier Sterck**

OXFORD
DEPARTMENT OF
INTERNATIONAL
DEVELOPMENT

Tusmada warbixinta

Dulmar kooban	4
1. Horudhac	6
2. Habka	8
3. Gobol ay fursadaha xadidan yihiin?	9
Fursada beer abuurka, xoolaha, iyo ganacsiga raja rajada	10
4. Dhaqaalaha xuduuda	14
Magaalada Dollo Ado oo aha halbowlaha ganacsiga	14
Nolosha dhaqan dhaqaale ee xuduudaha	16
Sharciyada xuduuda oo ay fulinteedu xadidantahay	18
5. Xeryaha oo ah damaanad bulsho	19
Difaaca ijtimaaciga ah	19
Iskaashatooyinka iyo nolol-maalmeedka	20
Helidda siyaasad dhaqaale	21
Dhaqaalah ku saleysan raashiinka mucaawanada ah	23
6. Sida dadka deegaanka ay uga faaideystaan	25
7. Abuuridda fursada waara	28
Mahadnaq	32

Waxaa daabacay Xaruunta Daraasadda Qaxootiga, Jaamacadda Oxford, July 2019.

Naqshadeyntii Katy Dawkins. Daabacaaddii Oxuniprint. Waxaa tarjumay Maimuna Mohamud iyo Abdirashid Mohamud.

Xaqiijin: Betts, A. et al (2019), Dhaqaalaha Qaxootiga Dollo Ado: Fursadaha Horumarinta ee Gobolka Xuduudda Itoobiya (Oxford: RSC).

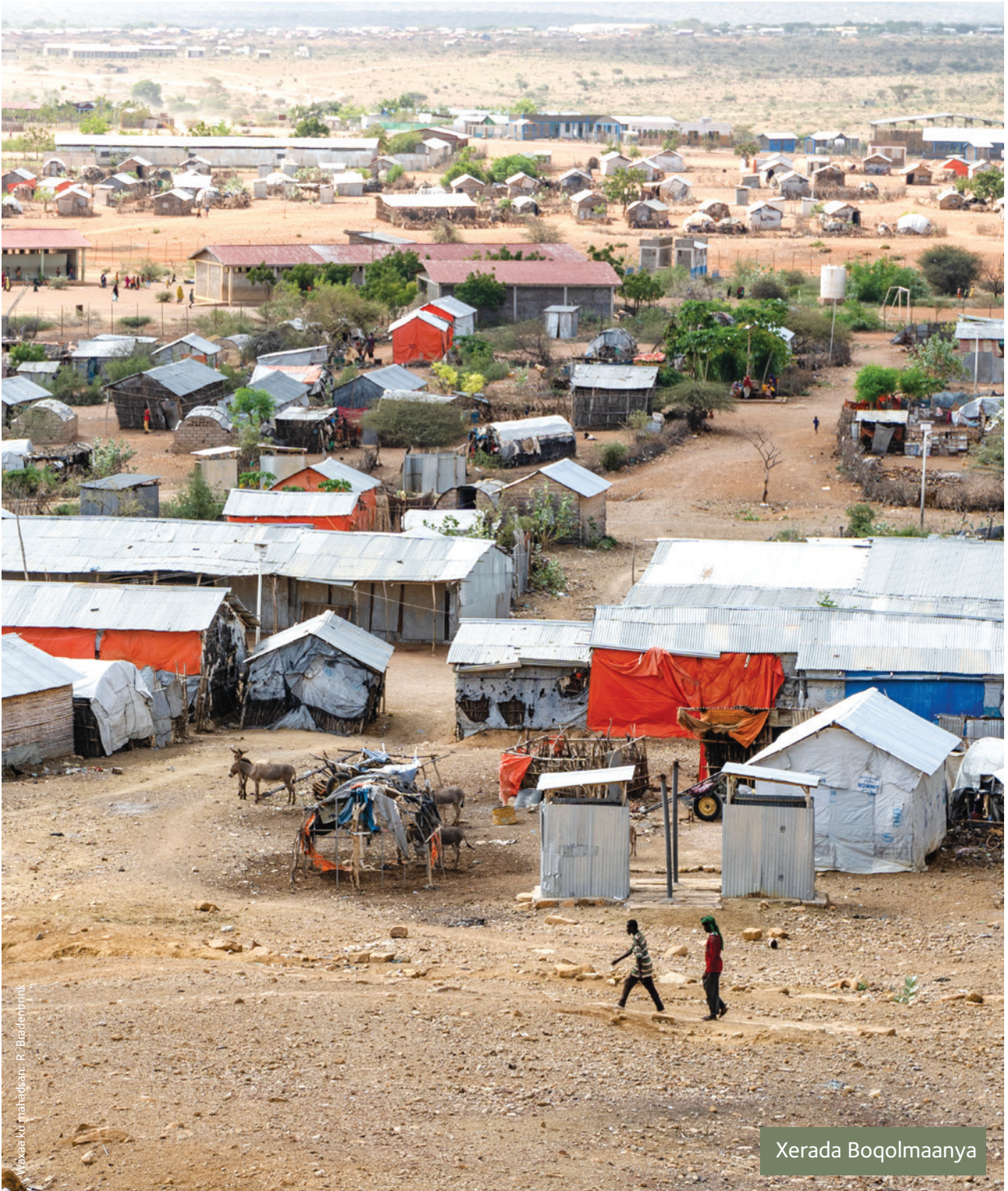
Sawirka dusha: Xerada Qaxootiga ee Melkadida, Raphael Bradenbrink.

Dulmar kooban

- Shanta xera ee qaxootiga Dollo Ado ee ka tirsan deegaanka Soomaalida Itooboya, waxaa la sameeyay intii u dhaxeysay 2009 iyo 2011. Sida laga soo xigtay diiwaanka hay'adda qaxootiga ee UNHCR, waxaa xeryahaas ku jira in ku dhow 220000 kuwaas oo ku dhawaad boqolkiiba boqol ay Soomaali yihiin ayaga oo ku nool meel sida lama-degaan ah iyo degma xuduudeed godoonsan oo qaxootiga ay ka badan yihiin dadka deegaanka.
- Xeryaha iyo dadka deegaankaba waxay si weyn uga faa'ideen maal gaaraaya 75 milyan oo Yuuro oo ay ku maal-gashatay hay'adda IKEA muddo todobo sano ah. Mall-gashigaan ganacsi ee gaarka loo leeyahay oo heerka caalamiga ah, waa kii noociisa ugu horeyay wuxuuna abuuray fursada cusub oo wax barasha, ganacsi, tamar, beeraha, deegaan iyo hab-nololeed.
- Qaxootiga intooda badan waa sabool waxay ku tiirsan yihiin cuntada gargaarka ah. Kali 21% oo ka tirsan qaxootiga ayaa leh dhaq-dhaqaaq dakhli dhaliya, markii lala barbar dhiga 29% oo ka tirsan dadka deegaan. Intaa waxaa dheer in ilaha shaqa ee ugu badan labada dhinac ee bulshada [ee meesha ku noo] ay yihiin hay'adaha aan dowliga ahayn ee loo yaqaano NGO iyo kuwa caalamiga ah, iyo wixii la xiriiira sida hay'adaha Dowladda oo ay ka mid tahay ARRA. Dakhliga dhexdhexaadka ah ee sida lasoo wariyay uu bishi qaata qofka qaxootiga ah ee shaqeyta waa 28 doolarka Mareykanka ah, halka uu qofka deegaanka u dhashay uu bishi ka qaata 105 doolarka Mareykanka ah.
- Beesha caalamku waxay inta badan diiradda saartay horumarinta fursadaha hab nololeed ee beeraha, xoolaha, iyo ganacsiga. Hase yeeshee, qoysas yar oo qaxooti ah ayaa ilahooda dhaqaale ee asaasiga ah uu ka soo jeedaa fursadahaas kor ku xusan. 4% oo ka tirsan qoysaska qaxootiga ah ayaa ku lug leh shaqa beereed (la barbar dhig 16% oo ka tirsan qoysaska deegaanka), guud ahaan xoola dhaqshada ma aha mid lagu xisaabiya ganacsi, waana mid wax ka yar 2% oo qaxootiga ka tirsan u ah ila dhaqaale. Sidoo kale, 5% oo kali ah oo ka tirsan dadka qaxootiga ah ee qaan-gaarka ah ayaa waxay yihiin kuwo iskood u shaqeysta.
- Inta badan dhaqaalaha qaxootiga iyo xubnaha bulshada martida loo yahay wuxuu ku salaysan yahay labo waxyaabood oo isku xidhan: gargaar iyo dhaqaalaha xuduudaha. Gargaarka cuntada, adeegyada sida waxbarashada iyo caafimaadka, iyo ilaha shaqada ee ka imanaya joogitaanka hay'adaha gargaarka ee caalamiga ah ayaa waxay muhiim u yihiin istiraatiijiyadda badbaadada nololaha qoysaska qaxootiga ah. Si kastaba ha ahaatee, waxaa taas la mid ah dhaqaalaha xuduudaha dayacan ee bartamaha Koonfurta Soomaaliya.
- Magaalada Dollo Ado waxay xerada qaxootiga iyo degmada u tahay nolol dhaqaale, ayada oo ku xireysa dhaqaalaha Soomaaliya. 13% oo ka mid ah qaxootiga ayaa sanadkii hore waxay ugu yaraan hal jeer u safreen Dollo Ado (in ka badan 20% oo labada magaala ee xagga dhaqaalaha xerada muhiimka u ah). Qiyaastii 200 oo qaxooti ah ayaa ugu yaraan maalin walba waxay ka gudbaan buundada xuduuda ah ee Dollo Ado ayaga oo soo gala Soomaaliya. Xerada ku xigta ee xuduudda ugu dhow, Buramino, 11% oo ka mid ah qaxootiga ayaa waxay qirteen in sanadkii la soo dhaafay ay Soomaaliya dib ugu safreen. Qaxooti badan ayaa waxay Soomaaliya ku leyihiin reera iyo hanti. Intaa waxaa sii dheer in ay ka faa'ideystaan fursadaha dhaqaale ee ay ka midka yihiin mucaawinooyinka loogu talagalay barakacayaasha gudaha ee ku sugun xuduudka dhinaciisa kale.
- Qoysas badan oo qaxooti ah ayaa xerada waxay u tahay ila muhiim u ah ilaalinta ama difaacidda bulshada. Caruurta iyo dadka d'ada ah xeryaha ayay ku sugnaanayaan, si ay u helaan caawinaan iyo khidma sida wax barasho ah. Isla mar ahaantii, intooda badan ragga waaweyn ee gaaray d'ada shaqada, saldhigooda waa Soomaaliya, ama waxay wakhtigooda u qeybiyaan xerada iyo Soomaaliya. Taa waxaa daliil u ah cadeymaha naqshadda demographigga ah ee ku daabacan baaritaanka naga indha-indheynta ku qotoma iyo sidoo kale naqshadda diiradda saareysa sida cunta-qeybinta looga soo qeybgala, taas oo ay diiwaan geliyeen hay'adaha gargaarka baniaadinimo ee caalamiga ah.
- Waddanka markii uu si gaar ah diiradda u saaraya bulshada caalamka, taa micnaheeda waa aqoonsi la'aan aanan la aqoonsaneyn muhimadda ay leedahay dhaqdhaqayadaan firfircoon ee dhinacyada xuduudda laisaga gudbaaya, iyo doorka xeryaha ee ku aadan istiraatiijiyadda qoysaska degan hareeraha xuduudda. Si kastaba ha ahaatee, dhaqaalaha Dollo Ado ma aha mid si dhab ah loo fahmi kara markii lagu fiiriya muraayadda xadidan ee dowladda. Waa mid ku tiirsan aqoonsiga shabakadihii caalamiga ahaa ee abuuray qaabka dhaqan-dhaqaale ee nololaha deegaanka.
- Waxaa kale oo jira, in xerada dhexdeeda ay ka jirta siyaasad dhaqaale oo isku maran oo ku aadan gargaarka banii-aadannimo. Tusaale ahaan, cunnada raashiinka ah ayaa waxaa marar badan laga gadaa dallaaliin deegaanka u dhashay, ayagana waxay ka sii gadaan ganacsatada sida kuwa iska leh warshadaha baastada, kuwaasna waxay sidoo kale ka sii iibiyaan dukaamada yar yarka ah ee xerada ku dhex yaala. Isla mar ahaantii, in laga mid noqdo xubnaha iskaashiga ee xeryaha waa mit mararka qaar ku yimaada dhexdhexaadin ay ka howl-galaan guddiyada wadatashiga ee qaxootiga kuwaas oo mararka qaar lagu eedeeya in ay u eexdaan beelaha waaweyn, taas oo lumineysa xuquuqda beelaha laga tirada badanyahay.
- Calaaqaadka qaxootiga iyo dadka deegaanka waa mid aad u wanaagsan. Waxay wadaagaan jinsiyad iyo dhaqan Soomaaliyeed, luqad iyo diin. Intaa waxaa sii dheer in bulshada martida loo yahay ay joogitaanka qaxootiga iyo hay'adaha samafalka ee caalamiga ah ka hesha maal iyo munaafacaad.
- Dhibaataada xigta waa sidii qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay loogu xaqiijin lahaa fursada dhaqaale oo joogta ah, taas oo lagu gaaraya kobcinta iyo horumarinta dhaqaalaha xuduuda. Tani waxay u baahneysaa in lasii wada waddadii ay horay u jideysay Hay'adda maal-gelinta ee IKEA oo kadibna faa'idooyinkeeda bulshada la gaarsiiya. Aqoonsi iyo in dhismaha lagu saleeya xaqiiqada ka jirta dhaqaalaha xuduudda; dayactirka kaabayaasha dhaqaalaha iyo gaadiidka; in la bilaaba kobcinta dhaqaalaha ku saleysan dhijitaalka ah

[ee ku saleysan koombiyuutarka iyo internetka]; in la abuur suuq ku saleysan r'asal-maalayad shaqeyn karta; in si rasmi loo sameeya suuqqa shaqada iyo shaqaalaha; in xeryaha laga guura oo lagu badala dhisidda degaan rasmi ah, kuwaas oo dhamaan matalaaya fursada cusuban oo aanan wali la tijaabinin.

- In kasta oo deegaanada xuduuda Itoobiya ee qaxootiga marti geliyay ay kulligood kala duwa yihiin, warbixintaan waxay iftiimeysaa nooca cadeymaha loo baahanyahay si loo hela faaidooyin la wadaagi kara oo ku aadan fursada horumar u leh qaxootiga iyo dadka martida loo yahay ee degan xuduudaha wadanka, sida Gambella, Jijiga, iyo Shire.

1. Horudhac

Itoobiya ayaa martigelisay in kabadan 900000 qaxooti, kuwaas oo 250000 ka mid ah ay ka yimaadeen Soomaaliya. Inta badan dadkaasi waxay ku nool yihiin Deegaanka Soomaalida ee Koonfurta Itoobiya, waxaana 220000 kunool yihiin shanta xero ee Dollo Ado.

Qulqulka qaxootiga laga bilaaba sanadkii 2009 waxuu kor u qaaday tirada guud ee dadka ku nool degmada¹ oo uu cadadkooda ahaa ku dhawaad 120,000 oo kali ah, kuwaas oo isugu jira reer guuraa iyo reer magaal ka soo jeeda qowmiyadda Soomaaliyeed, ayaga oo ku kala hadla lahadaha Maxaad-tiri iyo Maay. Beesha martida loo yahay badankeeda waa Dagoodia, Garre iyo beela kale oo ka tirsan Qabiilka Soomaaliyeed ee Hawiye, waxayna u badanyihiin xoola dhaqata iyo qaar ay noloshooda ku tiirsantahay beer iyo xoola.

Dollo Ado waxaa ku yaala shan xero oo kala ah: Boqolmaanya, Melkadida, Kobe, Hilaweyn, iyo Buramino. Dowladda Itoobiya iyo UNHCR ayaa waxay si wadajir ah u fureen labada xero ee kala ah Boqolmaanya (sanadkii 2009) iyo xerada Melkadida (sanadkii 2010) ayaga oo ka jawaabaaya baahida Qaxootiga ka soo cararaayay rabshadaha iyo amni darrada. Abaartii baneed ee sanadkii 2011 ayaa waxay horseeday qulqul qaxooti iyo in la sameya xeryo cusuban: Kobe, Hilaweyn, iyo Buramino. Xeryaha waxay isugu xigxigaan sida ay kula daweynyihiin, ayada oo ay Boqolmaanya tahay midda ugu shisheysa ee ka fog xadka Soomaaliya, sidoo kalena tan ugu cusuban oo ah Buramino ayaa u dhow xaddka Soomaaliya. Hal wadda oo aanan laami ahayn oo feer-socota wabiga Ganele ayaa isku xirta xeryaha, ayada oo uu sii aada magaalada xadka ku taala ee Dollo Ado. Kadibna waddadaas waxay sii martaa woqooyiga Bogol, magaalada yare ee suuqa ah ee ku dhow Boqolmaanyo, ayada oo kadibna sii aada xuduudka deegaanka Soomaalida iyo Oromada oo ay ka jiraan isku dhacya iyo dagaala sokeeya.

Xeryaha waxay ka siman yihiin dhanka tirade in kasta oo ay jiraan farqi xaddidan oo ka jira dhanka fursadaha shaqo ee ay bixinayaan. Buramino waxay ledahay fursadaha ugu badan ee dhanka ganacsiga maadaamo ay u dhowdahay magaalada Dollo

Ado, halka ay Boqolmaanya sidoo kale ka faaideysata magaalada Bogol. Xeryaha ku yeela wabiga dhinaciisa – gaar ahaan Kobe, Melkadida, Hilaweyn, iyo Buramino waxaa ka jira fursada dhinaca beeraha ah, halka ay Boqolmaanya ka tahay dhul qallalan oo ay ku yaryihiin fursadaha beer abuuridda.

Socdaalka hawlgalada baniaadinimo ee xeryaha waxay soo mareen sadex waji oo waaweyn.² Intii u dhexeysay sanadkii 2009 iyo 2011 waxaa diiradda la saaray dajinta xaaladda iyo ka jawaabidda arimaha deg degga ah, xaqiijinta in ay xeryaha yeeshaan kaabayaasha dhaqaalaha iyo adeegyada asaasiga ah. Intii u dhexeysay sanadkii 2012 iyo 2014, waxaa diiradda la saaray hoy iyo qorsheyn, iyada oo sidoo kale xoogga la saaray arimaha deegaanka sida tamarta, biyaha, nolol-maalmeedka iyo hindisayaasha tacliinta. Intii u dhexeysay 2015 iyo 2017 waxaa diiradda la saaray isku filnaanshaha iyo in la abuura habab cusuban oo loola jeeda in ay qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay ku helaan fursada waara.

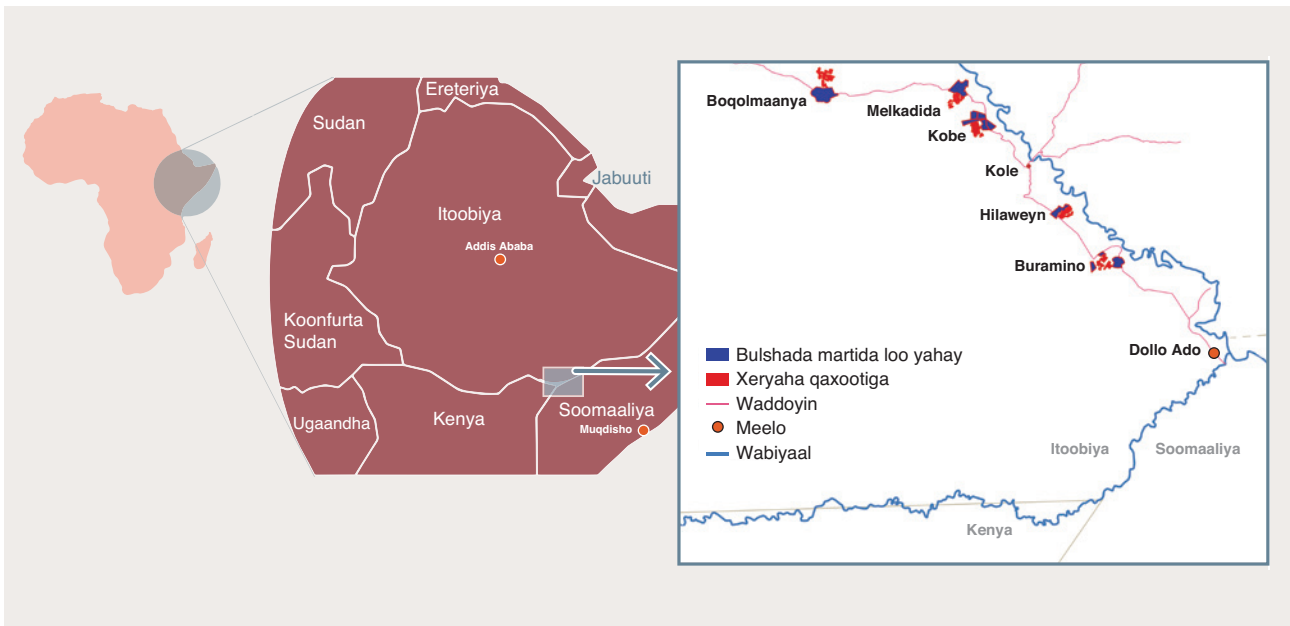
Muddadaas oo dhan waxaa Dollo Ado si aad ah uga muuqanaaya doorka hay'adda IKEA. Muddo todoba sana gudahood ah oo u dhexeysa 2012 iyo 2018 ayaa hay'add waxay shanta xero maal-gelisay lacag gaareysa 75 milyuun oo Yuuro – maal-gelintii ugu badnayd ee ay abid shirkad gaar loo leeyahay ku sameysa deegaan xero qaxooti ah taariikhda nidaamka qaxootiga ee caalamka. Ulajeedadeeda waxay ahayd sidii loo baddali lahay noloshu qaxootiga iyo tan bulshada deegaanaka martida loo yahay ayada oo la kaashaneysa UNHCR. Taas oo ku saleysan aragti fog oo ay “wax ka qabashada baahiyaha tahay mid ka shisheysa daryeel iyo dayac tir oo kali ah. Ayada oo bilowgii horeba tixgelineysa isku-filnansha, si looga hortago ku tiirsanaanta gargaarka baniaadannimo, iyo ayada oo la eegaaya mustaqbal fog oo joogta ah oo ay qaxootiga iyo dadka martida loo yahay garbaha is haystaan, halka ka mid noqoshaha qaxootiga uu yahay mid dhiira gelineysa nabad ku wada noolaansho”.³

Mashaariicda ay maal-gelisay hay'adda IKEA waxaa ka mid ah dugsi hoose, deeq loo qoondeeyay ganacsatada yar yarka ah; mashaariic waraabin dhul beereed gaaraaya 1000 hektar oo la xiriira is-kaashatooyinka beeraha ee Kobe iyo Melkadida; mashaariicda solarka ee xiriirinta tamarta qoraxda, deegaanka iyo nolol-maalmeedka; dhismaha suuqa cusuban ee Boqolmaanya; iyo kolaajka tababarka macalimiinta ee magaalada Dollo Ado. Waaya argnimada wanaagsan ee ay dowladda Itoobiya kala kulanta maal-gelintaan ayaa waxay sababtay in

¹ Maamul ahaan, aagga waxuu u qeybsamaa labo Woreda (degmo): Dollo Ado iyo Boqolmaanya.

² TRANSTEC (2015) *Baseline Assessment Dollo Ado Refugee Camps, Ethiopia – Draft final report* (Brussels, TRANSTEC).

³ Hay'adda IKEA (2018), 'Dollo Ado' (magaalada Leiden: Hay'adda IKEA).

Khariidada 1: Xeryaha qaxootiga iyo bulshooyinka degaanka Dollo Ado

ay sanadkii 2016 go'aansata badalidda sharcigeeda si qaxootiga loogu ogolaada xuquuda ay u leeyahiin shaqo iyo in ay si xor ah u dhaq-dhaqaaqaan ayada oo lagu soo daray shuruucda qaranka ee cusuban 2019.

Dollo Ado waa magaala sabool ah oo xag joqraafina godoon ku jirta. Ma jiraan ikhtiyaara badan oo lagu abuuri kara dhaqaala waara. Deegaanka waxaa Itoobiya inteeda kale ka reebay dagaalla. Kheyraadka dabiiciga ah waa mid xaddidan mana laha wax warshada ah. Beeraha waxaa xadiday cimilada qallalan iyo daadka mararka qaar soo fataha. Xoola waa joogaan lakin ma aha kuwa ganacsi. Dhaqdhaqaaqya ganacsi way jiraan lakin

waa kuwo yar. Lacagaha dibadda laga soo dira aad ayay u yaryihiin markii loo eega Soomaalida ku nool meelaha kale ee aduunka. Gargaarka ayaa ku xaddidan inta badan qaab cunto.

Sidaa darteed, ma sahlana in qaxootiga iyo bulshada deegaanka ee Dollo Ado loo abuurto dhaqaalo waara. Si taas loo helo, talaabada koobaad waa in ay noqoto fahmidda dhaqaalaha Dollo Ado, ayada oo la aheegsanaaya cadeyma iyo xog.

Waxaan baarnay sadex su'aalood oo uu

xiriir ka dhaxeeyo. Tan koobaad, waa maxay fursadaha xagga qaab dismeedka iyo caqabadaha la xiriira nolasha dhaqaale ee deegaanka (dhismaha)? Tan labaad, marka ay caqabadahaan soo wajahaan, waa maxay istaraatiijiyadda dhaqaale ee ay qaxootiga iyo dadka deegaanka adeegsadaan si ay ugu noolaadaan gudaha iyo hareeraha xeryaha (istiraatiijiyad)? Tan sadexad ee ku saabsan taxliilintaan, waa maxay ikhtiyaaraadka lagu tilmaami karo in ay asaas u yihiin horumar waara ee Gobolka (waarid)?

Runti, su'aalahaan waxay xiriir guud la leeyihiin deegaanada kale ee Itoobiya. Badankood qaxootiga wadanka jooga waxay ku nool yihiin xeryaha ku dhow deegaamada xuduuda. Markii la

tix-raaca ku dhaqanka sharciga cusuban ee qaxootiga siinaaya ogolaanshaha shaqada, arinka ugu adag waa sidii xeryaha looga bixi lahaa oo loo sameyn lahaa deegaan leh faaidooyin dhaqaale iyo fursada ay u siman yihiin qaxootiga iyo dadka deegaanka.

Si su'aalahaan loo falanqeeya, waxaan sameynay baaritaan ku saleysan habab isku dhaf ah, kaas oo laga sameyay xeryaha qaxootiga ee Dollo Ado iyo agagaarkeeda intii u dhexeysay October iyo December 2018. Baaritaankaan ayaa ahaa sahan ku saleysan tijaabooyin si isku dhafan loogu sameyay in ka badan 5600 oo isugu jira qaxooti iyo bulshada martida loo yahay. Ayadoo lagu saleyay falanqeyn xog ururin dhanka tayada iyo tiradaba ah, ayaa waxan muujinnay in inkasta oo ay Dollo Ado tahay magaala aad sabool u ah, hadan ay leedahay nidaam silsilad dhaqaale ah oo la fahmi kara, kaas oo u suurto gelinaaya in ay horay u wadda oo ay taageerto nolasha iyo nolo-maalmedka qaxootiga, iyo sidoo kale bulshada martida loo yahay. Dhab ahaanti annaga waxay nala tahay in nidaamkaas dhaqaale aan la fahmi Karin markii lagu cabiro miizaanka caadiga ah ee ay beesha caalamka ku cabirta dowlad iyo qaran. Dhaqaalaha Dollo Ado waxa kali ah ee si wacan loogu fahmi kara waa xaqiiqada ah in uu qeyb ka yahay dhaqaalaha xuduuda ee ku xiran dhaqaalaha waddanka Soomaaliya.

Warbixintaan, waxaan markeedi koobaad u qorsheynay habka cilmi-baarista sahanka goobaha, ka hor inta aanan u guda gelin baarista dabeecadaha gobolka ay xeryaha ku yaalaan. Qeybaha soo socda waxaan ku soo bandhigi doonaa istratiijiyadda ay qaxooti u isticmaalaan dhaqaalaha xuduuda iyo gargaarka caalamiga ah. Waxaa kale oo aan soo bandigi doonaa sida ay bulshada martida loo yahay uga faa'iiddo joogitaanka qaxootiga. Waxaan ku soo gabogabeyn doonaa, abuuridda fursada waara oo dadka ay kala dooran karaan.

⁴ Dhanka Itoobiya, laamiga waxuu ka bilaabanayaa magaalada Negele (350 km) ayada oo ay Addis Ababa jirto 950 km. Furdadda Jabuuti ee uu raashiinka gargaarka ah ka yimaado ayaa waxa ay jirtaa 1500 km.

2. Habka

Anaga oo diiradda saareyna qaxootiga iyo dadka deegaanka, waxaan adeegsannay habab isku dhafan oo wadaagid ah. Baaritaanka aan ka sameynay gudaha iyo hareeraha xeryaha Dollo Ado waxuu ahaa intii u dhaxeysay bishii October iyo December 2018.

Daraasadda nada tayyada ah, waxay guud ahaan ku saleysantahay koox diiradda la saaray oo laga qaaday wareysi xog qaabeysan. [Wareysiyadaas] oo ka koobnaa 10 doodood oo inta badan khusaysay kooxda diirdda la saaray iyo qiyaastii 40 wareysi oo hab yara-qaabeysan [u dhacay] oo lala yeesha qaxootiga, xubnaha bulshada martida loo yahay, iyo dadka aanan qaxootiga ahayn ee ay arinta khuseysa oo ay ka midka yihiin shaqaalaha hay'adaha UN iyo NGO, iyo sidoo kale saraakiisha u xilsaaran arimaha qaxootiga iyo bulshada degaanka kuwaas oo ka kala socda dowladda hoose iyo midda dhexe. Baaritaanka naga ee ku saleysan tayada waxay ula jeedadiisa ahayd marka koobaad in uu wargeliya naqshadda cilmi-baarisata sahanka-goobaha, iyo in uu dhamaystira aragtiyada cilmi-barista ku saleysan tirade. Dhamaan muddadii aan shaqada cilmi-baarisata wadnay, waxan isticmaaleynay hababka ka qeybqaadashada oo uu ka mid yahay tababaridda iyo shaqaaleynta qaxootiga iyo xubnaha bulshada martida loo yahay si ay u noqdaan cilmi baarayaal iyo qoraayaal.

Baaritaanka naga ku saleysan tirada waxuu saldhig u yahay xog uruurinta, markii lagu guda jira sahanka cilmi-baarisata ee lagu sameynaaya qoysas ka kooban tirada guud oo uu qiyaasta sanbalkeydu yahay 5643 oo ruux oo qaan-gaar ah. Taasi waxay ka dhigantahay 2712 oo qaxooti, oo 2703 oo dadkaas ka mid ah ay ku dhasheen Soomaaliya, iyo 2931 oo Itoobiyaan ah. Ula jeedada nada waxay ahayd in shanta xera aan mid kasta ka wareysana 250 oo qoys, iyo in 300 oo qoys oo ka mid ah

bulshada degaanka ee ku nool xera kasta hareeraheeda. Waxaan rabnay in qoys kasta aan ka wareysanna ilaa 3 qof oo qaan-gaar ah (dada u dhaxeysa 18 ilaa 65), qoys walba (madaxa qoyska, qofka cuntada u kariya iyo xubin kale oo si aan kala sooc lahayn loo xusho), si loo ogaada dhaqanka iyo xarakooyinka qoyska dhexdiisa ah.

Bulshada qaxootiga ah, qaab dhismeedka sambalka naga waxuu ku saleysnaa liiska qoysaska ee UNHCR ay cuntada ku bixisa ee marka la soo gaabiya loo yaqaana SENS.⁵ Waxaa kale oo lagu xooji taageerada kooxda caafinaadka bulshada ee ARRA, kuwaas oo nala shaqeynaayay si ay noo siiyaan wixii macluumaad soo kordho, ayaga oo billowgi horena inoo fududeyay dhexgalka bulshada. Sanballa ayaa si aan kala sooc lahayn looga soo qaatay liiskaas ay qoysaska ku qoranyihiin ee dhamaan xerooyinka. Bulshada martida loo yahay ee degan hareeraha xeryaha waxa la sameyay tirakoob lagu soo uruuriyay liis dhameystiran. Kaas ayaa kadib waxaa si aan kala sooc lahayn looga soo xushay qoysas si sanbal ah.⁶

Qoysaska ay joogaan 3 qof oo qaan-gaar ah ama ka yar, dhamaantood waa la wareystay. Markii ay dadka qaan-gaarka ah 3 qof ka badan yihiin, waxaan wareysannay madaxa qoyska iyo qofka ugu muhiimsan xagga cunto karinta, iyo hal qof oo kale oo qaan-gaar ah oo loo soo xushay si aan kala sooc lahayn. Markii kan cuntada kariya uu yahay qofka qoyska madaxa u ah, waxan xulanaa laba qof oo kale oo qaan-gaar ah si ay tirada guud ee qoyska laga wareystay sadex qof u noqota.

Camp	Refugees	Hosts	Total
Bokolmanyoo	497	598	1095
Melkadida	593	684	1277
Kobe	605	596	1201
Hilaweyn	482	564	1046
Buramino	535	489	1024
Total	2712	2931	5643

Shaxda 1: baaxadda sanbalka

⁵ Xogta SENS waxay sheegeysaa in tirada guud ee qaxootiga ku jira shanta xera (markii lagu saleeyo tirada qoysaska oo lagu dhuftha inta uu qoyska dhexdhexaadka ah ka kooban yahay) waxay ahayd 97079 (16939 oo Boqolmaanyo ah, 22776 oo Melkadida ah, 25337 oo Kobe ah, 21175 oo Hilaweyn ah, iyo 10952 oo Buramino ah), taas oo ay micnaheedu tahay in 2712kii qaxooti ee aan wareysanay ay matalaayeen 3% ee tirada guud ee qaxootiga iyo 8% oo ka tirsan dadka qaxootiga ah ee qaangaaray. Waxaa xusid mudan in xogta SENS ay tusineysa tira ka duwan midda UNHCR.

⁶ Lambarka guud ee tirada bulshada martida loo yahay ee degan Meesha aan cilmi barista ka sameynay (markii lagu saleeyo tirada qoysaska oo lagu dhuftha inta uu qoyska dhexdhexaadka ah ka kooban yahay) waa 16122 oo qof, taas oo ay micnaheedu tahay 2931kii qof oo ka tirsanay bulshada martida loo yahay ee aan wareysanaywe (Hareeraha Boqolmaanyo, Melkadida, Kobe, Hilaweyn, iyo tuulooyinka Bur iyo Amino) in ay matalayaan ku dhawaad 18% oo ka tirsan tirada degan Meesha uu baaritaanka ka socdo. Waxaa xusid mudan in qiyaasta nada ku aadan tirada guud ee dad aysan matalaynin dadka dhamaan dadka degan goobaha xeryaha, maxaa yeelay: tan koobaad, qoysaska qaarkood waxay ku kala firdhsan yihiin meela kala fog oo ay adagtahay in la gaaro; tan labaad, maa daamo ay dadka deegaanka qaarkood yihiin reer guuraa xoola dhaqata ah sidaa darteedna ay yihiin dad aan hal meel ku sugnayn; tan sadexad, meelah cilmi barista loo qoondeeyay waxay ku saleysan yihiin sawirada uu qaaday dayax gacmeedka kaas oo aanan muujineynin deegaamada yar yar.

3. Gobol ay fursadaha xadidan yihiin?

Markii kor laga eego, qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay waa sabool oo fursadaha dhaqaale ee ay haystaana wuu yaryaha. Mucaawanada waa mid kooban, intooda badan qaxootiga wax shaqo ah ma haystaan, dakhliga waa yaryahay xitaa isku celelis markii loo firiya Itoobiya, lacagaha dibidda laga soo dira si aad ah ayay uga yaryahiin meelaha kale ee ay ku nool yihiin bulshooyinka Soomaaliyeed. Joqraafiga dhulka iyo cimilada ayaa waxay caqabad ku noqdeen dhul beerashada, ayada oo guud ahaan xoolaha aanan loo arkin in ay yihiin ila dakhli oo da'ima. Hadaba waa maxay istiraatiijiyada dhaqaale ee ay qaxootiga qaateen, sidee ayayse fahmida arinkaas uu u noqon karaa mid ka qeybqaata wargelinta tusaalayaasha?

“Intooda badan qaxootiga ma laha wax dakhli ah,” ayuu yiri mid ka mid ah wakiilada qaxootiga laga soo doortay ee matala Buramino. “Intooda badan qaxootiga ma shaqeyaan. Waxay ku tiirsan yihiin rashiinka mucaawanada ah,” ayuu yiri mid kale. Qaxootiga xeryaha Dollo Ado waxay xaq u leyihiin raashiinka mucaawanada ah ee WFP oo ay qeybisa ARRA (ayada oo ay WFP iyo UNHCR kormeeraan), kaas oo la siiya bishiiba hal mar. Dambiishooda cuntada (calaa qof) waxay ka koobantahay 13.5 kg badar, 1.5 kg digir 0.9 litre saliid, 0.15 kg cusbo iyo 1 kg digirta soya, iyo hal xaba oo saabuun ah. Intaa waxaa u dheer, in ay helaan waxyaaba aanan cunto ahayn, sida alaabaha gargaarka

“Intooda badan qaxootiga ma shaqeyaan. Waxay ku tiirsan yihiin rashiinka mucaawanada ah.”

ah ee la siiya markay imaadaan. Xaaliyan ma jira wax caawitaan lacageed ah oo la bixiya.

Kali 21% oo qaxooti ah ayaa sheegay in ay leyihiin dakhli. Dhaqdhaqaaqa shaqe ee uga badan waxuu ka jiray Boqolmaanya iyo Hilaweyn, ha noqoto qaxootiga ama dadka degaanka (Jaantuska 1). Dadka deegaanka 29% oo dadka waaweyn ah ayaa

leh dakhli. Qaxootiga, kuwa leh dhaqdhaqaaq dakhli, qiyaasti 28% ayaa iskood u shaqeystaan. Qiyaasti 72% ayaa haysta nooc shaqa ah (Jaantuska 2). Qiyaasta dadka degaankana tan qaxootiga un baay la mid tahay, markii laga reebo Buramino halkaas oo nisba badan (65%) ay iskood u shaqeystaan, kuwaas oo intooda badan ah ganacsato isku xira dhaqaalaha xerada Buramino iyo Dollo Ado. Shaqada ugu wanaagsan ee uu qofka qaxootiga ah helo waa tan dhiiri-gelinta ee Hay'adaha NGO iyo kuwa kale ee caalamiga ah ama kuwa dowladda ka socda sida ARRA (tirada guud 61%). Dadka degaanka, sidoo kale nisba weyn oo ka mid ah kuwa shaqeyaya waxay hayaan shaqa dowladeed, NGO, ama hay'adaha samafalka, nisba u dhaxeysa 59% oo Buramino ah iyo 87% oo Boqolmaanyo ah (Jaantuska 3).

Xitaa dadka uu dakhliga soo gala, dakhligooda waa mid yar. Warbaahinta waxay sheegtay in dadka shaqeyaya uu mushaarkooda bishii yahay 800 oo Birr (28 oo Doolar). Taas waxaa ka duwan qaxootiga xerada Hilaweyn (oo uu mishaarkoodu gaaraaya 1000 Birr).⁷

Isla mar ahaantii, dadka degaanka waxuu mushaarkooda bishii

⁷ 1000 Birr ee Itoobiyaan ah ayaa waxaa lagu sarrifaa 34 Doolar oo Mareykan ah.

gaarayaa 3000 oo Birr (105 oo Doolar) dhamaan xeryaha inta aan ka ahayn Buramino (1820 oo Birr) iyo Boqolmaanya (3150 oo Birr). Sababaha keenay wargelinta joogtada ah ee afraadada iyo xeryaha, waa sicirka qiimaha lacagta ay bixiyaan ARRA, ururrada caalamiga ah iyo NGOyada oo si aan rasmi ahayn loo jaray, ayad oo lagu soo koobay 800 oo qaxootiga ah iyo 3000 oo dadka deegaanka ah. Taas oo horseedi karta in dakhliga uu isku mid noqdo, laakin isla mar ahaantaasi dhiiri gelini karta

“Halkaas waxaa ka cad in dhaqaalaha intiisa badan uu yahay dhaqaale samafal oo ku saleysan raashiinka mucaawanada ah iyo shaqooyinka ay bixiyaan.”

hoos u dhac dhinaca wargelinta ah.

Halkaas waxaa ka cad in dhaqaalaha intiisa badan uu yahay dhaqaale samafal oo ku saleysan raashiinka mucaawanada ah iyo shaqooyinka ay bixiyaan.

Taa daraadeed, qaxooti badan waxay ku tiirsan yihiin raashiinka ay qeybisa UNHCR iyo WFP lakin waxay ka sheeganayaan in waxa la siiya uu aad uga yaryahay baahida qoysaska ee bisha oo dhan. Nin 45 jir ah oo ka tirsan qaxootiga xerada Boqolmaanya kaas oo xerada soo galay sanadkii 2009 kana yimaaday gobolka Bay ee Soomaaliya ayaa waxuu yiri:

Aniga gacan Ayaan naafa yar ka ahay. Shaqa weyn ma qaban kari, sidaa darteed waxaan ku tiirsanahay rashinka mucaawanada ah oo kali. Cuntadaas waxay igu filantahay 15 maalmood. Markii uu raashiinka iga dhamaada, waxaan caawimaad u doontaa dadka kale ee qaxootiga ah. Cunta ayay i siiyaan... Markii aan lacag u baahda, waxaan baryaa saaxibadey, hadii kale waxaan ka codsadaa in ay igu caawiyaan waxyaabaha aan u baahanahay sida saabuunta...

Xaqiiqada ku aadan in cuntada mucaawanada ah aysan ku filneyn waxaa daliil u ah cadeymaha la xiriira is-barbar dhig laga sameyay amniga cuntada ee qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay. Tusaale ahaan, isku celcelis, cuntada qaxootiga uu maalinti cuno waxay ka yartahay tan bulshada martida loo yahay (Jaantuska 5 iyo 6).⁸ Waxaa kale oo jira in ay haystaan fursada yar oo ay ku helan cunta nafaqa leh (Jaantuska 7).

Fursadaha beeraha, xoolaha, iyo ganacsiga yar yar

UNHCR si ay u taageerta nolol-maalmeedka, waxay go'aansatay in ay diiradda saarta sedaxda tiir dhaqaale ee uga waaweyn – beeraha, xoolaha iyo ganacsiga yar yar:

Dhanka beeraha, waxaan bixinnay 1000 hegtar oo dhul beereed ah si aan u abuurno 2000 oo shaqa (1000 qaxooti ah iyo 1000 dadka deegaanka ah). Waxaa jira heshiis is-afgarad ah oo lala galay bulshada deegaanka, kaas oo ku saabsan isticmaalka dhul-beereed. Dalagga waa basal, galley, qara iwm...Xoolah ugu badan waa ari, dameer iyo Lò. Waxaan ku taageernaa tababar dhanka caafimaadka xoolaha ku saabsan iyo tababar dhanka nadaafadda ah oo loo sameeya qaxootiga iyo bulshada deegaanka ee martida loo yahay. Bulshada deegaanka intooda badan waa xoola dhaqata, oo dhankaas ayay ku firfircoon yihiin...dhanka dhaqdhaqaaqa ganacsiga, waxaan diiradda saarnaa dukaamada yar yarka ah, hoteelada, makhaayadaha iyo tiyaatarrada. Waxaan suurto gelinaa helitaanka amaah-wadareed si aan u dhiira gelina qaxootiga in ay beec-mushtar noqdaan.

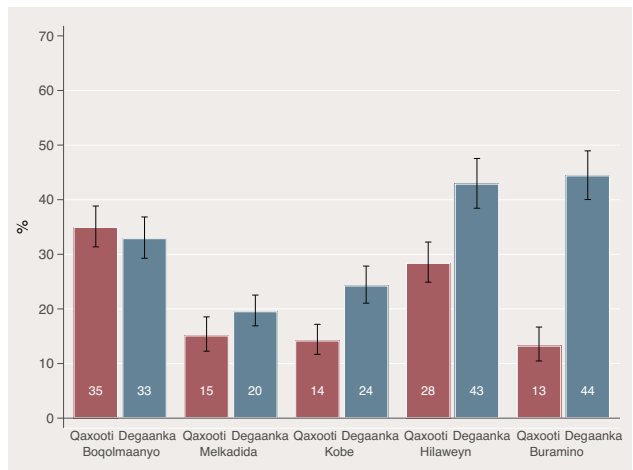
Kaararka raashiinka lagu qeybiyo

Waxaa ku mahadsan: R. Bradenbrink

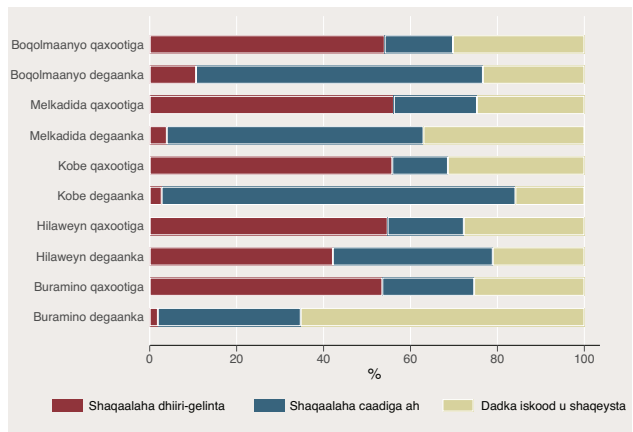

Waxyaalaha kale ee cuntada ka baxsan

Waxaa ku mahadsan: R. Bradenbrink

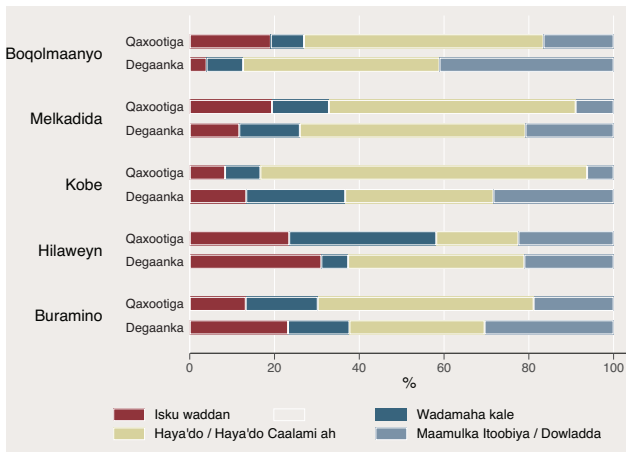

Jaantuska 1: Saamiga dadweynaha iyo dhaqdhaqaaqa dhaqaale (oo ay ka mid yihiin, ganacsiga, shaqaale iyo dadka iskood u shaqeysta)

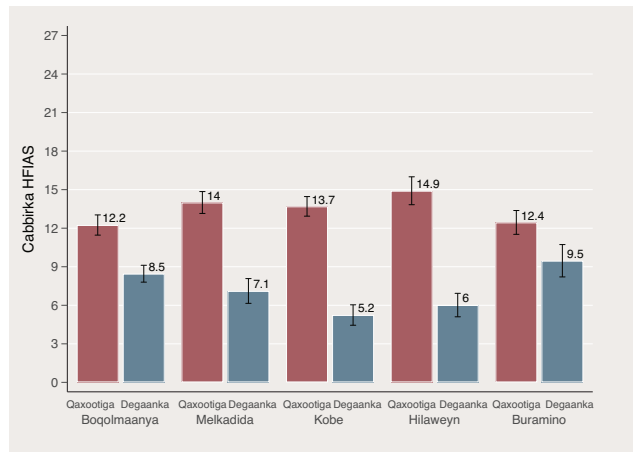

Jaantuska 2: Qiyaasta shaqaalaha dhiiri-gelinta, shaqaalaha caadiga ah iyo kuwa iskood u shaqeysta oo ka mid ah dadka leh dhaqdhaqaaqa dhaqaale

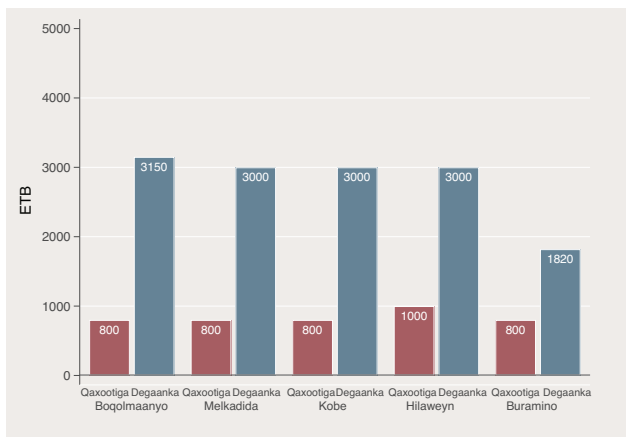
⁸ Xadka/dhibcaha isticmaalka cuntada, waa mid isku dhafan oo ururinaaya macluumaad ku saabsan kala duwanaanta cuntada, xaddiga raashiinka, iyo muhimadda nafaqa ee ay leedahay. Iisticmaalka qoyska ayaa waxaa lagu tilmaamaa in uu yahay mid liita markii ay dhibcaha ka hooseeyaan 21. Haddii ay dhibcaha yihiin inta u dhexeysa 21 illaa 35, waxaa lagu tilmaamaa mid taagan xadki ugu hooseyay. Waxii 35 dhibcood ka sarreeya waxaa la dhahaa mit macquul ah.

Jaantuska 3: Nooca loo shaqeyaha (ee kuwa shaqeya)

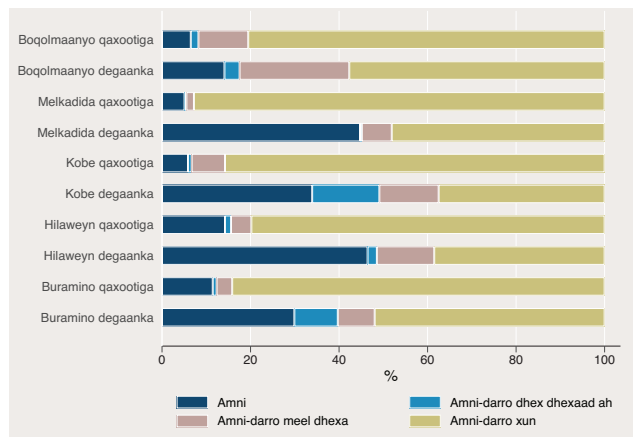
Jaantuska 5: Cabbirka, galaangalka uu qoyska u lehayay sugnaan laanta cuntada¹⁰

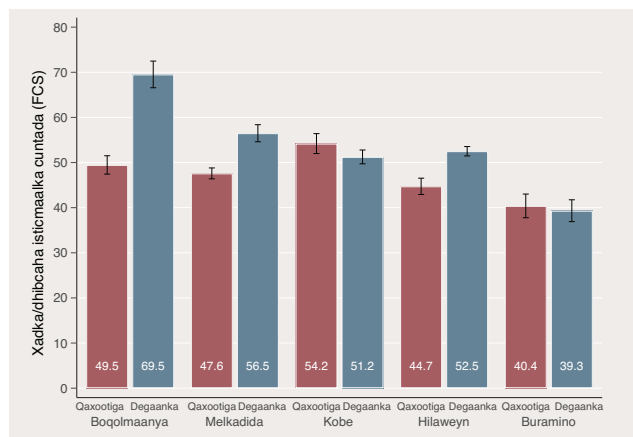
Jaantuska 4: dakhliga dhex dhexaadka ah ee bil kasta (Birta Itoobiya) taas oo ah dhaq dhaqaaq dhaqaale⁹

Dhabtii waxaa jira cadeyma taageeraaya dhinacyadaan diiradda la saaraya. Lakin wakhtigaan la joogo mid kasta wuu xadidan yahay. Dhanka beeraha, waxaa aad u yar qoysaska qaxootiga ah ee beeraha ku hawlan: isku celceliskii waa 1 ila 4% dhamaan xeryaha inta aanan ka ahayn Hilaweyn, haklaas oo ay tirada gaarsiisan tahay 9% (Jaantuska 8). Beeralayda in ay sidaas u yaraata waxaa keenay sababo dhaqan iyo kuwo cimilada ah: Soomaalida waxay door bidaan in ay ka fogaadaan beer abuurashada. Cimila qallalan iyo khatarta fatahaadaha wabiga ayaa waxay beer-abuurashada ka dhigaan mid aan la saadaalin Karin. Si kastaba ha ahaatee, maal-gelintii IKEA ee mashaariicdii waraabintii beeraha Kobe iyo Melkadida waxaa ku cadaaday in caqabadahaas kor ku xusan ay yihiin kuwo daciif ah wax yar inta aanan ka ahayn.

Meel Kobe banaankeeda ah ayada oo u khidmeyneysa magaalada Kole, ayaa waxay hay'adda IKEA maal-gelisay dhismaha nidaamka beer-waraabinta. Waxay halkaas ka sameysay dhul-beereed ku filnaaday 130 xubnood oo ka tirsan is-kaashata, kuwaas oo u kala qeybsan 65 qaxooti iyo 65 dadka degaanka ah. Qof kasta oo ka mid ah waxuu helay dhul gaaraya nus-hektar ayaga oo ku abuuray basal, galley, qara iyo babaay, hadba xilliga markaas la jooga. Dalagooda waxay ka gadaan dallaalini Itoobiyaan ah kuwaas oo ku sii iibiya meel ka baxsan xeryaha. Koox diiradda la saaraya oo baaritaanka qeyb ka ah oo xubnaha ka tirsan ayaa waxay bayaaniyeen faaidada weyn ee uu keenay qorshaha beer waraabinta. Tusaale ahaan, mid dadkaas ka mid ah ayaa waxuu sheegay sidan hoos ku qoran:

Jaantuska 6: ka hortagga cunto- laanta qoysaska

Jaantuska 7: Nafaqa kala duwan (natiija sare micnaheedu waa noocya kala duwan)

⁹ Waxaa ka mid ah shaqaale, dad iskood u shaqeysta, dhaqdhaqaaq dhaqaale oo aan asaasi ahayn, waxaa ka baxsan dhakhli.

¹⁰ Cabbirka galaangalka uu qoyska u lehayay sugnaan laanta cuntada.

Mashruuca waraabka beeraha ee Hilaweyn

Mashruuca waraabka beeraha ee Kobe

Wakhtigaan xaadhirka ah, waxaa na haysta daadad ay keeneen roobab mahiigaan ah. Lakin mashruuca beer waraabinta waxuu inoo xaqiijinayaa helista biyaha xitaa wakhtiyada jiilaalka ah, taas oo noo suurto gelineysa in aan sanadka oo dhan beer abuurana. Taas waxay ina soo gelineysaa dakhli. Inta badan Soomaaliya beerooley ayaan ku ahayn, tan waxay inoo tahay fursad aan ku sii wadan karna hawshii aan horay u naqaanay. Is-kaashatada waxay ka kooban yihiin qaxooti iyo Itoobiyaan. Dhamaan waan wada shaqeynaa.

Meel Melkadida banaankeeda ah ayaa waxaa ka jira mashruuc kaas hore la mid ah oo leh kanaal dhagax laga dhisay oo dheerarkiisa kaaraaya 2500 oo mitar. Waxuu ku fadiyaa dhul ay dowladda bixisay oo nus-hektar baloor ah oo ay leeyahiin xubnaha is-kaashatada. Xubnaha is-kaashatada waa 180, 90 Itoobiyaan ah iyo 90 Qaxooti Soomaaliyeed ah. Mar kale, xubnaha waxay amaaneen fursadaha uu abuuray mashruucaan kaanaalada beeraha lagu waraabinaaya iyo is-kaashatooyinka la xiriira. Arinta adag waxaa waaye, in kasta oo uu rabaan ahaa in mar kasta tirada beeraaleyda la kordhiya, lakinse taas ma noqonin oo dad yar ayaa si toos ah ugu faa'ida.

Dhanka xoolaha, Soomalida waxay dhaxal u leeyihiin xoola dhaqasho, sidaas darteed xoola aan badneed ayay haystaan. Qeyb weyn oo ka tirsan qoysaska qaxootiga iyo dadka deegaanka ee martida loo yahay ayaa waxay haystaan xoolo. In kasta oo ay xeryaha kala duwan yihiin, qiyaas isku celcelis ahaan in ku dhow 55% oo qoysas qaxooti ah ayaa xoola haysta (Jaantuska 9). Badankood waxay haystaan xoola yar sida digaag, ari iyo ido. Qoysaska intooda badan xoola dhaqashada uma arkaan in ay tahay mid ay ku dhisantahay dhaqdhaqaaqa nolo-maalmeedka; waa hab keydineed ama ilaha cuntada. Ma cadda in isku daygii beesha caalamka ee tusaale ahaan sameyntii kawaan ay leedahay is-kaashata iyo suuqa xoolaha oo Melkadid laga furay ay horseeday horumar dhankaas ku saabsan. Xogta aan hayna waxay tusineysaa in xitaa qaxootiga haystaan dhaqdhaqaaq dakhli ah 1.7% oo kali ay xoolaha u yihiin waxa asaasiga ah ee ay dhaqdaan.

Kawaanka Melkadida waxaa la bilaabay 2016 ayada oo laga jawaabaabay baahi jirtay oo ku saabsaneyd qaxootigii oo [wakhtigaas] xoolaha ku qalaayay meel aan nadiif ahayn. Waxaa kor ka ilaalinaayay hay'ad maxalli ah oo la yiraahda Wa-PYDO, waxaana maamulaayay 43 xubnood oo is-kaashtooyinka ka

tirsan ayagoo ay kooxda gelin shaqeyneysay, oo isla markaana lacag yar ka qaadanaayay neef kasta markii ay caafimaadkiisa baaraan, gowracaan, qalaan oo ay soo qaadaan. Lakin heerka isticmaalka ayaa waxuu bixinaa aragtida caqabadaha ku aadan xoolaha in ganacsi laga sameeya. Xiriiriyaha Wa-PYDO waxuu soo wariyay in isku celcelintii maalintiiba 36 neef oo kali ah la qalo ayaga oo badankoodu ay yihiin xoolo yar yar. Dad badan ayaan waxaa noola sheegay in ay door bidayaan meelaha aanan nadaafadda lahayn in ay xolaha ku qashaan ayaga oo ka cararaaya bixinta lacagta yar ee 30-40 Birr ah oo laga qaada neef kasta.

Guud ahaan, dadka haystaan dhaqdhaqaaq dakhli, beer abuurashada iyo xoola dhaqashada waa nisba yar (ayada oo uu jiro farqi), dhaqdhaqaaqa nolol-maalmeedka asaasiga ah ee qaxootiga (Boqolmaanya 5%; Melkadida 4%; Kobe 16%; Hilaweyn 37%; Buramino 21%). Xagga dadka degaanka tirada waxay la mid tahay tan qaxootiga ee kor ku xusan ayada oo ka tarjumeysa farqiga fursadaha xagga cimilada iyo juqraafiga ah oo ku aadan beeraha. Melkadida oo kali ah ayaa waxaa ka jira farqi balaaran oo u dhaxeeya qaxootiga iyo dadka degaanka. Taas oo sababteeda lagu micneyn karo dadka degaanka u dhawaashaha ay u dhowyihiin wabiga (Jaantuska 8).

Dhanka ganacsiga tafaariiqda ah, waxaa jira suurtagal balaaran oo ku cad xaqiiqada ah in 28% oo ka tirsan dadka leh ila dakhli ay yihiin kuwa iskood u shaqeysta. Lakin taas waa 5% oo kali ah oo ka tirsan tirada guud ee dadka waaweyn, ayada oo kuwo badan oo tiradaas ka mid ah ay qabtaan shaqooyinka khidmadaha ah sida dareewal, ama shaqooyinka kale ee muruqmaalka ah, badalkii ay dukaanle noqon lahaayeen (Jaantuska 10). Ganacsatada intooda badan, waa kuwo ku hawlan shaqooyin aan rasmi ahayn ayada oo in ka yar kala bar ay shatti leeyihiin oo inta canshuurta bixisa ay aad u yartahay (Jaantuska 11). Caqabadaha ugu waaweyn ee ganacsiga hortaagan waa helitaanka rasul-maal [shaqada lagu bilaaba]. Qaxooti yar ayaa bangiga koonto ku leh. Xataa ka qeybqaadashada nidaamyada aan rasmiga ahayn ee keydashada lacagta waa mid yar. Bulsha Soomaali ahaan, tan la yaabka leh ayaa waxay tahay in isku celcelis ahaan 7% kali oo ka mid ah qaxootiga qaan-gaarka ah dibadda lacag looga soo dira (waxaa taa ka baxsan, Buramino halkaas oo 19% qaxootiga ku sugan ay dibadda lacag ka soo gasha (Jaantuska 13). Markii qaxootiga la barbar dhiga, dadka degaanka ayay u badantahay in ay soo gasha lacag dibadda looga soo diray, taas oo ah qeyrul-caadi markii loo eega xaalada kale.¹¹

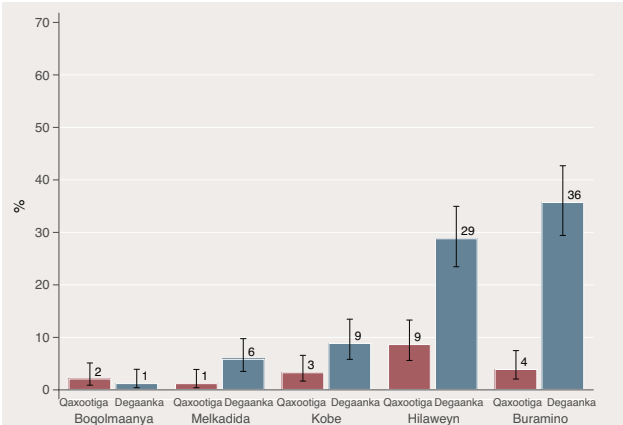
¹¹ Waxaad fiirisa, tusaal ahaan, Betts, A et. al (2019), Refugee Economies in Uganda: What Difference Does the Self-Reliance Model Make? (Oxford: RSC), baalka 26.

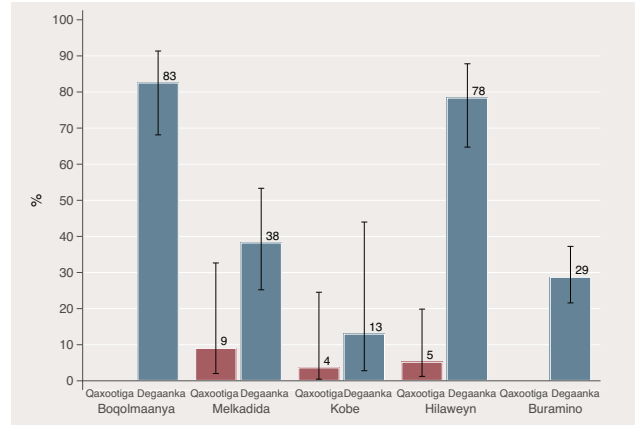
Dukaanka tamarta qorraxda ee telefoonada lagu cabbeeya

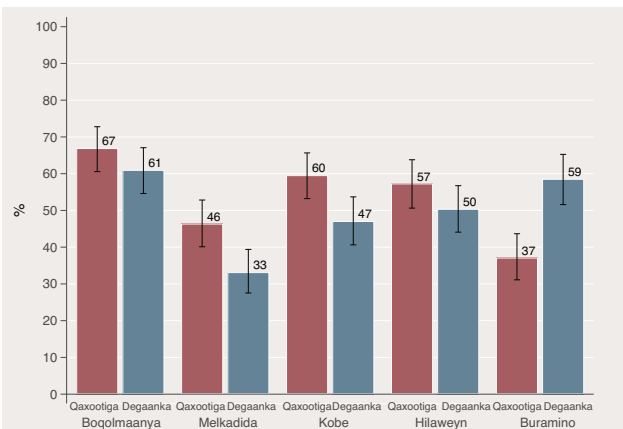
Xaruunta tamarta qorraxda ee Boqolmaanya ee ay maal gelisay hay'adda IKEA

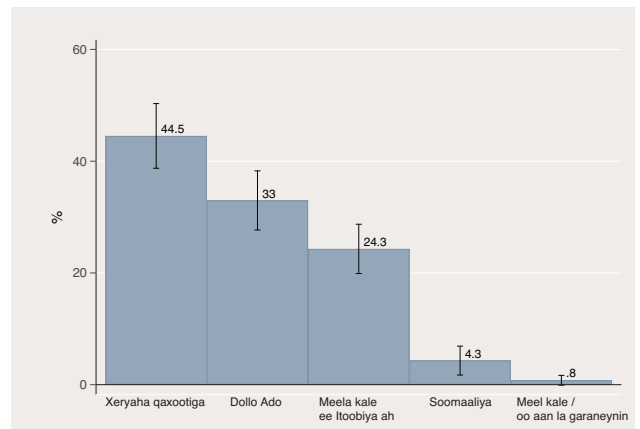
Jaantuska 8: boqolkiiba, inta qoys ee beeraley ka ah

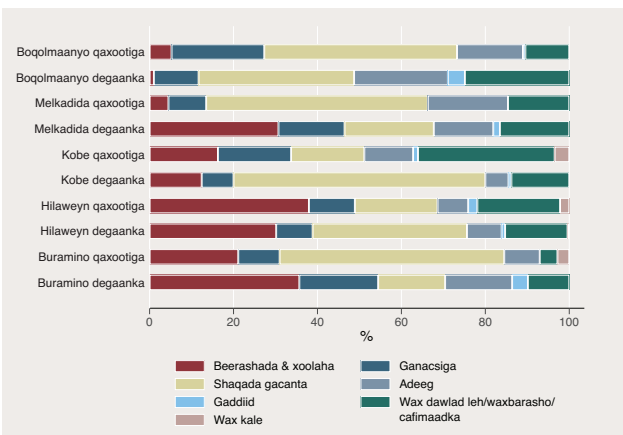
Jaantuska 11: Qiyaasta canshuur bixiyaasha ee ka tirsan dadka iskood u shaqeysta

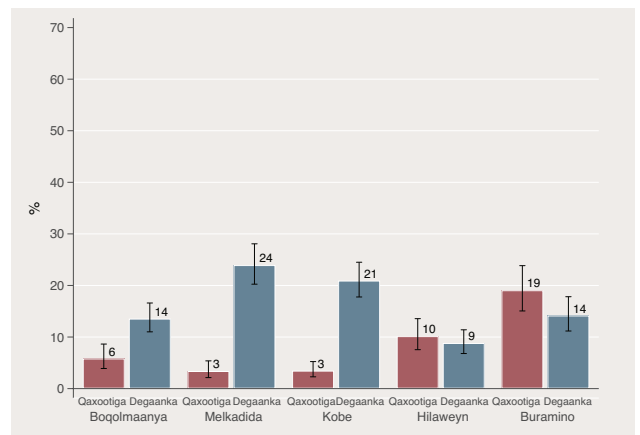
Jaantuska 9: boqolkiiba, inta qoys ee xoola dhaqata ah

Jaantuska 12: Meelaha ay dukaanleyda bidacada uga timaado¹²

Jaantuska 10: Qeybta, dadka dhaqdhaqaaqadooda ee soo geliya dakhli dhaqaale

Jaantuska 13: Qiyaasta bishii la soo dhaafay lacag dibidda looga soo diray

¹² Waxaa macquul ah in ay meherad kasta leedahay meelo badan oo ay bidaacadda ka soo iibsata.

4. Dhaqaalaha xuduudda

Dhaqaalaha xuduudka Soomaaliya ayaa waxuu si weyn uga qeybqaataa istiraatiigiyadda nolo-maalmeedka qaxootiga iyo dadka deegaanka ee martida loo yahay. Shaqaalaha caalamiga ah, hay'adaha samafalka iyo maamulka maxaalliga ah geddigood arinkaas waa ogyihiin. Ayada oo ay sidaa tahay, ayaan si cad loo aqoonsanin. Qeyb ahaan waxaa taas sabab u ah dhaqanka soo jireenka ah ee aragtida Qaran-Dowladeed, taas oo ay hay'adaha ku saleyaan baaritaannooda iyo naqshadeynta barnaamijyadooda, ayagoo waliba ka baqaaya in hadii arinka dhaqaalaha xuduudda shaaciyaan ay hawlhood iyo qaxootigaba uu dhib soo gaari karo. Si kastaba ha ahaatee, dhaqaalaha qaxootiga Dollo Ado lama fasiri kara ayada oo aanan ugu yaraan la texgelinin dabeecadda ganacsigaas ee ku sifeysan caalamiyadda iyo deegaan.

Runtii, waxaa jira qoraa yaal kale oo bidhaamiyay muhimadda ay leedahay istiraatiigiyadda xuduudda ee nololsha dhaqaale ee qaxootiga. Tusaale ahaan, Alessandro Monsutti ayaa waxuu muujiyay sida qaxootiga Afgaanka ah ee Hazara ay istiraatiigiyadda nololshooda ugu isticmaalaan shabakada caalami ah ee ka jira xuduudda Afghanistan iyo Pakistan.¹³ Isla markaas, baaritaan ay sameeyeen James Ferguson iyo qaar kale ayaa waxay ku muujiyeen habka iyo sababta istiraatiigiyad dhaqaalaha ay u tahay mid aan u muuqanin beesha caalamka, maxaa yeelay istiraatiigiyadaas waxay ka shisheysaa qeexidda fikradaha iyo fasiraada reer galbeedka ee ku aruursan qaran madax banaan, taas oo loo yaqaano naqshaddii Westphalia.¹⁴ Labadaas fikradood ayaa waxay yihiin kuwo khuseeya habka aan u taxliilineyna waxyaabihii aan ku aragnay Dollo Ado.

Runtii si aan rasmi ahayn, ayaa shaqaalaha UNHCR waxay ogaadeen in ay jirta wax is daba-marin ku aadan tira is-dhaafsan halka raashiinka la qeybiyay iyo tirada dadka diiwaanka ku qoran ay kala badan yihiin. Qof qoys madax u ah ayaa muddo ilaa laba jeer oo isku xigta ah waxuu soo dirsanayaa xubin qoys kale ka tirsan si uu rashiinka uga soo qaada, lakin waxuu asagi imaanayaa marka sadexaad ee cunnada la qeybinaaya asagoo ka baqaaya in magaciisa laga tira diiwaanka dadka raashiinka la siiya. Shaqaalaha qaar ayaa waxay tuhunsan yihiin in taas sababteeda ay tahay in qaxootiga qaar oo leh awoodda shaqa ee ugu badan laga yaaba in ay Soomaaliya ku noqdaan si ay u soo shaqeyaan, xataa hadii ay shaqadaas tahay midda loo yaqaana: dhaqaalaha laga sameya dagaalada. Markaa Ka dib ayay dib u soo noqdaan si ay u dhameystaan hawlaha xafiisyada ee khasabka ku ah. Lakin sida uu noo sheegay xubin ka tirsan shaqaalaha, “UNHCR arintaas iskuma mashquulisa: [Sababta aanan arinkaas muhimad loo siinin] waxaa la arkaa in ay la xiriirta habka loo qeexay shaqada ku saleysan xuduudaha qaran iyo tan ku saleysan waddanka.”

Magaalada Dollo Ado oo ah halbowlaha dhaqaalaha

Dhamaan xeryaha, waxaa jira gooba ganacsi oo firfircoon halka ay macaamiisha dhex-mushaaxayaan dukaamada tafaariiqda ah, meelaha lagu qaxweeya, maqaayadaha, kawaannada, xeryaha xoolaha iyo suuqyada furan. Ganacsatada ayaa waxay ku dul gorgotamaayaan miis ay khudrad ka dul buuxda, qoryaha dabka lagu shitto, dharka hodheyda ah iyo alaaba kale. Dhaq-dhaqaaqyadaan ganacsiga waxay si weyn ugi tiirsan yihiin dhaqaalaha ka kala gudba xuduudda, kaas oo ay xuddun u tahay magaalada Dollo Ado, ayada oo isku xireysa xeryaha qaxootiga iyo dhaqaalaha Soomaaliya.

Ibrahim waxuu xerada Melkadida ku leeyahay dukaan tafaariiq ah. Waxuu Melkadida yimid sanadkii 2010 asaga oo ka soo qaxay magaalada Baydhabo ee gobolka Bay. Ganacsigiisa waxuu ku saleysan yahay in uu alaab ka soo iibsada dukaamada jumlada ah ee ku yaala magaalada Dollo Ado asaga oo intuu faaida saarta qaxootiga xeryaha tafaariiq uga iibiya.

Dukaankaan waxaan bilaabay sanadkii 2014. Waxaan gadaa cuto qalalan, saabuun, waxyaabaha la isku qurxiya, xawaajiga iyo waxyaabaha cuntada lagu carfiya, batari, daawada ilkaha lagu cadeysta iwm. Maalinti waxaa wax iga iibsadta 15-20 qof oo qaxooti u badan. Alaabaha badankooda waxaan ka soo gataa magaala Dollo Ado. Waxaan ka soo gataa ganacsata Soomaali-Itoobiyaan ah. Bishi hal mar ayaan halkaas aadaa.

Dollo Ado waa magaalada ganacsiga degaanka halbowlaha u ah, dhaqaalaheeda waxuu ku saleysan yahay isku xirnaanta xuduuda sadexda waddan ee Itoobiya, Soomaaliya iyo Kenya. Magaala madaxda Soomaaliya ee Muqdishu waxay u jirta 500 km oo kali ah. Dhenaca Kenya, Manderu waxay u jirta 37 km. Sarkaal ka tirsan Woreda ayaa faahfaahiyay: “Wakhtigaan xaadhirka ah,

¹³ Monsutti, A. (2005), War and Migration: Social Networks and Economic Strategies of the Hazaras of Afghanistan (New York & London: Routledge).

¹⁴ Ferguson, J. (1990), The Anti-Politics Machine: Development, Depoliticization, and Bureaucratic Power in Lesotho (Minneapolis: Minnesota University Press).

badankood dadka halkaan degan waa ganacsato. Waxay leeyihiin dukaaman tafaariiq ah oo iibiya cuntada, qalabka qurxinta, iyo alaabaha kale ee guryaha. Qaarkood waxay leeyahiin maqaayada iyo meela lagu qaxweeya. Waxaa kale oo jira shaqaale badan oo caadi ah. Qaarkood waxay u shaqeyaan NGO iyo dowladda". Sarkaalka UNHCR ee u xilsaaran qeybinta cuntada, kaas oo ah dadka degaan u dhashay ee Soomali-Itoobiyaanka, ayaa waxuu sharaxaad ka bixiyay shabakadaha ganacsiga ka kala gudba magaalada Dollo Ado:

Muqdishu waxaa laga keenaa waxyaabaha elektarooniga ee sida telefoonnada moobilka ah, telefshannada iyo qaboojiyaha maadaama ay halkaas ka raqiisantahay markii Addis Ababa la barbar dhiga. Waxyaabaha cuntada ah sida bariiska iyo baastada, cabitaannada, dharka iyo kabaha, waxaa ayagana laga keenaa Muqdishu... Waxaa kale oo jira ganacsi xoolo sida ari-cadka iyo idaha oo laga keena Itoobiya loona gudbiya Soomaaliya. Jaad ayaa waxaa laga keenaa dhanka Itoobiya sida magaalada Nageyle ayada oo loo sii gudbiya dhanka Soomaaliya. Jaadka qaarkii ayaa waxuu ka imaadaa magaalada Mandera [Kenya].

Qaxootiga ayaa waxay si joogta ah u imaadaan magaalada Dollo Ado sababa ganacsi, shaqa, wax barasha iyo in ay la kulmaan ehelladooda ama saaxiibadood. Qaxootiga waxay xawaalad ka heli karaan magaalada Dollo Ado. Qaxootiga dukaamada xeryahay ku haysta ayaa halkaan waxay u soo doontaan alaabaha sida sonkorta, burka, safiitooyinka, qalabka dhismaha, qalabka korontada, kaararka telefoonnada iyo dharka. Dhamaan alaabtaas waxay ka soo iibsadaan Dollo Ado kadibna xeryaha ayay ku sii iibiyaan.

Abdulahi waa qaxooti Soomaaliyeed oo shan sano ka hore ayuu waxuu xerada Kobe ka furtay dukaan tafaariiq ah oo uu ku gada cunto iyo alaabaha guryaha. Si joogta ah ayuu ugu safraa magaalada Dollo Ado: "Bishii laba jeer ayaan Dollo Ado aadaa. Halkaas ayaan waxaan ka soo gataa bariis, baasta, Bur, sonkor, alaabta xafiisyada iyo saabuun. Waxaan ka soo gataa dad Soomaali-Itoobiyaan ah oo halkaas alaabta jumla ku iibiya," Sida laga soo xigtay Abdulahi, markii hore waxuu u shaqeynayay si muruq-maal ah asaga oo ahaay buraashala kabaha caseeya mararka qaarna waxuu ka shaqeynaayay dhismaha guryaha gudaha xeryaha iyo banaankooda intuba, halkaas oo uu ka helay lacag rasal-maal in dukaan furto.

Nin Somaali-Itoobiyaan ah ayaa waxuu sheegay in uu si joogta ah qaxootiga Dollo Ado adeeg ugu khidmeeya: "Waxaa dhamaan shanta xera iiga yimaada qaxooti badan oo macaamiil ii ah. Si joogta ah ayay iigu yimaadaan oo ay wax iiga iibsadaan."

Qaxootiga qaarkood ayaa waxay leeyihiin xiriirra ganacsi oo ay horay ula lahaayeen dadka Soomaalida Itoobiya ee degan magaalada. Tusaale ahaan, nin ka tirsan qaxootiga Soomaaliyeed ayaa waxuu leeyahay dukaan dharka lagu iibiya oo ku yeela xerada Melkadida:

Aniga waxaan magaalada Dollo Ado ku leeyahay saaxib Soomaali-Itoobiyaan ah. Wuxuu leeyahay dukaan dhar oo jumlad ah... Waxaan horay ugu garan jiray magaalada Muqdishu. Aniga waxaan Muqdishu ku lahaan jiray dukaan dhar ah asaguna wuxuu ka mid ahaa macaamiisheyda joogtada ah... Wuxuu ku noolaa Dollo Ado lakin marar badan ayuu Muqdishu u soo safri jiray si uu dukaankeyga dhar uga soo iibsada... Markii aan halkaan kula kulmay, waxaan ka codsaday in uu iga caawiya dukaankeyga ganacsiga dharka ee Dollo Ado. Waxuu i siiyay dhar deyn ah oo aan ganacsi xerada dhaxdeeda uga bilaaba.

Ibrahim, qaxooti Soomaaliyeed oo ku nool xerada Melkadida

Abdulahi, qaxooti Soomaaliyeed oo ku nool xerada Kobe

Intaa waxaa dheer, in dhamaan qaxootiga magaalada Dollo Ado aadaya, fikrad ahaan, laga rabo in ay fasax ka qaataan ARRA ka hor inta aaysan safrin. Dadka aan wareysanay qaarkood ayaa sharraxay caqabadaha helitaanka ogalaanshaha:

Marka aan Dollo Ado aadaya, waa in aan helaa ruqsad, taas oo ii ogolaaneysa in aan halkaas jooga muddo sadex maalmood oo kali ah. Lakin, muddada ruqsaddaas la sugaaya waa mid dheer oo inta badan qaadata ku dhawaad shan maalmood. Xafiisyada ARRA galabta jimcaha iyo maalmaha dhamaadka usbuuca ah way xiran yihiin, aniguna ganacsigeyga waxuu u baahanyahay degdeg.

Tiri yar oo qaxootiga ka tirsan ayaa waxay degan yihiin Dollo Ado ayaga oo halkaas ka wato dhaqdhaqaaqa xagga dhaqaalaha ah. Wakhtigii aan ku guda jirnay cilmi-baaristii ku saleysnayd wareysiga kooxda diiradda la saarayay ee xerada Melkadida, waxaan la kulanay qaar qaxooti ah oo Dollo Ado guri ka kireysteen ayaga oo si ay lacag u helaan, suuqa ku haaystay shaqo muruq-maal ah. Marka ay magaalada degan yihiin, waxaa u baaqanaaya kharashkii ay xerada horay iyo gadaal ugu safri lahaayeen. Waxaan la kulanay qof dumar ah oo magaalada ku haysata dukaan tafaariiq ah. Rasmi ahaan waxay ka tirsantahay xerada Hilaweyn lakin waxay la shaqeyataa qof Soomaali-Itoobiyaan ah oo si joogta ah uga shaqeyna ganacsiga Dollo Ado.

Sida tusaalayaashaan ku cad, dhaqaalaha Dollo Ado waxuu saameyn ku leeyahay noloshu dhaqaale ee xeryaha qaxootiga. Sida uu u sharraxaya sarkaalk sare oo ka tirsan UNHCR:

Xiriirka dhaqaale ee uu la leeyahay Dollo Ado ayaa xoojinaaya oo wada dhaqaalaha xeryaha...magaaladaan waxay leedahay dhaqaale aan rasmi ahayn oo xoogan. Alaaba badan ayaa waxaa laga soo iibiya magaaloooyinka Muqdishu iyo Mandera, ayada oo dad badan oo halkaan degan ay ku tiirsan yihiin kana faaideystaan dhaqaalaha aan rasmiga ahayn. Tan waa halbowlaha dadka degaanka iyo sidoo kale qaxootiga xeryaha ku jira. Addis Ababa aad ayay u fogtahay, sidaa darteed, Dollo Soomaaliya (iyo Soomaaliya) ayaa waxay dadka degaanka u yihiin suuq muhiim ah.

Xiriirrada dhaqaale waxaa dheer, in magaalada Dollo Ado ay tahay albaabka is-gaarsiineed ee u dhaxeeya Itoobiya iyo Soomaaliya. Tusaale ahaan, magaalada Dollo Ado ayaa qaxootiga waxay ka heli karaan netwaagga Hormuud oo ah shirkadda is-gaarsiineed ee ugu weyn Soomaaliya. Halkaas ayaa waxay kala xiriiri karaan eheladooda iyo asaxaabta u joogta Soomaaliya. Xerada Dollo Ado dhexdeeda, waxay ka heli karaan shirkadda is-gaarsiineed ee Ethio-telecom oo kali ah. Taas oo aanan awood u lahayn in ay ku xirto dadkooda jooga Soomaaliya. Xogta aan hayna waxay tusineysaa in mar kasta oo qofka qaxootiga ah uu ka sii fogaada magaalada Dollo Ado, ay aad u yaraaneysa inta jeer ee uu bishii telefoon ku hadlay. Helitaanka khatka

Hormuud, waxuu qaxootiga u sahlayaa isticmaalka nidaamka lacag dirista oo uu ka mid yahay kan loo yaqaana EV Plus oo ay bixisa shirkadda Hormuud – si ay lacag ugu diraan Muqdishu iyo meelaha kale ee Soomaaliya. Sidaas ayay Dollo Ado waxay u tahay xaruun muhiim ah, halka ay laba waddan kaabayaashoda dhaqaale ku kala gudbaan. Sida laga soo xigtay wakiilka shirkadda EV Plus, macaamiil badan oo qaxootiga ka tirsan ayaa adeegaas [kor ku xusan] lacag loogu soo diraa.

Tirakoob ahaan, xogta sahanka cilmi-baaristaanada waxay sheegeysaa in 13% ka tirsan qaxootiga ay sanadki la soo dhaafay ugu yaraan hal mar u safreen magaalada Dollo Ado (Jaantuska 14). Lakin tiradaas waxaa ka badan labada xero oo leh heerarka ugu sarreeya ee dhaqdhaqaaqyada dhaqaale: Buramino (20%) iyo Boqolmaanya (22%). Dadka degaanka ee martida loo yahay ee ku nool agaarada xeryaha, ayaa u badan safarrada loo aadaaya Dollo Ado. Taas waxaa sabab u noqon karta, maadaama ayaga safarkooda uusan u baahnayn ruqsad in ay ka soo qaataan xafiisyada dowladda. Ula jeedada ay magaalada ugu safrayaan, waxay qaxootiga sheegeen sababahaan soo socdo: Qaraaba-salaan (35%), ganacsi ama shaqo (28%), asaxaab lasoo salaama (16%), sababa caafimaad (20%) (Jaantuska 15). Si kastaba ha ahatee, caqabada dhanka sharciyada ku aadan oo xaddidaaya dhaqdhaqaaqyada shaqo iyo kuwa ganacsiga (kuwaas oo jiray wakhtigii cilmi-baaristaan) dartood, ayaa waxay nala tahay in uu jiray gaabis xagga war-gelinta ah oo ku saabsan suaalaha khuseeya qeybta dhaqdhaqaaqyada xuduudda.

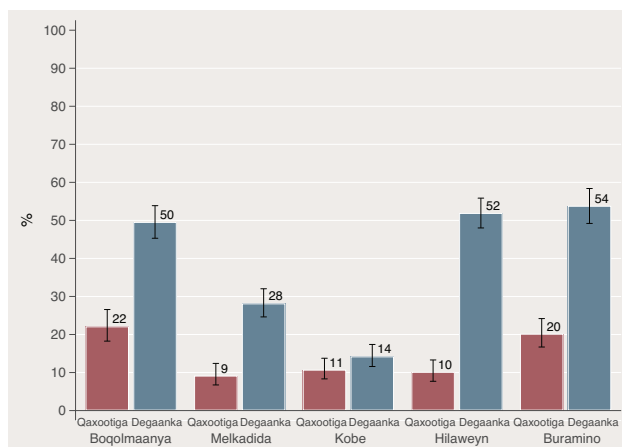
Nolosha dhaqan-dhaqaale ee xuduudda

Xoola dhaqatada degaanka waxay taariikh u lahaayeen in ay xuduudda u dhaxeysa Itoobiya iyo Soomaaliya hadba dhinac u guuraan ayaga oo raadsanaaya biya iyo dhul daaqsineed, ayada oo dhaqdhaqaaqoodaas uu weheliya dhaqaala xuduuda dhexmara oo aan rasmi ahayn. Sida laga soo xigtay ganacsade Itoobiyaan ah oo ku sugan magaalada Dollo Ado, dukaamada jumlada ku gada iyo kuwa tafaariiqda ah labadaba waxay qalabka intiisa badan ka soo iibsadaan Muqdishu. Soomaalida Itoobiya, dhaqdhaqaaqa ganacsi ee xuduuda waxuu u yahay mid joogta ah.

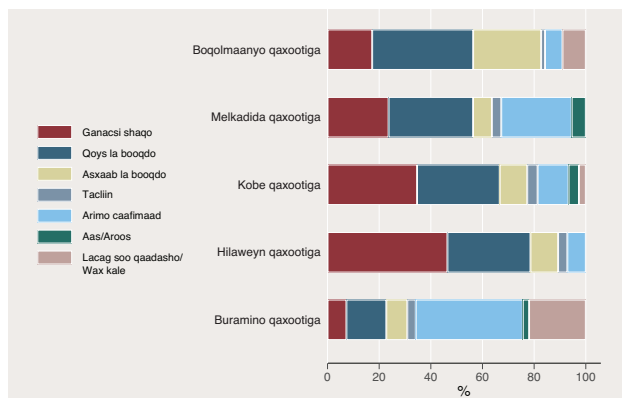
In kasta oo rasmi ahaan ka gudbidda xuduudda ay maamulka xeryaha mamnuuceen, qaxooti badan oo ku sugan xeryaha Dollo Ado waxay si joogta ah ugu safraan Soomaaliya. Sida laga soo xigtay hay'adda IOM (Hay'adda Caalamiga ah ee Socdaalka), maalin kasta ku dhawaad 1000 qof ayaa ka gudubta buundada xuduudda oo ah meesha kali ah ee laga gudbi kara. Lambarkaas waxuu isugu jiraa qaxooti iyo dad aan qaxooti ahayn. IOM waxay qiyaastay in tirada qaxootiga ee maalintii ka gudubta xuduudda ay tahay ku dhawaad 20%, taas oo la micna ah 200 oo qof maalintiiba. Madaxa xafiiska IOM ayaa waxuu noo sheegay:

Soomaaliya ayay aadaan ka dibna way ka soo laabtaan si ay u qaataan raashiinkooda cuntada ah. Sidaas darteed, bixinta cuntada ka hore iyo ka dib dhaqdhaqaaqa ka gudbidda xuduuda ayaa kororta. Qaxootiga waxay rabaan in ay xaaladdooda qaxootinimo kusii jiraan, lakin marar badan waxay dib ugu noqdaan Soomaaliya...Soomaalida aagaan degan xuduudda caalamiga ah waxba micna weyn ah uguma fadhida.

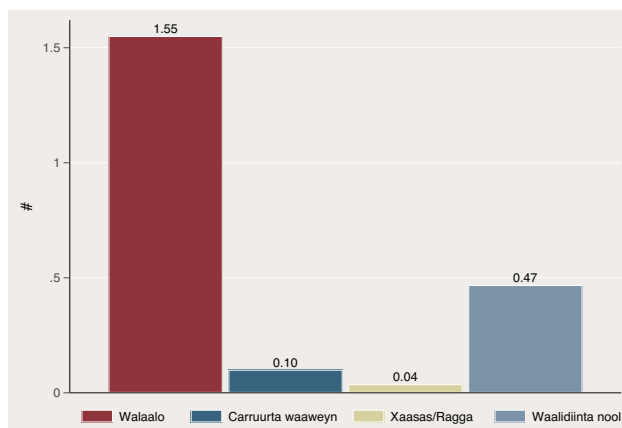
Shaqala ka tirsan IOM iyo UNHCR ee caawiya qaxootiga soo laabta ayaa waxuu liiska ku qoray sadex walxood oo ah sabaha ay qaxootiga horay iyo gadaal ugu socdaan: Tan koobaad

Jaantuska 14: Qiyaasta dadka magaalada Dollo Ado sanadki la soo dhaafay ugu yaraan hal mar u safreen

Jaantuska 15: Sababaha ay qaxootiga ugu safraan Dollo Ado¹⁵

Jaantuska 16: Tirada dhexdhexaadka ah ee xubin kasta oo qaxooti ah Soomaaliya ka jirta

waa in ay beerahooda ku yaala Soomaaliya abuurtaan labada xilli ee beeraha la fasha (October ilaa December, iyo July ilaa August); tan labaad, in ay ka qeybqaataan dhaqdhaqaaqa nolo-maalmeedka oo ay ka mid tahay dhaqdhaqaaqyada ganacsi; tan sadexaad, sababa qoys.

Waxaan wareysanay 15 qof oo qaxooti ah oo dhawaan booqday Soomaaliya. Sababta ugu muhiimsaneyd ee ay halkaas u aadeen waxay ahayd in ay soo booqdaan eheladooda, gaar ahaan waalid waayeel ah. Dhab ahaan, xogta sahanka cilmi-baaristaanada waxay cadeysay in celcelis ahaan shakhsi kasta oo qaxooti ah uu ugu yaraan hal qof oo walaal ah Soomaaliya u jooga (Jaantuska 16).

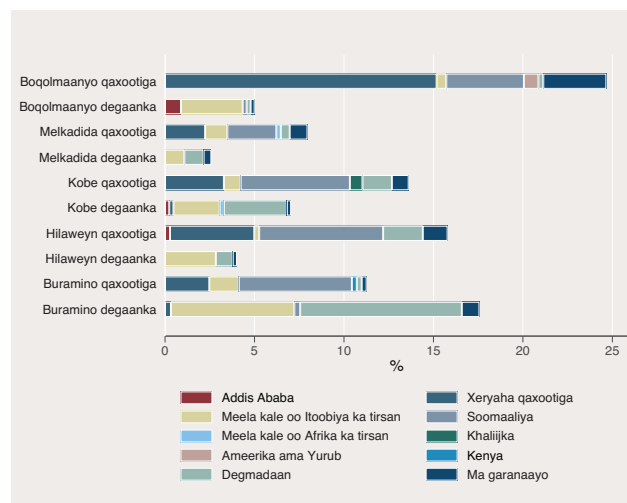
¹⁵ Qaxootiga sanadki hore Dollo Ado u safreen waa 386. asxaab badan ayaa loo ogolyahay jawaab bixiyaha. Boqolleyda tirada guud ee asxaabta la sheegay.

Tusaale ahaan, nin ka mid ah qaxootiga xerada Melkadida oo la nool xaaskiisa iyo 7 caruur ah oo uu dhalay ayaa dhawaan booqday Soomaaliya: “Bishii February 2018 muddo bil ku dhawaad ah ayaa [waxaan aaday] magaaladeyidii Esow [sababtoo ah] hoyadey ayaa aad u xanuunsanayd. 76 sano ayaa jirtaa... qoyska halkaan xerada ah ayaan uga tagay... waxaa la i siiyay ruqsad 10 maalmoood oo kale ah in aan u safro Dollo Ado. Markii aan Dollo Ado ka gudbaayay, qofna ima uusan joojinin. Lakin markii aan soo noqonaayay, waxaa i joojiyay saraakiil Soomaali ah, waxaana Khasab noqotay in aan laaluush bixiya si aan waddanka u soo galo.” Qof dumar ah oo ka tirsan xerada qaxootiga ee Kobe ayaa waxay dhawaan aaday magaaladii ay ka soo jeeday oo ahayd Baydhabo, intii u dhaxeysay December 2017 iyo January 2018 si ay u booqota hooyadeed oo jirranayd, uguna qeyb-gasho aaskii walaalkeed: “Kaligeys ayaan halkaas aaday. Caruurta waxaan uga tagay jiiraankeyga. Waxaa kale oo aan u sheegay xubnaha RCC, ayaguna waxay war geliyeen sarkaalka ka tirsan ARRA ayaga oo ka dalbaday in uu caruurta raashiinkooda sidii caadiga ahayd u sii siiyo inta aan maqanahay... Markii aan xerada ku soo noqday, waxaan durbadiiba ogeysiiyay madaxda xerada ee qeybta iyo bloogga naga ee RCC, ayaguna waxay soo noqodkeyga ku wargeliyeen ARRA.”

Xaaladaha qaarkood, booqashada qoyska waxaa la socdo xiriirra xeelada dhaqaale. Ragga qaxootiga ah qaarkood ayaa waxay leeyihiin hal xaas ka badan ayaga oo ay dagan yihiin xuduudda labadeeda dhinac. Tusaale ahaan, nin ragaas ka mid ah ayaa dhawaan waxuu u safray dhanki ay daganayd xaaskiisa labaad [Soomaaliya] si uu isla markaana u soo fiiriyo bad-qabka hantidii uu ku lahaa tuuladii uu asal ahaan ka soo jeeday: “Waxaan qabaa laba xaas, mit waxay ii dhashay caruur 6 ah waxayna degantahay xerada, tan kalena waxay ii dhashay caruur 4 ah waxayna degan tahay Soomaaliya. Waxay degan yihiin tuulada Gurmey ee ka tirsan Gobolka Bay. Halkaas oo ah tuuladii aan anigu ka soo jeeday. Halkaas waxaan wali ku leeyahay beer... Waxaan rabaa in qoyskaas uu Soomaaliya ii joogo si ay dhulkeysa u deganaadaan una ilaaliyaan. Tani waa sababta aan halkaas u dejiyay.” Qaar kale ayaa waxay u safreen si ay eheladooda lacag uga soo deysadaan. Haweeney garoob ah ayaa waxay Baydhaba ku tagtay booqasho laba bilood ah intii u dhaxaysay bilihii June iyo August 2018. Ayadoo safarkeedaas faahfaahisay ayaa waxay tiri: “Waxaan u baahday in aan reerkeyga lacag ka soo amaahdo. Deyn ayaa la iga rabay in aan bixiyo... [xerada dhexdeeda] caruurteyda ayaan dhar ugu iibi. Waxaa kale oo aan dukaamada ka soo deysaday raashiin sida baasta, caana-boora... total ahaan waxaa la igu lahaa lacag gaareysa 20000 oo Birr [ama 700 oo Doolar].”

Dadka aan wareysannay qaarkood ayaa waxay Soomaaliya ugu noqdeen in ay helaan fursada dhaqaale oo ay bixiyaan hayadaha samafalka ah ee caawiya barakacayaasha. Tusaale ahaan, xerada barakacayaasha ee Kabasa waxaa bishii May 2018 laga furay meel u dhow Dollo-Soomaaliya. Kabasa waxay xeryaha qaxootiga uga duwantahay ayada oo bixisa lacag cadaan ah. Qof ka tirsan qaxootiga Hilaweyn ayaa sidaan safarkiisa uga waramay:

Muddo laba bilood ah ayaa waxaan ku maqnaa Dollo-Soomaaliya intii u dhaxaysay bilihii September iyo October 2018. Dhawaan ayaan soo noqday. Waxaan aaday xerada barakacayaasha ee Kabasa. Waxaan doonaayay in aan is diiwaan geliyo si aan u hela lacag caawimaad ah oo aan qoyskeyga wax ugu qabto. Waxaa la ii sheegay in qoys waliba la siiya 100 Doolar... Raashiinka cuntada ee laga bixiya Dollo Ado wuu yaryahay.

Jaantuska 17: Qaxooti kasta, qiyaasta iyo meesha ay ku noolyihiin lamaanayaasha, kuwa ku nool meel ka baxsan qoyska

Mid kale oo ka tirsan qaxootiga oo u safray xerada Kabasa ayaa sheegay in halkaas uu ka jiro wax isku-badalasho:

Buramino nabad ayaan ku helnaa, wax barasho wacan iyo xaruuma caafimaad iyo sidoo kale raashiin cunto ah. Xera Kabasa waxaa dadka la siiyaa lacag cadaan ah laakiin meeshaas nabad kama jirta. Xarakada Al-Shabaab ayaa wali halkaas ka jirta. Aniga nabad ayaa waxaan ka doorbidayaa lacag cadaan ah. Qaxooti badan oo halkaas aadeen waxaa soo jiiday barnaamijkaas lacagta cadaanka ah ee la bixinaaya, lakin intooda badan Itoobiya ayay dib ugu soo laabteen.

Sida ay muujinayaan qoraalada laga sameeyay, qaxootiga waxay si joogta ah u sameeyaan qiimayn ku aadan khataraha iyo fursadaha gooba kala duwan.¹⁶ Dhaqdhaqaaqa ay qaxootiga xuduudda horay iyo gadaal uga gudbaaya, ayagoo u socda xerada Kebasa ayaa waxay kadis ku noqotay hayadaha samafalka ah ee ka shaqeya xeryaha Dollo Ado. Madaxa IOM ee xafiiska Dollo Ado ayaa waxuu sharraxayaa saameynta sicir bararka ee uu keenay nidaamka lacagta cadaanka ah ee laga bixinaaya xerada Kabasa.

Bixinta lacagta cadaanka ah [ee xerada Kabasa] waxay sababtay arima badan. Dollo Ado, ee ku taala Itoobiya, waxaa si lama filaan ah kor ugu kacay sicirka xoolaha. Halkii neef oo ari ah waxuu caadi ahaan beeciisu ahaan jiray 500-800 oo Birr. 800 oo Birr ayuu ahaa beecii ugu badnaa ee aan abid arko (hal mar ayaan arkay neef ari ah oo 800 lagu gaday). Hadda waxuu noqday 1200-2000 oo Birr. Sicirka digaagga waxuu ahaan jiray 70-80 Birr, lakin hadda waxuu gaaray 200 oo Birr. Lacagta

¹⁶ Waxaad firirisa, tusaal ahaan, Ayalew, T. (2018), 'En Route to Exile: Organizing Refugee Journeys from the Horn of Africa Towards Europe', EU Trust Fund for Africa, Working Paper No. 3 (London and Nairobi: EUTF); Iazzolino, G. (2017), 'A Shelter or a Springboard? Somali Migrant Networks in Uganda Between Crisis and Opportunities'. EU Trust Fund for Africa, Working Paper No. 1 (London and Nairobi: EUTF).

cadaanka ah ee laga bixiya xeryaha barakacayaasha ayaa halkaan soo gaarta oo lagu isticmaalaa magaalada Dolo Ado.

Dhibka waxuu ka jiraa, xeeladaha dhaqaalaha xuduuda ee qaxootiga oo ah mit ka shisheeya nidaamyada xuduudaha iyo barnaamijyada hay'adaha UNka oo la daalaa dhacaaya in ay xisabta ku darsadaan dhaqdhaqaaqyada xuduudaha. Qof u shaqeeya WFP ayaa waxuu noo sheegay:

Markii raashiinka cuntada ah xeryaha [ee laga bixiya Dollo Ado] la yareeya, qaxooti badan ayaa waxay u noqdaan Soomaaliya si ay u raadsadaan lacagta cadaanka ah ee laga bixiya xerada Kabasa...[Lakin] hay'adaha UNka ee jooga Soomaaliya iyo kuwa Jooga Itoobiya waa kuwo kala madax banana mana jirto si ay ku ogaan karaan qof labada waddan ka diiwaan gashan. Ma jirta wax aan arinkaas ka qaban karna. Xagga WFP, taasi waa 2 hawl-gal oo kala duwan mana nihiin kuwa is-weydaarsada wararka arimahaas khuseeya, maxaa yeelay ma jiraan wax xiriir ah oo labada dhinac ka dhaxeeya. Midba midka kale awood uma laha in uu kontroola si loo hubiya qofka khiyaanada wada.

Sharci-fulin xadidan oo ka jirta xuduuda

ARRA iyo dowladda hoose waa ka warqabaan dhaqdhaqaaqyada qaxootiga ee ay Soomaaliya ku aadayaan ayaga oo wararka ka helayaan RCC. Taliyaha ARRA ee xerada Kobe ayaa waxuu sharraxayaa dowladdu sida ay u aragta dhaqdhaqaaqyada xuduudka ee ay qaxootiga Soomaaliya ku aadayaan:

Annaga waan ognahay in qaxooti badan ay Soomaaliya booqasha ku aadaan. Sababta ugu weyn waa in ay reerahooda soo booqdaan iyo in ay hantidooda xaggas jirtay ka wardoonaan. Sidoo kale waxay doonayaan in ay ka qeybgalaan munaasabada iyo dhacdooyinka sida aaska [markuu qof dhinto]...ARRA waxay bixisaa fasax ay ku aadaan magaalada Dollo Ado oo kali ah ee ma aha in ay Soomaaliya aadaan. Rasmi ahaan taas waa mamnuuc. ARRA muhimaddeeda ugu weyn waa amni maadaama Al-Shabaab ay xuduuda meel u dhow dhaqdhaqaaqyada sameynayaan. Laakin markii sababta ay dadka Soomaaliya u aadayaan aysan amniga wax dhib ah u keeneynin, waan u ogolaanaa in ay aadaan, laakiin diginin ayaan siinaa.

Sarkaalkaan ARRA waxaa kale oo uu innoo micneeyay sida madaxda RCC ee u xilsaaran qeybta iyo bloogga xeryaha u shaqeeyaan ayaga oo mas'uul ka ah nidaamka kormeerka arrimaha amniga xeryaha oo ay ku jirta dhaqdhaqaaqyada ka gudbidna xuduudaha:

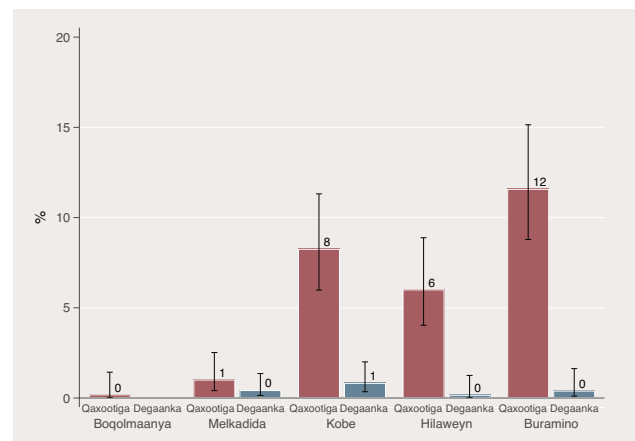
Madaxda qeybta iyo bloogga waxay ogyihiin qofka xerada ka baxay. Dadkii xerada ku soo laabta waa in ay isla markiiba wargeliyaan madaxda qeybta iyo bloogga oo ay sheegaan sababta ay u tageen [Soomaaliya]. Madaxdaas ayaa markaas kadib waxay soo wargeliyaan ARRA. Madaxda qaxootiga waxay u shaqeeyaan sidii saraakii amni ee goobta ka shaqeysa, waa nidaam kormeer oo xeryaha ka jira.

Intii aan cilmi-baaristaan ku jirnay, waxaan annaga oo askar ilala ah wadana booqasha ku gaarnay buundada kor marta wabi Daawa. In kasta oo ciidamada amniga ay baarayeen alaabta ay wataan dadka buundada kudbaaya (ugu yaraan intii aan annaga halkaas joognay), ma jirin qof baaraayay dukumeentiyada. Geela iyo gaari-dameerada gudbaaya ayaanan la kulmin wax

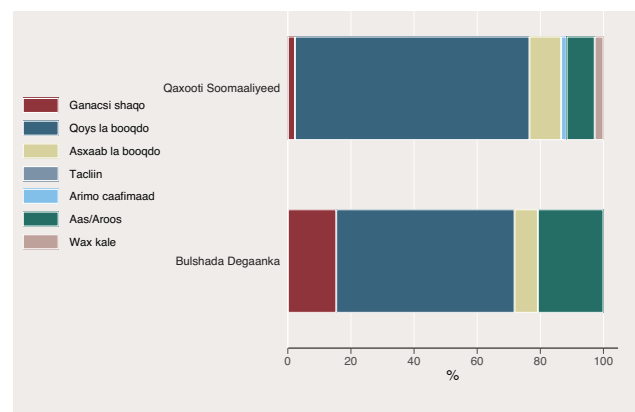
caqabad ah. Madaxa IOM ee Dollo Ado, kaas oo degaanka ka shaqeeynaayay ilaa iyo 2012 ayaa noo xaqiijiyay in nidaamka xuduudaha uu yahay mid dabacsan:

Qaxootiga waxay fikrad ahaan u baahan yihiin ogolaansha ay xuduudka uga gudbaan. Lakin saraakiisha xuduuda arinkaas si dhab ah uma fuliyaan, maadaama aaysan u muuqanin wax amniga khalkhal gelinaaya. Hadii musaafiriinta ay tusiyaan warqadaha qaxootinimo, saraakiisha waay iska fasaxaan. Arinkaas waxuu noqday xeer la iska ogolaaday oo aan meelna ku qorneyn...Aniga Dollo Ado waxaan u arkaa in ay qeyb ka tahay Soomaali-Weyn. Dadka halkaan degan badankooda xuduudaha caalimiga ah uma dareemayaan sida dadka ajnabiga ah ee qurbaha ka yimaaday. Runtii halkaan waa dhul Soomaaliyeed.

Si kastaba ha ahaatee, waxaa kale oo muhiim ah in la fahmo caddadka afraad qaxootiga ah ee run ahantii u gudbo Soomaaliya. In kasta oo ay jiri karta in aanan si fiican loo soo warinin maadaama dhabeecadda dhaqdhaqaaqaas uusan ahayn mid nidaamsan, celcelis ahaan tirada qaxootiga Soomaaliya u gudbaaya si la dareemi kara ayay hoos ugu dhacday, mar kasta oo xuduudka laga sii fogaado (12% Buramino; 6% Hilaweyn; 8% Kobe; 1% Melkadida; in ka yar 1% Boqolmaanya) (Jaantuska 18). Intaas waxaa dheer, in kasta oo ay Soomaalidu diyaar u tahay sheegidda in booqashadooda Soomaaliya ahayd mid ay ku gaarayaan eheladooda ama ay ku aadaneyd arima bulsho, in yar ayaa qiranaysa in sababaha safarkooda uu ugu weynaay arimo la xiriira ganacsi iyo shaqo (Jaantuska 19).

Jaantuska 18: Qiyaasta, dadka sanadki tagay ugu yaraan hal mar Soomaaliya u safreen

Jaantuska 19: Asbaabta ay Soomaaliya ugu safraayan¹⁷

¹⁷ Shakhsiyadka sanadki hore Soomaaliya u safreen: 148 qaxooti ah iyo 11 Itoobiyaan ah.

5. Xerada oo ah damaanad bulsho

Qaar ka mid ah qoysaska Soomaaliyeed ayaa waxay leeyihiin istiraatiigiyad ah in qoyska la kala qeybiya. Caruuta iyo duqaalka xeryaha ayay joogyaan, meeshaas oo ay ka heli karaan caawimaad iyo adeegyada sida waxbarashada. Isla mar ahaantii, intooda badan ragga waaweyn ee gaaray dāda shaqada, saldhigooda waa Soomaaliya, ama waxay wakhtigooda u qeybiyaan xerada iyo Soomaaliya.

Difaaca ijtimaaciga ah

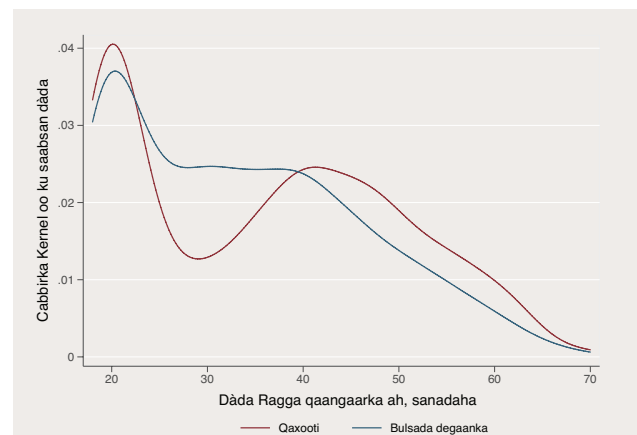
Dhankaas markii laga eega, xeryaha waxaa loo isticmaalaa qeyb ka mid ah istiraatiigiyadda qoyska, halkaas oo xeryahu yihiin ilihii kheyraadka. Lakin waxaa taas la mid ah dhaqdhaqaaqyada dhaqaale ee ka socdo koonfurta dhexe ee Soomaaliya. Taas waxaa daliil cad u ah naqshadda demographigga ah ee ku qotonto diiwaanka shakhsiga qaxootiga sambal ahaanta loogu qoray, kuwaas oo ku sugnaa xeryaha goortii sahanka cilmi-baaristaan la sameynaayay. Khusuusan, si aanan isu dheeli tirnayn ayaa waxaa jirtay hoos u dhac ku yimaaday saamiga ragga qaana-gaarka ah oo ay dādooda u dhaxeysa 25-30 iyo 30-35, gaar ahaan markii la barbar dhigo diiwaanka naqshadda demographigga ah ee bulshada martida loo yahay (Jaantuska 20). Dhanka kale, si aanan isu dheeli tirnayn ayaa waxaa kale oo jiray in tirada dumarka ee bulshada qaxootiga ah ay ka badneyd tan ragga, lakin bulshada degaanka ee martida loo yahay xaaladda sidaas waay ka duwanayd (Jaantuska 21).

Qaxootiga waxay xeryaha u qiimeeyaan maadaama uu siinaaya ama yahay ilihii bulshada difaacaayay. Qof ka mid ah qaxootiga ku nool xerada Boqolmaanya, asaga, xaaskiisa iyo 10 caruur ah oo uu dhalay, ayaa waxuu dhawaan ku noqday Soomaaliya si uu qaraabadiisa u soo booqdo kadibna xerada ayuu ku soo noqday. Waxuu sharraxayaa rajadiisa fog ee ku aadan degaanshaha:

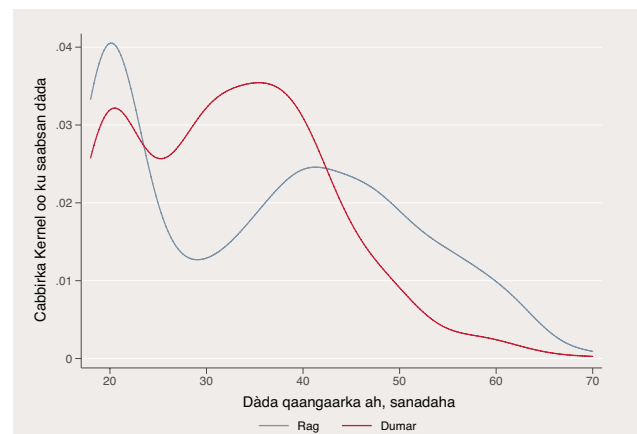
Wakhtiga fog, waxaan jeclahay in aan dib ugu laabta [Soomaaliya]. Laakin hadda caruurta iskool wax barasha ayay xerada ku haystaan. Ilaa ay iskoolka ka dhameeyaan, waa in aan xerada degaanaadaa... Wax barashada xerada ayaa ka fiican tan magaaladeyda Soomaaliya. Run ahaanti, tuuladii aan ka imaaday ee Soomaaliya ma laha dugsii hoose iyo mid sare toona... Sababta kale ee aan halkaan u joogi raba waa amni. Xerada ayay caruurteyda aamaan ku haystaan

Shaqaala Itoobiyaan ah oo shaqeyya xerada Hilaweyn oo laga caawiya dadka soo noqdaan, ayaa waxuu muujiyay sida ay qaxootiga uga faaideysanayaan fursadaha xerada ka jiray:

Helitaanka waxbarashada iyo adeegyada caafimaad ee xeryaha aya ka fiican tan Soomaaliya. Qaxootiga xerada jooga waxay helikaraan fursad tabarra xirfadeed oo ay bixiyaan UNHCR iyo haya'daha ay la shaqayso. Degaanka ay ka yimaadeen sida Bay iyo Bakool, fursadaha waxbarasha aad ayay u xadidan yihiin. Meela badan oo waddanka ka mid ah wali ma dagana, meela qaarkoodna hadda ayay soo kabanayaan. Qaxootiga waxay rajeynayaan in ay halkaan waxbarasha iyo tabarra xirfadeed ka helaan, oo ay ku intifaacaan markay waddankooda dib ugu laabtaan.

Jaantuska 20: malafka dāda qaxootiga iyo bulshada degaanka (ragga qaangaarka ah)

Jaantuska 21: Malafka dāda qaxootiga qaangaarka ah

Badankood qaxootiga la wareestay ee dhamaan xeryaha aan cilmi-baarista ka sameynay, waxay carrabka ku adkeeyeen in tacliin wanaagsan iyo adeeg caafimaad ay yihiin faaidooyinka nololaha ee xeryaha laga hela. Waxay ku dadaalayaan in ay sare u qaadaan qaymaha adeegyada wanaagsan ee bulshada xeryaha ku nool, ayaga oo isla markaana hal lug Soomaaliya kula jiraan. Xogta sahanka cilmi baaristanada waxay xoojineysaa muhimadda xeryaha Dollo Ado oo ah isha badbaadada bulshada. Si ka duwan bulshada martida looyahay, qaxootiga waxay tilmaameen in hay'adaha NGO iyo UNHCR ay yihiin ila muhiim u ah badbaadad, tusaale ahaan, markii ay soo wajahaan xaalada degdeg ah, cunta yari, shaqa la'aan ama ay Booliska dhib kala kulmaan (Jaantuska 22-25). In kasta oo qoyska iyo bulshada ay yihiin isha ugu muhiimsan ee badbaadada, NGO iyo

UNHCR ayaa ku xiga. Muhimadda hay'adahaan ee halkaan laga muujiyay, tusaale ahaan, waxaa ka duwan jawaabah laga helay xeryaha qaxootiga ee Kenya iyo Uganda markii isla suaalahaas la weydiiyay.¹⁸

Iskaashatooyinka iyo nolol-maalmeed

Ganacsi badan oo ay qaxootiga leeyahiin ayaa waxuu ka faaiday taageerada ay siiyeen hay'adaha samafalka, ayaga oo badankood ay maal-gelisa IKEA oo u soo marineysa UNHCR.

Laga bilaaba Melkadida, mashruuc ganacsiga yar yar lagu maal gelinaaya ayaa la fuliyay ayada oo loo mariyay hay'adaha ay wadashaqeynta ka dhaxeysa (CPDA/Root). Waxay dhamaan xeryaha ka bixisaa lacaga keyd ah, taas oo guud ahaan gaareysa (sidi ay ahayd bishii May 2018): 770000 Birr oo ah Melkadida, 920000 Birr oo ah Kobe, 171000 Birr oo ah Boqolmaanya, 317000 Birr oo ah Buramino; iyo 375000 Birr oo ah Hilaweyn. Waxaa kale oo ay bixisaa amaah, ayada oo mar ay tahay lacag cadaan ah marna noocya kale sida alaab iyo khidmo, taas oo taageereysa deeqa ganacsi oo ay bixinayaan gudiyaada ku lugta leh UNHCR, ARRA, Gudiga Wakiilada Qaxootiga iyo Is-kaashiga Gudiga Qaran ee Fullinta. Waxuu ka hawlgalaa Malkadida oo kali ah laakin xaaliyan waxuu dhiibaa 2.15m Birr oo la siiya 105 amaah-qaatayaal (51 waa rag 54 waa dumar), kuwaas oo la xushay bishii November 2017. Amaahdu waxay u dhaxeysaa 500 iyo 20000 Birr. Ujeedada ugu weyn waa in lagu kordhiyo 1000 qof oo ka tirsan dhamaan shanta xera. Mashruuca waxuu bixinayaa ila räsul-maal oo aanan wali horay looga arkin meel

qaxootiga aanan loo ogoleen in ay ka qaybqaataan nidaamyada bangiyada ee rasmiga ah.

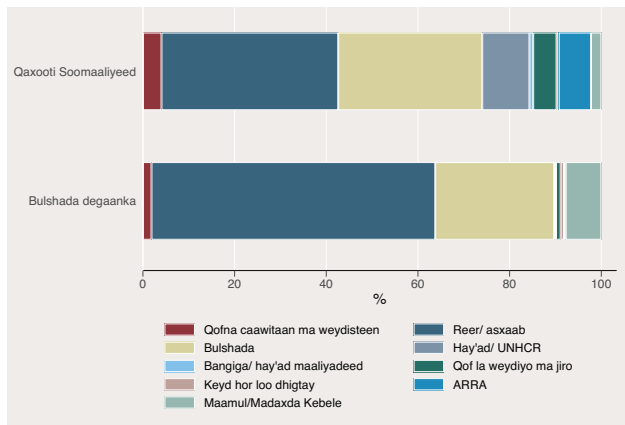
Sida laga so xigtay mid ka mid ah kuwa ka faaiday, barnaamijka maal-gelinta yar yar waxuu u suurto geliyay in uu guul weyn ka gaara balaarinta ganacsigiisa tafaariiqda ah, kaas oo uu ku iibiyo raashiin cunto sida baasta, saliidda cuntada iyo khudaar:

Ganacsigaan waxaan bilaabay 2016 aniga oo ku bilaabay lacag aan aniga kaydsaday. 2017 bishii December Waxaan helay maal-gelintaan dhaqaale. Waxaan helay 19000 Birr oo laigu maal-geliyay. Lacagtaas ayaan waxaan go'aansaday in aan ganacsigeysa ku balaariyo. Waxaan soo gatay alaab hor leh si aan dukaankeyga ugu sii iibiyo.

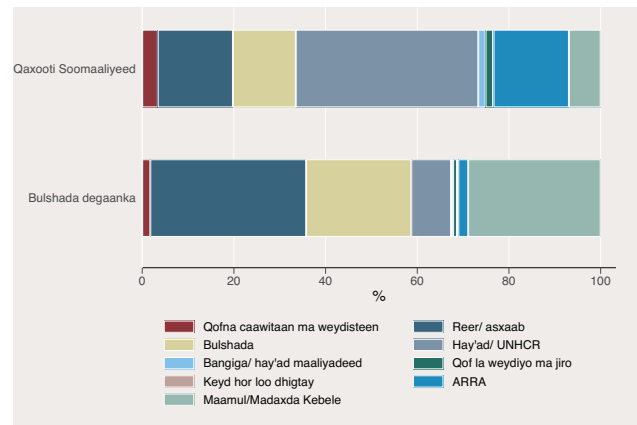
Hal sifa oo mucaawanada nolol-maalmeedka qaxootiga ee ay leeyihiin xeryaha Dollo Ado waa isticmaalka is-kaashatooyinka ee xoogga leh, kuwaas oo ka kooban qaxooti iyo dadka martida loo yahay ee degan hareeraha xeryaha. Habkaan waxaa si khaas ah u taageeray maal-gelinta hay'adda IKEA ee qeybta ka ah mashruucyada nolol-maalmeedka ee isku xiraaya mowduucyada sida beerahan tamarta iyo deegaanka.

Qof ka mid ah Qaxootiga xerada Hilaweyn ayaa sharraxaad ka bixiyay horumarka is-kaashatooyinka beeraleyda oo asaguba uu ka midka yahay:

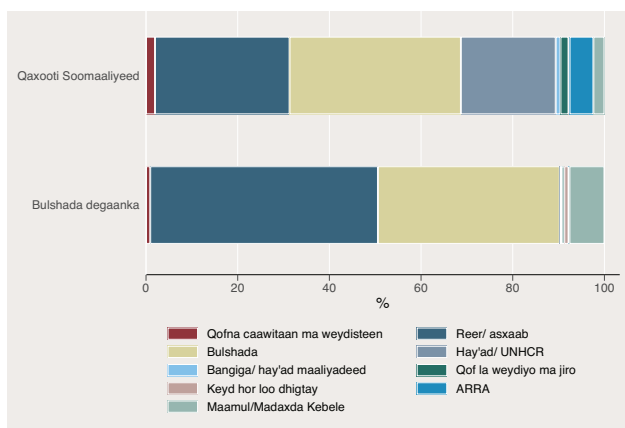
Is-kaashatad waxaa la sameeyay 2015. Sanadkii 2015, IKEA iyo UNHCR ayaa waxay bilaabeen shaqada dismaha kanaalka beeraha waraabiya. Sanadkii 2018, ayaa waxaan ugu dambeyntii bilawnay in aan abuurna galley iyo basal.

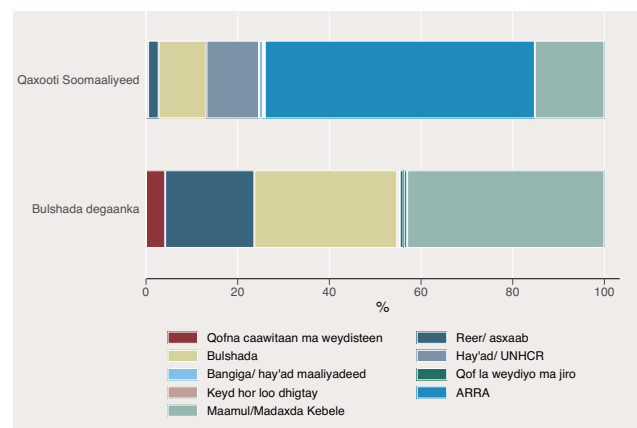
Jaantuska 22: Hadii ay dhacdo xaalad deg deg ah, yaad la xiriiri lahayd?

Jaantuska 24: Hadii aad shaqa raadis tahay, yaad weydiisan lahayd?

Jaantuska 23: Hadii aadan haysanin cunto kugu filan, yaad weydiisan lahayd?

Jaantuska 25: Hadii aad Booliska dhib ka sheeganeysa, yaad u dacwoon lahayd?

¹⁸ Tusaale ahaan, fiiri, Betts, A. et al (2018), *Refugee Economies in Kenya* (Oxford: RSC) iyo Betts, A. et al (2019), *Refugee Economies in Uganda: What Difference Does the Self Reliance Model Make?* (Oxford: RSC).

Booqasho, meel lagu gado hilibka iyo caanaha

is-kaashatada shirkadda ukumaha ee Dollo Ado

Sanadkaan [2018] waa kii noogu horeyay ee ay beer noosoo godo, beer abuurkana si fiican ayuu u socdaa. Tani waa mid noo fiican oo nagu haboon maadaama qaxooti badan ay asalkoodu Soomaaliya beeraaley ku ahaan jireen...Hadda tiradayna guud waa 146 xubnood, 66 qaxooti ah iyo 80 ka tirsan dadka degaanka.

Waxaa dhamaan shanta xero ee halkaan lagaga hadlay ka jira dhowr is-kaashatooyin, ayada oo xubnaha aan wareysanay ay carrabka ku adkeeyeen muhimadda ay leedahay taageerada IKEA ee ku aadan nidaamka beer-waraabinta oo suurto gal ka dhiga in agagaarka xeryaha beer laga abuurto. Sarkaalka barnaamijka IKEA ee ka tirsan UNHCR oo ah tan taageerta beerashada ku saleysan waraabka ayaa waxuu sharaxayaa saameynta nidaamka waraabka ee degaanka qallalan:

Roobka caadiga ah halkaan wuu ku yaryahay, sidaas darteed waxaan u baahannahay waaraab si aan u helna taageera dhanka beerasha ah...Hadda waxaan dhamaan shanta xera ka dhisnay siddeed nidaam-waraabineed. Kan ugu weyn waxuu ku yeelaa xerada Buramino asaga oo waraabinaaya dhul beereed ay baaxadiisu tahay 200 oo hektar. Kan ugu yarna waxuu ku yaalaa xerada Melkadida asaga oo waraabinaaya 24 hektar oo kali ah. Mashruucyadaan waxaa ka faaideysta 1500 oo qof - 750 oo qaxooti ah iyo 750 dadka degaanka ah - ayaga oo ka tirsan dhamaan shanta xero.

Ururrada is-kaashatooyinka waa kuwo caan ka ah qaxootiga iyo dadka degaanka intuba. Markii aan wareysanay qoftii asaastay iskaashatooyinka dadka caanaha iibiya ee xerada Buramina, waxay si dabacsan innoogu sharraxday muhimadda is-kaashatooyinka:

Waxaan u baahannahay in aan annaga oo koox ah isu nimaadno. Waa in aan iska ilaalinno khilaaf ina dhexmara annaga iyo dadka kale ee qaxootiga ah. Khaas ahaan waxaan u baahannahay in aan ka fogaano tartan dhanka sicirka ah... Caanaha si wada jir ah ayaan u soo wada iibsan karnaa. Markii midkaanaga uu san haysanin lacag ku filan oo uu caanaha ku soo iibsada, kuwa kale ayaa caawin kara. Hay'adaha Wa-PYDO, UNHCR iyo Right to Play ayaa ka caawiyeen in ay iskaashatada sameystaan. Waxay u soo iibiyeen qaboojiye ayagoo waliba ka dhiibay lacagta korontada. Qof kasta oo ka tirsan xubnaha 17 ah, waxuu dhiibaa 100 Birr, taas oo aan u isticmaalna soo iibsashada caanaha iyo in aan isaga dhiibna kharashaadka kale ee ay ka midka yihiin qaboojiyaha iyo korontada.

Nidaamka iskaashatada waxaa kale oo lagu isticmaalaa shaqooyinka kale ee nolol-maalmeedka ah sida harqaanka iyo ganacsiga. Wakhtigii cilmi-baaristaan ay socotay 13 qof oo isugu jira qaxooti iyo xubno degaanka ah ee xerada Boqolmaanya ayaa waxay diyaarsanaayeen in ay bilaabaan is-kaashata dhinaca

tamarta ah oo ay maalgeliyaan hay'adaha UNHCR iyo IKEA, taas oo isticmaali doonto safiitooyinka tamarta qorraxda laga dhaliya iyo matoorrada korontada dhaliya, si ay u helaan koronto iyo fursada nolol-maalmeed oo waara.

Sarkaal sare oo ka tirsan barnaamijka UNHCR iyo IKEA ayaa waxuu micneynayaa sababaha habkaan iskaashatooyinka ee ka jira Dollo Ado sida wacan loogu soo dhaweeyay:

Iskaashatada, qaxootiga iyo dadka degaanka labaduba si wada jir ah ayay u wada shaqeysan karaan. Annagu ma sameyna laba dhisma oo is barbar taagan oo midna ay leeyihiin qaxootiga halka midka kalena ay dadka degaanka iska leeyihiin. Waxa ugu weyn oo suurta geliyay in uu barnaamijka iskaashatooyinka guuleysta waa xaqiiqada ah in qaxootiga iyo dadka degaanka ay wadaagaan caadooyinka iyo diinta oo ay horseed ka yihiin culamada diinta iyo madax dhaqameedyada. Tani waa qaab-dhismeed bulsho oo halkaan laga aqoonsanyahay, ha noqoto dhanka qaxootiga ama dadka bulshada degaanka. Tan waxay sahleysaa in la sameeya nidaam isku toosan iyo maamul ka dhex jira dhamaan bulshooyinka, ayaga oo isku af ku hadlaaya.

Xeryaha Dollo Ado, istiraatiijiyadaha gargaarka sida tan lagu abuuray nidaamka iskaashatooyinka ah ayaa u muuqda in ay si fiican u shaqeeyeen.

Siyaasada iyo dhaqaalaha hagidda kaqeybgalka

RCC (Guddiga Wada-Tashiga Qaxootiga) waa hogaanka rasmiga ah ee qaxootiga ee dhamaan Dollo Ado shanteeda xera. Doorarka rasmiga ah ee RCC waa caawinta qaxootiga iyo in ay la tacaamulaan caqabadaha wadashaqeynta UNHCR iyo ARRA, maadaama ay ayagu u xilsaaran yihiin wargelinta iyo dhexdhexaadinta qaxootiga iyo maamulka. Waxay si gaar ah u daneynayaan arimah la xiriira amniga gudaha xerada, kaas oo ay uga soo waramaan soona wargeliyaa ARRA.

In kasta oo uu jiro farqi aan badneyn oo u dhaxeeya hay'adaha RCC ee ku suga dhamaan shanta xero (ayada oo loo fiirinaaya baaxadda iyo qaab-dhismeedka), dhismaha guud waxuu ka kooban yahay xubno fulineed oo caadi ahaan leh gudoomiye, gudoomiye ku xigeen, xoghaye iyo kuwo kale oo u xilsaaran amniga, badbaadinta iyo arimaha dhalinyarta iyo jinsiga. Waxaa kale oo inta badan ka mid ah wakiillada qeybaha iyo bloogyada xeryaha. Tusaale ahaan, guddiga fulinta RCC ee xerada Melkadida waxuu ka kooban yahay 20 xubno fulineed iyo afar wakiil oo ka kala socota 20ka zoon ama qeybood ee xerada. Xerada Hilaweyn, waxaa jira 17 xubno fulineed oo ay weheliyaan 120 ka tirsan madaxda/wakiilada qeybaha iyo baloogyada xerada. Mararka qaarkood, RCC waxaa kale oo ay hawl gelisaa

madax dhaqameedka iyo culamada ee ka baxsan dhismaha rasmiga ah.

Dhamaan shanta xerto, xubnaha RCC sida ay u dhan yihiin waa kuwo dadka xerada degan ay si demoqraadiyad ah u soo doordeen. Markii aan wareysanay xubnaha RCC waxay isku raaceen in jagadaan aaysan ahayn mid dano shakhsiyeed lagu helo. “Ma jiraan wax faaidooyin maaddi ah oo aan ku helno, laakin waxaan ku faraxsannahay in aan u shaqeyna si iskaa wax u qabsa ah. Waxaan u shaqeynaa danaha bulshada.”

In kaste oo aaysan jirin shuruuda rasmi ah oo laga raba in ay la yimaadaan dadka doonaaya ka mid noqoshaha guddiga fulinta, hadan wareysiyadii ka dhacay xerada Kobe waxay muujiyeen in ay jiraan sifooyin lagama maarmaan u ah dabeecadda shaqada. “Xubnaha guddiga fulinta waa in ay bulshada xerada ku nool si fiican u kala garanayaan, waana khasab in ay noqdaan kuwa ay bulshada kalsooni ku qabta. Waa in aan hayadaha ay ka midka yihiin UNHCR iyo IP xiriir fiican la leenahay. Qofka xubinta ah waa in uu waxna qori karaa waxna akhri karaa.”

Si kastaba ha ahaatee, sumcadda ay RCCda maxalliga ah xeryaha ku leeyihiin waa mid kala duwan. Xerada Buramina, badankood qaxootiga waxay sheegeen in xubnaha RCCda ay yihiin kuwo la xushmeeyo oo ay qaxootiga kalsooni ku qabaan. Taas waxaa ka duwan qaxootiga Melkadida ayaga oo dhaleecayn u soo jeediyeen xubnaha RCC ee wakhtigaas shaqeynaayay. Dood dhexmartay kooxaha diiradda la saaraayay mid ka mid ah, ayaa ka qeybgalayaasha waxay sheegeen sidaan: “Haa, madax waa noo yihiin, laakin waxba nooma qabtaan. Ma aha kuwa xallin kara dhibaatooyinka horyaala qaxootiga xerada ku nool.”

Kuwa kale ayaa waxay dhaleecayeen isu dheelir laaanta beelaha iyo jagooyinka RCC qaarkood, iyo waliba dhib ka jira nidaamka doorashada. Sida laga soo xigtay mid ka mid ah ka qeybgalayaasha FGD oo yiri:

Beesha ugu weyn ee ku nool Melkadida waa Raxanweyn, beelaha kale oo xeradaas ku yar waxaa ka mid ah Gabooye, Horaarsame, Mareexaan...Kuwa RCC loo doortay waxay u badan yihiin Raxanweyn...Beelaha xerada ku yar jagooyinka muhiimka ah waa laga qadiyay.

Sida laga soo xigtay kooxda ka qeybgalayaasha ah, beelaha laga tirada badan yahay siyaaba badan ayaa loo curyaamiyay. Nin ka mid ah qaxootiga ka soo jeeda beelaha laga tirada badan yahay ee Gabooye ayaa arinkaas sharraxaad ka bixiyay: “Fursadaha waa nagala qadi. Xitaa biyaha ayaa noola diidaa markii ay biya yari jirta. Xitaa Soomaaliya sidaan ayaa noola faquuqi jiray. Ma aanan lahayn wax dhul ah. Haddana beelaha laga tirada badan yahay isla sidii ayaa halkaan xeryahana laga faquuqaa.”

Dhaleecayn midaas la mid ah oo ku saabsan isu dheeli tir laaanta beelaha ayaa waxaa laga soo jeediyay xerada Boqolmaanya. Nin qaxooti ah oo dāda 40 kor u dhaafay ayaa waxuu noo sheegay: “Xerada Boqolmaanyo waxaa jooga 20 xubin ka ah guddiga fulinta ee RCC, laakin 15 ayaga ka mid ah waa isku beel oo waa Daarood. Doorashada maaha mid mar kasta cadaalad ku dhisan. Isku duuduubki, qolooyinka waaweyn ayaa hela qeybta ugu badan ee xubnaha RCC.”

In kasta oo farqiyada u dhaxeeya beelaha ay u sabab tahay loolanka dhanka awoodaha ah, misane qaar qaxootiga ka mid ah ayaa waxay sidoo kale sheegeen musuq maasuq iyo qof-jecleysi guud oo ka dhex jira xubnaha RCC ee hadda jooga. Xerada Melkadida, qof qaxooti ah oo dāda 20ka ku jira kaas oo ka tirsan beelaha laga tirada badan yahay, ayaa waxuu ka cawday in xubnaha RCC ay si dadban jagadooda uga faaideystaan:

Xubnaha RCC waxay leeyihiin fursada wanaagsan oo ay shaqooyinka qaar ku heli karaan. UNHCR iyo NGOyada waxay marar badan RCC weydiyaan in ay qof wanaagsan oo la shaaleysiya keenaan, xubnaha RCC waxay markaas oo kale la yimaadaan qof qaraabooda ah ama qof ay saaxiib dhow yihiin.

Xubin horay uga tirsanaay gudiga fulinta ee RCCda Boqolmaanya ayaa waxuu dhaleecayay qof-jecleysiga ka dhex jira wakiillada RCC.

Xubnaha guddiga fulinta RCC ee hadda jooga waxay awoodda hayaan muddo 5 sano ka badan. Waxaa wanaagsanaan lahayd in xubna cusuban lagu badalo...Faaidooyin ayay si dadban u helaan. Musuqmaasuq ayay ku dhaqdaan. Waxay mudnaanta siiyaan xubnaha qabiilkooda iyo saaxiibdood. Hadii ay shaqa qaxooti timaado, waxay caadi ahaan siiyaan xubnaha qabiilkooda. Aniga xeryaha kale war kama haayay, laakin waxaan u maleynayaa in wax yaala noocan oo kale ah ay ka dhacaan.

Qeyb ka mid ah wareysi aan ka qaadanay nin qaxooti Soomaaliyeed ah waxuu soo jeedinayaa sida tan:

Waxaan ARRA ka hayaa shaqa dhiiri gelineed. Waxaan u xilsaaranhay abaabulka bulshada...Waxaa jira tartan fara badan. Shaqa waliba codsiyaal fara badan ayaa loo soo diraa, maxaa yeelay ikhtiyaar fursada kale ah ma jiro ama wuu yaryahay...Qofku waxuu u baahanyahay in ay jiraan shabakada uu ku xiran yahay si uu shaqada uu u helo. Hadii aad rabtid in aad xerada shaqa ka heshid, waa inaad halkaas dad ka garanaysaa. UNHCR waxay qaadataa hab ku dhisan wada tashi bulsho markii ay shaqa qoreysa, ayada oo inta bada RCC talo weydiisa. Sidaa darteed, waxaa faaida weyn ah in qofka [shaqada codsanaaya] uu yaqaana xubnaha RCC. Shaqooyin badan lama soo iclaamiya. RCC ayaa baarta oo ka talo bixisa dadka shaqada loo soo sharraxaaya.

Faalooyinka waxay muujinayaan in uu jiro cilaaqaad awoodda siyaasadeed iyo fursadaha dhaqaale ee ka jira xeryaha. Waxaan ogaanay qeyb dhan oo ka tirsan fursadaha nololaha, laga bilaabo helitaan iskaashi ilaa kaalmooyinka yar yar, RCCda ayaa si weyn ugu lug leh xulashada musharixiinta, ayaga oo si isu dheeli tiran aysan ugu dhex muuqanin dhamaan beelaha degaanka.

Dhaqaalaha ku saleysan cuntada gargaarka ah

Qaxootiga xeryaha Doolo Ado waxay bil kasta xaq u leeyihiin raashiin cunto ah. Sida laga soo xigtay shaqaalaha WFP, cuntadooda waxay ka koobantahay 13.5 kg badar, 1.5 kg digir 0.9 litre saliid, 0.15 kg cusbo iyo 1 kg oo digirta soya. Raashiinkooda inta ay dadka maxalliga ah ka gadaan ayay lacagta waxay ku soo

iibsan karaan cunto kale nooca ay jecel yihiin sida Baastada iyo Bariiska. Madaxa WFP ee Dollo Ado waxuu sheegay sida tan:

Qaxootiga waxay door bidayaan cuntooyinka qaar. Tan koobaad waa bariis iyo burr. Tan labaad waa galleey. Tan sadexaad waa meseggo. Mid kasta oo aad loo jecelyahay qiimaheeda sare ayuu u kacaa. In kasta oo ay qaxootiga raashiinkaas cunaan, hadan waxaa kale oo ay sameyn karaan in ay suuqqa ku iibiyaan oo ay lacag ka helaan. Tani waxay ka mid tahay istiraatiijiyadda nolol-maalmeedka xeryaha.

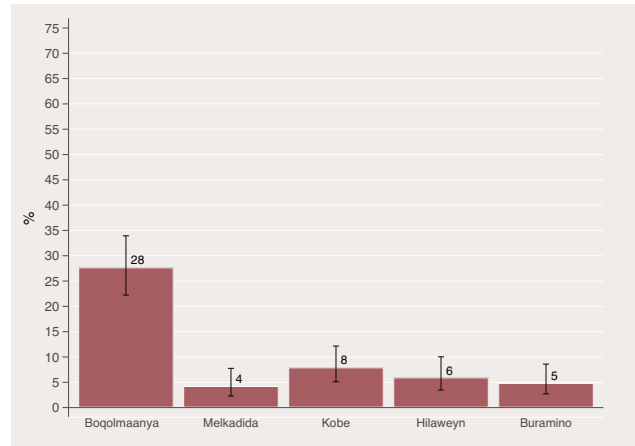
Qaxootiga qaar, oo dumar u badan, ayaa waxay si wada jir ah u abaabulaan iibinta raashiinka in kasta oo rasmi ahaan ay WFP arinkaas mamnuucday. Waxaan wareysannay mid abaabulayaashaas ka mid ah oo ku sugan xerada Hilaweyn:

Qaxooti badan ayaa sii iibaya cuntada ay WFP siisa. Qaxootiga xerada jooga waxay u baahan yihiin lacag cadaan ah oo ay ku iibsadaan waxyaabaha kale ee aaysan bixinin UNHCR... Waxaan iibiyaa bariis, boorash, maseggo iyo galley. Hadii aan galley tusaale u soo qaadana, waxaan kiiladi ku soo iibsadaa 12 birr, kadib waxaan ku sii iibiyaa 13 birr. Bariiska kiiladi waxaan ku soo iibsadaa 15 birr, waxaan ku sii iibiyaa 20 birr. Bariiska ayaa aad caan u ah, sidaas darteed faaidada laga helo waay ka badan tahay cuntada kale. In kasta oo ay iibinta cuntada WFP tahay mid caadi ka ah xerya kale oo badan, istiraatiijiyadaan ayaa waxay u egtahay mid gaar ahaan xeryaha Dollo Ado ku faaftay, maadaama dadku aaysan haysanin wax dakhli kala ah.

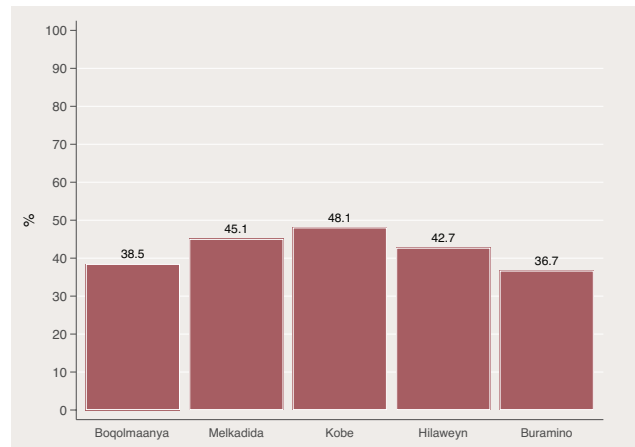
Ayada oo iibinta raashiin WFP ay tahay wax caadi ka ah xerya badan, istiraatiijiyada ayaa ah mid ku baahsan gaar ahaan xeryaha Dollo Ado sabatoo ah ma jirta meel kale oo uu dakhli ka soo gala.

Sahanka cilmi-baaristanada waxuu tusinayaa qoysaska ogol in ay qirtaan sii iibinta cuntada ay qiyas ahaan yar yihiin: isku celceliskii 10% oo ah dhamaan xeryaha, iyada oo ay tiradaas celcelis ahaan tahay inta u dhaxeysa: Melkadida 4% iyo 28% oo ah Boqolmaanya (Jaantuska 26). Isla mar ahaanti, qiyaasta dhexdhexaadka ah ee cuntada ay qoysaska iibiyaan waa 43% (Jaantuska 27). Si kastaba ha ahaatee, cilmi-baaristanada ku saleysan tayada waxay muujisay, in iibinta cuntada aanan si wanaagsan loo warinin sababta oo ah dadka la wareystay oo ka baqaaya in ay lumiyaan xaqqa ay u leeyihiin qaadashada raashiinka.

Sarkaal sare oo xubin ka ah WFP Dollo Ado ayaa waxuu sheegay in deeq bixiyaasha qaar ay walwal ka muujiyeen in ay maqleen sii iibinta cuntada gargaarka ah: Wadamada deeqda bixiya qaar ayaa waxay walwal ka muujiyaan in cuntadii gargaarka ahayd ee loo dhiibay WFP suuqa lagu iibiya, laakin qaladka intuu ka jiraa? Sidey macquul u noqon kartaa in

Jaantuska 26: Qiyaasta, qoysaska raashiinki gargaarka loo siiyay, sii iibiyeen

Jaantuska 27: Isku celcelis, raashiinka gargaarka ah ee ay qoysaska qaxootiga ah sii iibiyeen

qaxootiga ay sanadka oo dhan cunaan raashiinka la siiya oo kali ah? Cuntada freshka ah sida khudaarta, hilibka iyo mallayga kuma jiraan raashiinka halkaan laga bixiya. Waa in ay wax iibiyaan si ay cuntooyinkaas aan soo sheegnay ugu soo iibsadaan. Lakin, waddamada deeqaha bixi mararka qaar ma fahmayaan arinkaan macquulka ah. Tusaale ahaan, Shiinaha iyo South Korea labadaba waxay bixiyaan bariis wadankooda ka baxay. Markii ay arkeen jawaanadoodii bariiska ahaa oo xerada lagu iibinaaya aad ayay walwal u muujiyeen.

Taa waxaa ka sii muhiimsan, in qaxootiga xeryaha ku jira ay cuntada u isticmaalaan sidii lacagti amad damaanad ahaan, si ay wax ugu soo iibsadaan. Nin gaari-dameer wada ah oo ku sugan xerada Boqolmaanya ayaa waxuu yiri:

Shaqadeyda ugu weyn waa in aan bannaanka aada oo aan soo uruuriyo qorya dabka lagu shitta ka dibna aan xerada keena. Maalinta raashiinka la bixinaaya, cuntada ayaan waxaan u soo qaadaa dhanka dukaamad jumlada ah ee ay leeyihiin dadka degaanka...waxaan isku celcelis maalinti helaa 100 ilaa 200 oo birr. Qaxootiga qaarkood ayaa badalkii lacagta waxay i siiyaan raashiin. Raashiinkaas ma aha mid mar kasta jawaan buuxa gaaraaya, laakin waa kuus yar sida glaas bariis ah. Raashiinkaas ayaan keydiyaa kadibna waxaan ka iibiyaa qaxootiyaasha kale ee cuntada gadaan...Haa, waxaan leeyahay ayuutada loo yaqaana ROSCA oo aan iskula jirna laba nin oo ayaguna gaari-dameer wataan. Kulligayn raashiinka ayaan isu keena, kadibna qof naga mid ah ayaa suuqa geeya oo kaash noo soo siiya. Tani waa nidaam wareegta ah.

Shaqaalaha WFP ee Dollo Ado waxay ayaguna sheegeen sheekooyin xeeso leh oo ku aadan sida raashiinka WFP loogu isticmaala xeryaha dhexdooda sidii lacag caddaan ah:

“Xerada Boqolmaanyo, UNHCR waxay qaxootiga uga dhistay iskool boodhin ah [oo ay caruurta waxbarasha, jiif iyo cunta ka helaan]. UNHCR waxay WFP weydiisatay in ay caruurta cunta karsan ugu diyaarisa xaruunta quudinta, laakin waalidiinti ayaa arinkaas diiday. Haddii cunto karsan oo kali ah la bixiya, qaxootiga ma helayaan raashiinka qaar ka mid ah oo ay kaash ku iibiyaan. Waxaa ka lumaaya xakameyntii cuntada. Waxay door bidaan in ay ayagu guansadaan inta ay cunayaan iyo inta ay gadaayaan, hadba xaaladda qoyska sida ay tahay.”

Asaga oo arintaas kor ku xusan soo xiganaaya, ayaa shaqaalahii WFP waxuu carrabka ku adkeeyay muhimadda ay cuntada balaashka ah u leedahay qaxootiga ku nool xeryaha:

Qaxootiga Dollo Ado, cuntada raashiinka ah waxay u tahay sidii hanti ay iska leeyihiin dhamaan qaxootiga. Bil kasta xaq ayay u leeyihiin, sidaas darteed, qaxootiga waxay u arkaan ila dakhli oo xerada dexdeeda ah oo lagu tashan kara... Halkaan waxaa kale oo ka jira suuq nidaamsan uu cuntada lagu kala iibsada. Qaxootiga markii xaruumaha qeybinta ay raashiinka ka qaataan, waxay ka iibiyaan ganacsatada Soomaali-Itoobiyaanka ah. Ganacsatadaas waxay la socdaan maalmaha xeryaha cuntada laga qeybiya. Badankoodu waxay ka yimaadaan magaalada Dollo Ado. Waxay badeecooyinka ka iibiyaan, Kenya, Itoobiya iyo Soomaaliya.

Sida laga soo xigtay wakiilka WFP ee jooga Dollo Ado, bil kasta WFP waxay Dollo Ado ku bixisaa lacag gaareysa ku dhawaad 11-12 milyan oo Doolar, taas oo ay ku jiraan gaadiidka iyo kharashaadka kale ee dadban oo la xiriira keenidda cuntada. Ayada oo ay xeryaha ka jirin wax kala doorasha ah oo ku aadan nolol-maalmeedka, raashiinka cuntada ah ayaa waxuu yahay isha dhaqaale ee ugu muhiimsan. Wakiilka oo hadakiisa sii wata ayaa waxuu yiri: “Raashiinka ma aha cunto oo kali ah. Raashiinka cuntada waa agab shaqo, taas oo qaxootiga siineysa fursad ay wax ku kala doortaan. Tani waa waxyaaba ugu muhiimsan ee asaaska u ah dhaqaalaha qaxootiga.”

Sida ay la tahay sarkaalkaan WFP, cuntooyinka WFP qaar sida sarreenka, qaxootiga ayaa la siiyaa lakin waxay ka sii iibiyaan

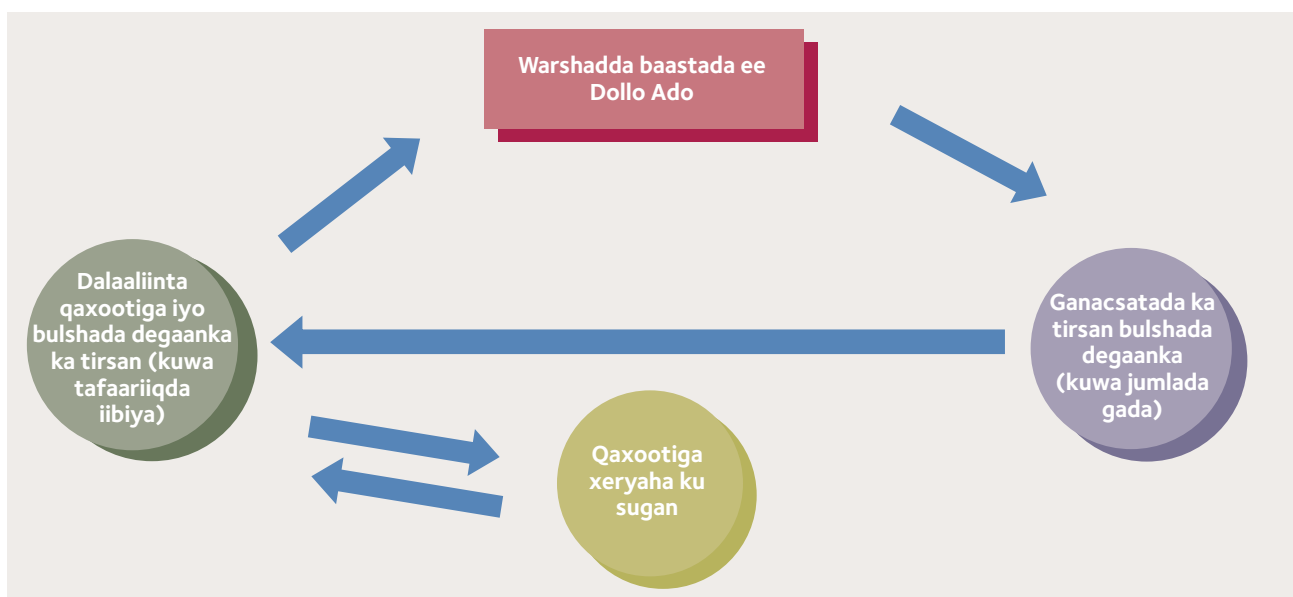
ganacsata Soomaali-Itoobiyaan ah oo magaalad Dollo Ado ku leh shirkada ganacsi oo gaar loo leeyahay:

WFP waxay qaxootiga siisaa badarka: qamadida, bariis, maseggo iyo galley...Qamadida waa in bur laga dhigaa, kaas oo ay Soomaalidu ka sameysata, baasta, rooti iyo canjeera...Markii shirkada gaarka loo leeyahay ay badaraan bur u badalaan, qaar ka mid ah qaxootiga xeryaha iyo dadka degaanka ee agagaarkaas ku nool ayaa dib looga iibiya.

Dollo Ado waxaa ku taalla warshad caan ah oo qamadida shiidda oo uu iska leeyahay ganacsade Soomaali-Itoobiyaan ah. Maadaama uu ganacsadahaas safar ku maqnaa oo aan heli waynay, ayaa mid qaraabadiisa ka mid ah waxuu na siiyay taariikhda iyo sawirka guud ee warshadda:

Warshaddaan waa mid gaar loo leeyahay oo waxaa la dhisay 2014. Asaga [milkiilaha] waxuu qaxootiga ka iibsadaa qamadida maalinta raashiinka la qeybinaaya. Xeryaha ma laha warshada, sidaas darteed qamadida ayuu waxuu u qaadaa magaalada Dollo halkaas oo ay warshadda u badasha bur iyo baasta-dhuudhuub. Kadibna waxuu ka gadaa xeryaha qaxootiga, bulshada degaanka, Dollo Soomaaliya iyo Mander...Ma sahlana in qamadi badan laga helo Dollo Ado. Xeryaha qaxootiga hadii aaysan jiri lahayn, warshadaan ma socon lahayn. Warshaddaan Dollo Ado, waa tan kali ah ee sameysa burka iyo baastada maxalliga ah; inta kale dibadda ayaa laga keenay.

Ganacsiga habkaan ah, ayaa qaxootiga xeryaha ka dhigaaya in ay silsiladda tijaarada laba jeer ka soo dhex muuqdaan. Ugu horeynti, waxay ahaayeen kuwii qamadiga keenay, kadibna, mar labaadki, waxay noqdeen macaamiishi iibsaneysay baastadii qamadigoodi laga sameyay. Sida laga soo xigtay ila kala duwan, dalaaliin ka tirsan qaxootiga iyo bulshada degaanka ayaa qaxootiga ka iibsata raashiinka ay WFP bixisa, kadibna waxay ka iibiyaan warshadda baastada ee ku taalla Dollo Ado. Warshadda ayaa markaas ka dib waxay baastada u qeybisaa ganacsata maxalli ah ayada oo uga iibineysa sicir jumlad ah. Kadibna, ganacsatadaas ayaa inta ay faa'ida saartaan waxay dib uga iibiyaan dalaaliintii ka koobnaa qaxootiga iyo dadka maxalliga ah, kuwaas oo ayaguna beec tafaariiq ah qaxootiga uga iibiyaan.

Shaxda 1: Silsiladda qiimaha warshadda qamadiga

6. Habka ay bulsha martida loo yahay uga faaïdo

Calaaqaadka u dhaxeeya qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay waa mid aad u wanaagsan. Si aan caadi ahayn ayay koox waliba tan kale sawir wanaagsan uga haysataa. Dhanka kale, bulshada maxalliga ah ee martida loo yahay, waxay manaafic badan ka heshaa joogitaanka qaxootiga iyo ururrada gargaarka caalamiga ah. Is-dhexgalka wanaagsan iyo isku xirnaanta bulsho ee heerka sare ah waxaa lagu micneyn karaa in ay sabab u yihiin labada bulsho oo wadaagta qowmiyad iyo dhaqan, iyo xaqiiqada ah in joogitaanka qaxootiga uu keenay shaqa abuur iyo fursada dad badan oo degaanka u dhashay u suurto geliyay in ay iskood u shaqeystaan.

Qaxootiga ku dhawaad kulligood waxay aaminsan yihiin in Itoobiyaanku yihiin dad la aamini kara, oo ay dhaqan wadaagaan, iyo ayaga oo isu arka in ay si wanaagsan isu dhex galeen (Jaantuska 28). Itoobiyaanka degan hareeraha xeryaha waxay ku dhawaad kulligood qaxootiga ka qabaan fikrad wanaagsan; tusaale ahaan, waxay u arkaan in ay yihiin dad fiican, la aamini karo oo dhaqaalaha faaïda u leh (Jaantuska 29). Tani la yaab ma laha marka la eego waxtarka dhaqaale ee wanaagsan. Ku dhawaad, 45% oo ka tirsan shaqaalaha bulshada maxalliga, dhaqdhaqaaqa dakhligooda asaasiga ah waxuu ku tiirsan yahay ururrada samafalka ee NGOyada (Jaantuska 3). Dhanka kale, qaar kaloo badan waxay u shaqeeyaan hay'adaha dowladda (sida ARRA) ee qaxootiga u adeegta, ama waxay leeyihiin ganacsi ku tiirsan joogitaanka qaxootiga, ama shaqaalaha samafalka.

Bulshada maxalliga ah iyo qaxootiga labaduba waa Soomaali oo dhaqan, isir, iyo luqqad intuba waay wadaagaan. Markii la weydiiya fikradda qaxootiga ee ku aadan bulshada martida loo yahay, xubin ka tirsan guddiga fullinta ee RCC xerada Kobe ayaa micneeyay:

“Bulshada na marti gelisay waa dad soo dhaweyn wanaagsan. Waxaan kaga mahadcelineynaa sida walaaltinimada wanaagsan ee ay noo muujiyeen... Billowgi hore, qaar ka mid ah dadka maxalliga waxay Soomaaliya ka haysteen fikrad xun ayagoo noo haystay in aan nahay dad dagaalama oo dhib badan. Laakin [hadda] halkaan waxaan ku noolnahay sanada badan. Hadda bulshada ayaan ka mid nahay. Qaxootiga iyo dadka maxalliga ah xiriir adag ayaa ka dhaxeeya.

Bulshada Soomaali-Itoobiyaanka ah ee martida loo yahay ayaguna fikradaas wanaagsan ayay qaxootiga ka aaminsan yihiin.

Madax dhaqameedya ku nool meel u dhow xerada Melkadida ayaa waxay noo sheegeen: “Kuligaanaga waxaan nahay Soomaali. Waxaan leenahay hal diin, hal luqqad iyo hal dhaqan. Ayaga [qaxootiga] waxan nahay walaala. Ma jiraan wax farqi ah oo u dhaxeeya qaxootiga iyo dadka maxalliga ah”.

Taliyaha ee xerada Kobe ayaa si aad ah ugu raacsan hadalka odayaasha ee kor ku xusan:

Dhab ahaantii, xiriirka Soomaalinimo waxuu fududeynayaa is-dhexgalka. Waxaa jira dhaqdhaqaaqa nolol-maalmeed ee qaxootiga iyo dadka maxalliga ah ay ayagoo is-kaashanaaya wada jir u sameeyaan. Xitaa waxaa jira in ay kala guursadaan. Waxaan qirayaa in UNHCR ay arintaas qeyb weyn ku leedahay, ayada oo dadaalla badan ku bixisay isku xirka labada bulsha oo waliba siisay fursado ay qaxootiga iyo dadka maxalliga ah u siman yihiin.

Dhamaan shanta xera, is-dhexgalka qaxootiga iyo bulshada maxalliga ah waa mid joogta ah, in kasta oo uu ganacsi u badan yahay. Dood wadaag dhex martay kooxda diiradda la saaray iyo xubna ka tirsan bulshada martida loo yahay ee degan tuulo jiiraan la ah xerada Melkadida, ayaa hadaladoodi waxaa ka mid ahaa: “Annaga iyo qaxootiga hal suuq ayaan wax ka wada gadanaa. Si joogta ah ayaan xeryaha u aaddnaa oo waxaan ka soo gadanaa waxyaabaha aan maalin kasta u baahannahay. Qaarka naga waxaa beeraha nooga shaqeeya dad qaxooti ah.” Si kastaba ha ahaatee, inkasta uu jiro is-dhexgalkaas uu suuqqa saldhigga u yahay, runtii qaxooti yar ayaa bishii la soo dhaafay sheeko ama cunta la wadaagay xubnaha bulshada martida loo yahay (Jaantuska 30 iyo 31).

Sida laga soo xita, qaxootiga iyo daka degaanka ee martida loo yahay, markii qofku uu yahay mid fahmaaya ama ku dhaqanaa caadada Soomaaliyeed, waxay taas u horseedeysaa horumarinta cilaqaad nabad ku wada noolaansha. Agagaarka xerada Kobe, wakiillada odayaasha dhaqanka ee maxalliga ah ayaa waxay ifiyeen doorka ay leeyihiin guddida maxalligga ah ee xallinta khilaafaadka:

Degaankaan, waxaan leenahay guddiga xallinta khilaafka oo ka kooban shan oday oo ka socda dhinaca qaxootiga iyo shan ka socota dhanka bulshada maxalliga ah. Waxaan leenahay awood siman. Markii uu dhaco khilaaf heer shakhsi ah sida kufsiga ama qalalaasa ku saabsan muran xagga kheyraadka ah

sida dhul daaqsimeed, guddida ayaa xallisa...Guddida xallinta khilaafka waxay isticmaashaa xeerka dhaqanka Soomaaliyeed oo ay hormuud ka yihiin odayaasha dhaqanka oo go'aan ka gaaraya keeska markaas hor yaala, ayada oo lagu xalleynaaya qaabab mag-dhow, xoola la qalo iyo iwm.

Dhawaantaan, qof qaxooti ah ayaa si kama ah waxuu u gubay gaari uu leeyahay qof dadka degaanka ah, gaarigaas oo ay wax yeello soo gaartay. Booliiska ayaa xiray ninkii dhibka geystay. Qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay ayagoo wada jira ayay guddida u yimaaden oo ay u sheegeen in dhacdadaan ay ahayd mid shil ah [oo si kama ah ku dhacday]. Madax dhaqameedkii labada dhinca ayaa arintii falanqeyay kadibna go'aansaday in ay beeshi qaxootiga ka tirsaneyd qaaraan ka aruuriyaan. Sheekadii qaaraanka way fidday oo xitaa bulshadii degaanka ayaa ka qeybqaadatay si qofkii baabuurka iska lahaa mag dhow loo siiyo kadibna wiilkii xirnaa loo soo deeyo. Qaxootiga iyo bulshadii deegaanka ayaa ayagoo wada jira waxay booliiska ka codsadeen in wiilka loo soo daaya.

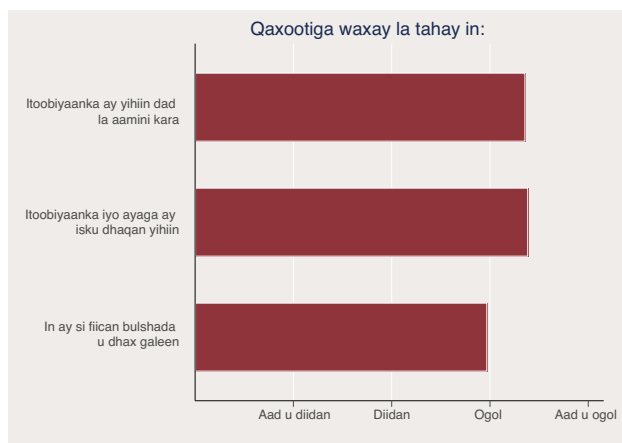
Keesaska xerya ka dhaca waa yartahay in ay gaaraan ARRA iyo UNHCR maxaa yeelay guddiga ayaa waxay si nabadgelya ah oo nidaamsan u xalliyaan dhibaatooyinka intooda badan ayaga oo raacaya habka xeer dhaqameedka.

Intaa waxaa dheer, qaxootiga iyo bulshada degaanka waxaa ka dhaxeeya dhaqdhaqaaq iskaashi ganacsi oo xeel-dheer. Tusaale ahaan, xerada Boqolmaanya oo ku taala dhul aanan beera laga abuuri Karin sababa biya la'aaneed iyo meesha oo aanan dhul beereed ahayn aawadood, qaxootiga qaarkood oo asalkooda beerooley ahaan jiray waxay shaqa ka helaan beerooleyda maxalliga aha ee tuulooyinka [xerada u dhow]. Qof ka mid ah dadka beeraha ka shaqeya ee ku jiran xerada Boqolmaanya, ayaa waxuu sharraxayaa shaqada uu ka haaya beer uu iska leeyahay Soomali-Itoobiyaan:

Waa in aan u safraa Sablaale (tuulo beeraaley ah oo wabiga dhinaca kale ka xigta). Xaggas ayaan aadaa oo waxaan soo joogaa muddo sadex ilaa afar usbuuc ah, halkaas oo aan beerta ka shaqeynaaya. Dhulka waxaa iska leh Soomaali-Itoobiyaan... Waxaan milkiilaha la wadaagaa dalagga qaarkiis - sida yaanyada, basasha iyo galleyda. Wax lacag ah ima siiya laakin dalagga ayaan la wadaagaa. Milkiilaha ayaa keena dhamaan waxyaabaha loo baahanyahay sida abuurka, biyaha iyo bac-riminta. Dalagga aan meeshaas ka hela ayaan qattaa waxii iga soo harana xeryaha ayaan ku iibiyaa.

Calaqaadad wanaagsan ee u dhaxeeya qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay, waa mid sal ku leh taariikhda is-fahanka labada bulsha, taas oo ah in ay Soomaali wada yihiin, in xeryaha Dollo Ado ay ku yaalaan dhulka Soomaali-Wayn. RCC xubnaheeda fullinta ee xerada Buramina waxay sheegeen: “[Qaxootiga Soomaaliyeed] Dollo Ado waxay u tahay meesha ugu wanaagsan ee uu qaxooti ku noolaada maxaa yeelay halkaan waa dhul Soomaaliyeed.” Markaan weydiinay ganacsade Soomaali-Itoobiyaan ah oo ku sugan magaalada Dollo Ado waxa ay tahay fikraddiisa ku aadan qaxootiga, waxuu yiri: “Waxaan u aragnaa in ay yihiin dad annaga nala siman. Qaxootiga waa in loola dhaqmaa sida Soomaalida degaankaan. Farqiga kali ah ee innoo dhaxeeya waa dukumeentiyada aan kala sidana”

Faaloooyinka noocaas ah waxuu micnahooda yahay in cilaqaadka qaxootiga iyo bulshada maxalliga ah ay kor u dhaafsantahay luqad iyo dhaqan la wadaagay oo kali ah. Saameynta mabaadida la wadaaga ee dhanka maamulka ah, ayaa ayaduna u muuqata in ay arinkaas qeyb ka qaadatay. Mar uu wareysi dhex maray kooxda diiradda la saaraya iyo madax

Jaantuska 28: Fikradaha qaxootiga. Qaxootiga waxay aaminsan yihiin in Itoobiyaanku...

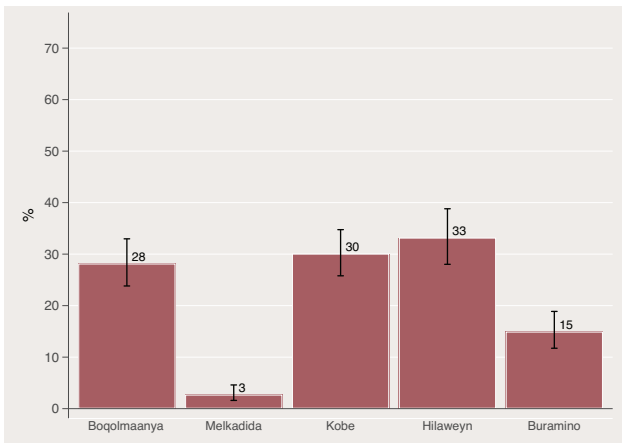
Jaantuska 29: Bulsha martida loo yahay fikradda ay qaxootiga ka qabaad. Itoobiyaanka waxay la tahay in qaxootiga...

dhaqameed tuulo ku taala agagaarka xerada Hilaweyn, ayaa waxay sheegeen: “Xiriirka Soomaalinimo ayaa ka muhiimsan farqiga qarannimo. Intaas waxaa dheer, dadka halkaan degan badankood waa Muslimiin oo waxay raacaan shariicadda Islaamka wakhtiyada gabdhaha la soo doonaaya, guurka, furriinka iyo shaqaaqada qoyska, taas oo la mid ah isla nidaamkii ay bulshada qaxootiga ah waddankoodi Soomaaliya ku dhaqan jireen.

Saameynta boqor Abdille oo ah boqorka Soomaaliyeed ee deegaanka, ayaa ah calaamad kale oo muujineysa maamul dhaqameed Soomaali oo ka jira xeryaha Dollo Ado. Sida laga soo xigtay madaxda Itoobiyaanka ah ee tuula ku dhow xerada Hilaweyn:

Boqor Abdille waxuu na faray in aan qaxootiga si wanaagsan ula dhaqanna. Waxuu yiri “qaxootiga waa dadkaanaga Soomaaliyeed, yaan la dhibin”. Waxuu mamnuucay in qaxootiga la faquuqo ama la iska fogaeya. Amarkiisaas ayaa ah waxa ugu muhiimsan ee sababta u ah in ay qaxootiga iyo dadka degaanka nabad ku wada noolaadaan. Waxaa sidoo kale uu qaxootiga siiyay dhul. Zoonka Liban Itoobiya ayuu ku yaalaa laakin waa dhul Soomaaliyeed. Degaanka boqorka ayaa madax innoo ah, annaga oo raacna amarradiisa.

Itoobiyaan wakiil u ah NGO maxalli ah ayaa waxuu carrabka ku adkeeyay muhimadda uu leeyahay boqorka Soomaaliyeed ee beesha Dagoodya, kaas oo uu xukunkiisa uu gaarsiisan yahay

Jaantuska 30: Qiyaasta, inta qaxooti ee bishii la soo dhaafay uu wada hadal dhex maray ayaga iyo dadka Itoobiyaanka ah

Dollo, Boqolmaanya, Filtu iyo Dekosuft. In kasta oo boqorka uusan si rasmi ah qeyb uga ahayn maamulka dowlad-goboleedka Soomaalida-Itoobiya, waa wakilka madax dhaqameedyada degaanka, waana mid la xushmeeya oo rasmi ahaan ay aqoonsatahay Dowladda Itoobiya.

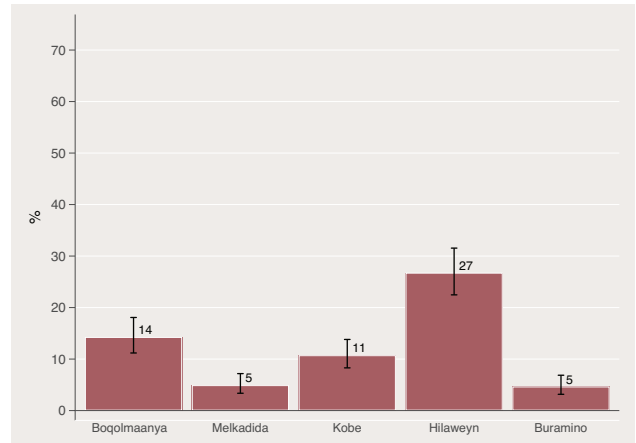
Xagga dhaqaalaha, in kasta oo markii hore ay jireen dad ka tirsan bulshada maxalliga ah oo walwal ka muujiyay saameynta xun ee ay yeelan karta qaxootiga dhulkooda ku soo yaacaya, sida nabaad-guurka iyo duur joogta oo yaraata, ku dhawaad dhamaan dadka degaanka waxay hadda qirayaan in faaidooyinka dhaqan-dhaqaale ee la yimaaday xeryaha ay yihiin kuwo aad u badan cawaaqiibta xun [ee horaan loo tuhmayay]. Sarkaal Itoobiyaan ah ee jooga Woreda ayaa faahfaahinaaya sida dhismaha xeryaha ay u badaleen muuqaalka guud:

Magaalada Dollo Ado wakhtigeedi hore magaala aad u yar ayay ahaan jirtay. Waxay ahayd tuula yar oo ganacsi. Wakhtigaas waxaa ku nooleyd 7000 oo ruux. Laakin kadib markii ay xeryaha abuurmeen, tiradii dadka iyo ganacsigi labaduba waay kordheen. Suuqqa oo ballartay ayaa waxuu abuuray shaqooyin badan. Ganacsata waaweyn oo Muqdishu ka timaaday ayaa Dollo ka beec-mushtarta. Taas ayaa waxay keentay in alaab noocya badan leh hakaas lagu iibiya.

Caaqil Soomaali-Itoobiyaan ah oo jooga Dollo Ado ayaa waxuu aad ugu nuuxnuuxsaday isbaddalkaas [kor ku xusan]. Markii wareysigaan la qaadaayay, dadiisa waxay ahayd 47 waxuuna sheegay in uu magaalada Dollo Ado ka soo jeeda:

[Beri hore] baabuur badan kuma arki jirin magaalada [Dollo Ado], sida ay maanta tahay. Tirada dadka ku nool way yareed. Dadka intooda badan waxay ahaayeen xoola dhaqatto, ayaga oo xuduudda horay iyo gadaal u gudbi jiray. Xeryaha markii la sameeyay, degaankaan waxaa ka sameysmay magaala caalami ah oo ay degan yihiin dad badan oo kala nooc ah oo aan ku koobnayn oo kali ah beeshii asal ahaan deganayd. Tirada dadka degan way kordheen, gaar ahaan tirada ganacsatada. Ganacsatadaas waxay ka yimaadeen Muqdishu iyo magaalooyin Itoobiya ka tirsan sida Negele iyo Godey. Waxaa la dhisay kaabayaasha dhaqaalaha iyo horumarra kale oo ay ka mid yihiin iskoolla, gurya, garaashya iyo adeegya caafimaad.

Sida guud ahaan la isku raacay, qulqulka qaxootiga iyo hay'adaha samafalka waxay si weyn u badalaan muuqaalka iyo bilicda dhaqan-dhaqaale ee degaanka ay martida u yihiin. Taas oo

Jaantuska 31: Qiyaasta, dadka qaxootiga ah ee bishii la soo dhaafay Itoobiyaan cunto la wadaageen

ay qeyb ahaan sabab u tahay maal gelinta ay sameynayaan hay'adaha gargaarka baniaadinnimo. Mid ka mid ah saraakiisha hay'adaha caalamiga ah ayaa waxuu sharraxay sida ay Dollo Ado waayahaan dambe u yeelatay weji dhaqama kala duwan leh; tusaale ahaan, waxuu yiri in kasta oo ay diinta Islaamka tahay mid magaalada ku baahsan, waxaa sahlan in khamri nooc kasta ah magaalada laga soo iibsada. Tan waxay sawir ka bixineysaa isticmaalka macaamiisha sida ay u kala duwan yihiin, iyo waxyaabah ay u baahan yihiin dadka magaalada degan, iyo in ay joogaan dad badan oo aan Muslim ahayn.

Qaxootiga degan shanta xera waxay si joogta ah ugu safaaran magaalada Dollo Ado ayaga oo halkaas u aada in ay adeeg ka helaan waxna ka soo iibsadaan, taas oo qeyb ka qaadaneyso horumarka dhaqaale ee bulshada martida loo yahay. Ganacsade Soomaali-Itoobiyaan ah oo uu Dollo Ado uga furanyahay dukaan lagu iibiya qalabka korontada ayaa waxuu noo shegay: "Qaxootiga waa macaamiil muhiim ah. Waxaan ka iibinnaa telefishinnada, qalabka elektarooniga ah iyo safitoooyinka tamarta qorraxda dhaliya."

Tuulooyinka ku dhow dhow shanta xero, waxaa sidoo kale ku dhacay habab is-baddal oo sidaas la mid ah. Mar kooxdii diiradda la saaraayay ay dood wadaag la yeeshen madax dhaqameedka bulshada degaanka, meel u dhow xerada Kobe, waxaan helnay is-badalladaan hoos ku xusan:

Xerada waxaa la dhisay 2011. Intaa waxii ka horey waxay ahayd dhul duur ah oo ay ku hareereysan yihiin geeda iyo caaws. Waxaan qabi jiray duur jog sida garinuugta iyo eelada. Waxay ahayd meel cidla ah oo aa waxba ka dhisnayn. Aad ayuu uga duwanaa sida uu manta yahay... Kadib markii xerada la dhisay, waxaa dhacay nabaad-guur ku yimaaday deegaanka oo uu sababay tirada qaxootiga ah oo aad u soo badatay. Geeda badan ayaa la jaray oo laga dhigtay dhuxul iyo qorya dabka lagu shida. Duur joogti waay dabar goday. Laakin dhinaca kale, waxaan helnaa nooc cusuban oo caawitaan caalami ah. Waxaa la helay fursada shaqo. Waxaa la sameeyay goobo wax barasha iyo adeegya caafimaad. Ceelal ayaa la qoday. Dad badan oo deegaanka ah ayaa waxay u soo guureen hareeraha xerada Kobe si ay faaidooyinkaas u helaan. Sida ay xogtaanada tusineysa, ka hor inta aanan xerada Kobe la dhisin, waxaa meeshas deganaa ku dhawaad 500 oo qoys oo gaaraaya 3125 oo qof. Lakin sanadkaan tiradaas waa 825 oo qoys oo gaaraaya 4425 qof.

7. Abuuridda fursada waara

Toban sano ayaa ka soo wareegtay ilaa iyo intii la sameeyay xeryaha Dollo Ado. In kasta oo ay Geography ahaan fogtahay, degaanka waxuu ka faa'iday maalgashigii baaxadda lahaa ee IKEA oo ahayd tii nooceeda ugu horeysay, oo waliba ku dheehnayd hindisyaal casri ah. Maadaama wakhtigii maalgashigaasi uu dhamaaday, arrinta culus ayaa waxay tahay sidii hawshii wanaagsanayd ee IKEA laga dhaxlay horay looga sii wadi lahaa, si fursado waara looga abuurto qaxootiga iyo bulshada degaanka.

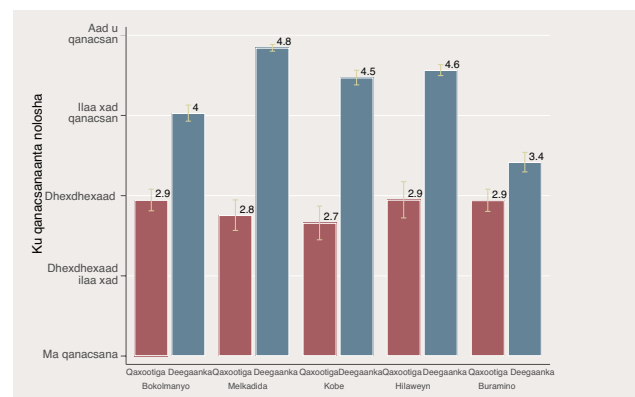
Warbixin gaaban oo ay UNHCR dhawaan Melkadida ka soo saartay ayaa waxay leedahay:

Qaadashada istiraatiigiyaddi laga bartay Dalladda Guud ee Qaab-dhismeedka Jawaab-Celinta Qaxootiga, UNHCR waxuu ujeedkeedu yahay in ay abuurto fursada cusuban si ay kor ugu qaado noloshu qaxootiga iyo tan bulshada degaanka. Waxuu ula jeedkeedu yahay tayeynta xirfadaha iyo aqoonta, keenidda fikrada ganacsi oo cusuban, xoojinta dhaqaalaha maxalliga ah iyo abuuridda kaabayaal dhaqaale oo cusuban oo laga hirgeliya meelaha fog ee waddanka (UNHCR 2018).

In kasta oo ay jiraan horumar la sameeyay, arima muhiim ah ayaa wali haray. Dakhli, shaqo, maal, cunta sughan, caafimaad iyo nolo lagu qanacsan yahay (Jaantuska 32). Tilmaamahaas qaxootiga way ku yaryihiin, si guud ahaaneedna waxay ku sii liitaan bulshada degaanka. Si la fahmi kara ayaa cadad badan oo ka tirsan qaxootiga Dollo Ado waxay waddanka uga guurayaan (Jaantuska 33) si ay u abuurtaan fursada waara. Dhibaataada ku gudban kama yara tan lagu dhisaaya dhaqaalaha xadka. Dhismaha horay looga sii wadaaya waxii ay Hay'adda IKEA xagga tacliinta ka hirgelisay waxaa sii dheer, beeraha, tamarta, deegaanka iyo nolol-maalmeedka. Sideed walxoo oo kale, ayaa macquul ah in ay noqdaan waddadii loo mari lahaa [horumar] waara.

1) In la aqoonsado dhaqaalaha xuduuda

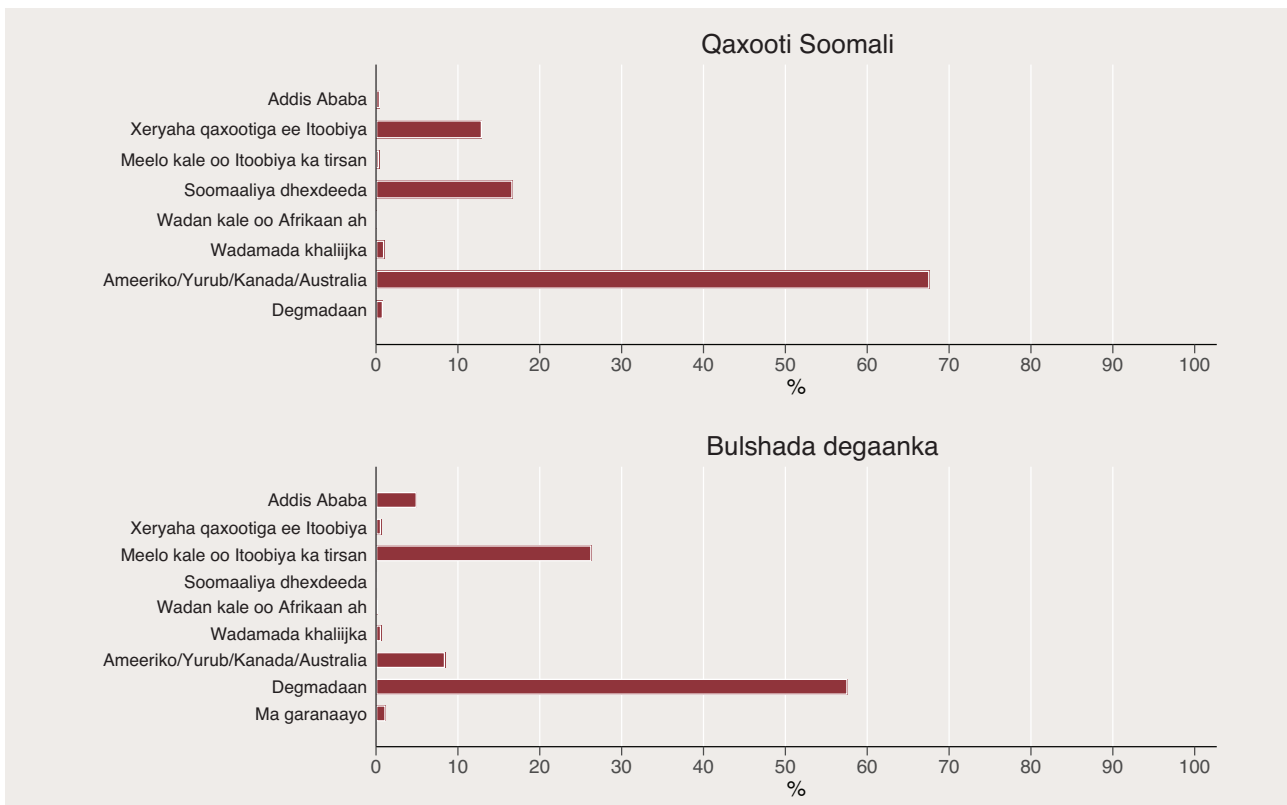
Waxyaabaha cilimi-baarista nooga soo baxay waxa ka mid ah, in dhaqaalaha Dollo Ado uu micna sameynaaya oo kali ah markii lagu eego muraayadda ama aragtida gobolka iyo tan caalamigga ah. Qaxootiga iyo bulshada martida loo yahay, waxay labaduba ku tiirsan yihiin dhaqaala ku saleysan gargaarka caalamiga ah iyo ganacsiga xuduudda ee ay la leeyihiin waddanka Soomaaliya. Wakhtigaan xaadhirka ah, aragtida waddanka ee ku aadan ururrada caalamiga ah, waxay u janjeertaa dhenaca in ay meesha ka saarta aqoonsiga ku saleysan dhaqaalaha xuduudda. Isla markaas, waxaa jira wal wal dhanka amaanka ah oo ay dowladda ka muujisay dhaqdhaqaaqada xuduudda. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jira habab badan oo faragelinta ku saleysan suuqga ganacsi, ay uga fikiri karto qiimaha ay leedahay silsiladda isku xirta xeryaha iyo xuduudda.

Jaantuska 32: Ku qanacsanaanta noloshu ee qaxootiga iyo bulshada degaanka

Tusaale ahaan, ururrada caalamiga ah waxay taageero u fidiyaan is-kaashatada beeraaleyda ah ee qaxootiga iyo sidoo kale kuwa bulshada degaanka. Is-kaashatadaas waxaa ka mid ah saraakiisha suuq-geynta iyo silsiladda qiimeynta. Waxay eegayaan qiimaha alaabta ay suuqqa ka joota iyo sida loo rabo, taas oo kadib lagu saleeya abuurka xilliga kasta. Kadib markii beeraha la goosta, dalaga qaarkii waxuu si toos ah u tagaa suuqyada xeryaha, halka qaarka kale ay ganacsata Itoobiyaanka ah u iib geeyaan magaalooyin sida Dollo Ado, Muqdisho iyo Mandera. Waxaa xusid mudan in dukaamada tafaariiqda ah ee xeryaha ay sidoo kale ku tiirsan yihiin alaabaha uga yimaada Muqdisho, iyo qaar aan badnayn oo ka yimaada is-maamulka Mandera. Warshadaha xeryaha u dhow way yaryihiin, alaabta inteeda badan waxaa laga keenaa magaalada Dollo Ado, taas oo xiriir la leh magaalooyinka ganacsiga waaweyn ee Soomaaliya, in kasta oo ay dhici karta alaabtaas asalkeedi hore in ay ka timaaday Shiinaha ama Bariga Dhexe.

Nuxurka waxuu yahay in xadidaadda qorshaha siyaasadda iyo kann sharciga, kaas oo ku aadan dhaqdhaqaaqada xuduudda ee alaabta, adeegyada iyo dadka in fikrad ahaan aad loo yareeya, si waafaqsan ama munaasib ku ah amniga. Xariirka dhaqaale ee ay la leeyihiin dhaqaalaha Soomaaliya iyo kann (ilaa xad) waddanka Kenya, ayaa waxuu matalaa halbowlaha noloshu ee qaxootiga iyo bulshada degaanka, ayada oo is-dhexgalka dhaqaale ee gobolka uu u baahan yahay in jilayaasha qaran iyo kuwa caalamiga ah ay arinkaas si weeyn u aqoonsadaan.

Jaantuska 33: Halkee ayay qaxootiga iyo dadka degaanka jeclaan lahaayeen in ay ku noolaa muddo 3 sano ka dib ah?

2) In qaxootiga lacag cadaan ah lagu caawiyo

Mucaawanada aanan lacagta ahayn ee laga bixiyo Dollo Ado, waa mid aanan ku filnayn oo aanan wax-tar lahayn. Kharashka WFP qiyaastii bil kasta waa 11-12 Milyan oo ah Doolarka Mareykanka. Taasi waxay la micna tahay qiyaas ahaan bishi 50 Doolarka Mareykanka ah, si uu qof kaasta u helo: 13.5 kg badar, 1.5 kg digir, 0.9 litre saliid, 0.15 kg cusbo iyo 1 kg oo digirta soya ah. Qaxooti badan ayaa raashiinkooda cuntada ah iska sii iibiya, ayada oo sicirka suuqa ay alaabtaas ka joogta Kiiladii badar ama digir ah uu yahay 20 Birr-ta Itoobiya ah, ayada oo uu beeca litarka saliida ah yahay qiyaastii 50 Birr-ta Itoobiya. Tani waxay muujineysaa in qiimaha guud ee raashiinka [halka qof la siiya] uu qiyaastii yahay 400 oo Birr-ta Itoobiya ah ama 14 Doolarka Mareykanka ah taas oo aad uga yar kharashka gaaraya 50 Doolar ee WFP, ayada oo isla markaana aad ugu dhow lacagta cadaanka ah ee loo yaqaana Bamba Chakula, taas oo loo xawilo dadka degan Kalobeyi oo Kenya ka tirsan (qofkiiba 15 Doolarka Mareykanka ah bil kasta).¹⁹

Lacag cadaan ah oo qaxootiga la siiya ma aha in ay leedahay wax tar badan oo kali ah, laakin waxaa intaas sii dheer in ay noqon karto hab lagu horumarin karo dhaqaalaha degaanka. Markii lacag cadaan ah mucaawano loo bixiyo, waxaa jiraaya fursada balaaran oo la kala dooran kara, oo ay ka mid tahay qaabka loo yaqaano Bamba Chakula. Ayada oo aan la eegin nooca gargaarka ah ee la bixiyay, cilmi-baarista yada waxay soo jeedineysaa in loo baahan yahay hagaajinta kormeerka hirgelinta.

Nidaamka hadda jira waxuu qaxootiga siinayaa dhiirrigelin xoog leh oo ku aadan helista gargaar iyo fursada ay ka helaan labada dhinac ee xuduuda. Tusaale ahaan, waxaa jira farqi u dhaxeeyo

xogta u diiwan gashan UNHCR iyo xogta SENS ee dowladda²⁰, taas oo sabab looga dhigi karo dhaqdhaqaaqa ay qaxootiga u kala socdaan Soomaaliya iyo xeryaha. Arinka culeyska leh ayaa waxuu yahay in markii la eego nidaamka hadda jira ee dhaqdhaqaaqa xuduudka loogu kala gudbaaya yahay mid asaas u ah istaraatiijiyadda qoysaska qaxootiga ah.

3) In la kaamilo hawshii horay loo soo qabtay

Muddo todoba sano ka badan ayay Hay'adda IKEA waxay shanta xero [ee qaxootiga Dollo Ado] iyo agagaarkooda ku kharash gareysay lacag kor u dhaafeysa 100 Milyan oo Doolarka Mareykanka ah. Lacagtaas waxaa lagu kharash gareyay meelo kala duduwan sida waxbarashada, beeraha, tamarta, deegaanka, iyo nolol-maalmeedka. Ayada oo la kaashanaaya UNHCR, ARRA, iyo NGO-yaal badan, ayaa waxaa la hirgeliyay hawla ku saleysan hindisayaal cusuban. Wax qabadyadaas waxay leeyihiin saameyn muhiim u ah horumarka dhaqaale ee gobolka. Si gaar ahaaneed, maalgashiga waxuu u muuqdaa in uu balaariyay fursadaha la xiriira beeraha, xoolaha iyo ganacsiga. In kasta oo qayb yar oo qaxootiga ka tirsan halkaan laga shaqaaleysiiyay (qiyaastii 10% oo ka tirsan ragga qaan gaarka ah), misana tiradaas ma aha mid yar, fursadaha waxay ka mid yihiin kuwa aadka u yar ee awoodda u leh in ay sii jiraan markii loo eego dhaqaalaha xadidan/yar. Waxaa jiro cadeymo dhanka tayada ah, tusaale ahaan, maalgashigii Kanaalada waraabinta beeraha iyo dhismihii iskaashatooyinka beeraha ayaa waxuu horseeday in dalagyada beeraha loo dhoofiyo deegaamada kale ee Itoobiya ee dhanka waqooyi xiga sida Tigray. Dhanka kale, kaabayaasha dhaqaale iyo fursadaha waxbarashada ayaa waxay u muuqdaan in ay yihiin kuwo si weyn loo balaariyay. Maalgashigaan ah kii

¹⁹ Betts. A. et al (2018), *Self-Reliance in Kalobeyi? Socio-Economic Outcomes for Refugees in North-West Kenya* (Oxford: RSC).

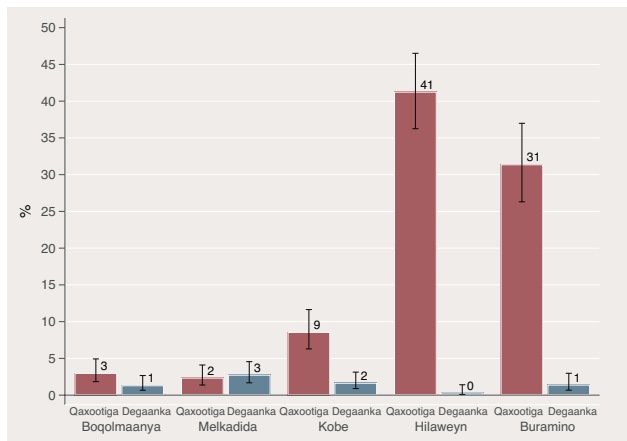
²⁰ Xogta UNHCR waxay sheegeysaa in ay jiraan 30000 oo qooyo oo xeryaha ku jira, halka ay xogta SENS, ee aan tusaalayaasha u isticmaalnay, sheegeysa in ay xeryaha ku jiraan 15000 oo qooyo. Yaraanta tirada SENS ayaa waxaa dhici karta in ay sababteedu tahay guur guuridda Soomaalida xeryaha ku jirta ay hadba Soomaaliya u safraayan.

noociisa ugu horeyay, ayaa waxuu yahay mid laga dhaxlay wax qabad mudan in lasii hormariyo oo leh meel horay looga sii amba qaado.

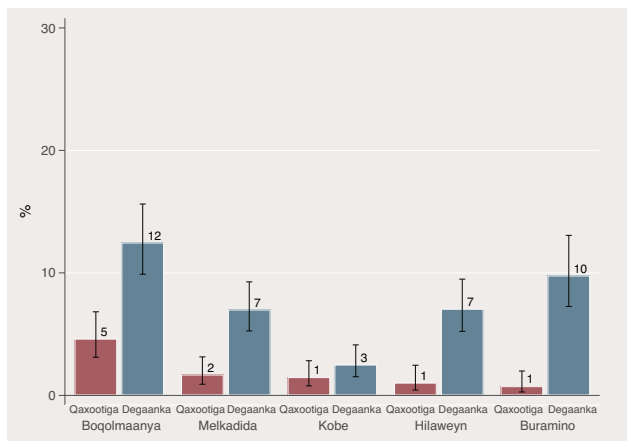
4) Kaabayaasha dhaqaale iyo gaadiidka oo la hormariyo

Abuuridda suuq kala socdo oo horumar leh waxay u baahantahay in la fududeeyo dhaqdhaqaaqa dadka, alaabta iyo adeegyada, iyo sidoo kale in la suurto geliyo awoodda is-gaarsiinta. Ayada oo loo maraaya ballan-qaadkii hay'adda IKEA ee waraabka beeraha ee lagu fullinaayay mashruucii isticmaalka tamarta qorraxda, iyo ayada oo loo maraaya shaqadii hay'adaha fullinta mashaariicda ee ay UNHCR gacansaarka la lahayd si biya loo helay, kaabayaashii dhaqaalaha aad ayuu u wanaagsanaaday. Laakin wali waxaa jira fursad horumarineed. Waddoyiinka aad ayay u xunyihiin. Waddada kali ah oo isku xirta magalada Dollo Ado iyo shanta xero, marar badan waay gòdaa, sababta oo ah, buunda burburtay, daadad ama shil baabuur. Waddada oo la hagaajiyay, waxay suurto gelineysaa dhaqdhaqaaq wanaagsan iyo in la helo suuq. Dhibka ugu weym ee haysta qaxootiga waa xiriir la'aan. Xeryaha ku dhow Soomaaliya, qaxooti badan waxay isticmaalaan khatka isgaarsiinta ee Soomaaliya si ay dadkooda ula xiriiraan. Tusaale ahaan, waxaan aragnay in 41% ee ka tirsan qaxootiga Hilaweyn iyo 31% oo ka tirsan xerada Buramino (xerada xadka ugu dhow

“Helidda Suuga Shaqada iyo Shaqaalaha waa mid leh fursad habkale loigu rogi karo.”

Jaantuska 34: Qiyaasta, dadka bishi la soo dhaafay ugu yaraan hal mar qof Soomaaliya joogo telefoon kula hadleen

Jaantuska 35: Qiyaasta dadka bangiga koota ku leh

ay Soomaaliya waceen bishi la soo dhaafay. Tiradaas waxay u soo dhacday 3% oo ah xeryah xadka aadka ugu fog (Jaantuska 34). Tan waxay tusineysaa in loo baahanyahay maalgelin dhanka khatka telefoonada ah oo ay xeryaha helaan.

5) Abuuridda suuq suurto-gal ah oo räsul maal ku dhisan

Qaxootiga iyo bulshada Dollo Ado labaduba ma qabaan nidaam bangi oo muuqda. Hal bangi oo kali ah ayaa jira. Bangiga Ganacsiga ee Itoobiya ee ku yaalla Dollo Ado. Intooda badan qaxootiga iyo bulshada degaanka bangigaas kuma laha koonto (Jaantuska 35). Qeyb ahaan, tan waxaa u sabab ah ayaga oo aan buuxin karin shuruudaha ama aan haysanin lacagti ay bangiga ku keydsan lahaayeen. Qaxootiga waxaa hor yaalla shuruuc xaddideysa in ay nidaamka bangiyada galaan. In kasta oo ay jiraan hab lacag keydin oo aan rasmi ahayn, amaah, iyo nidaamyada ceymiska bulsha ee ka shaqeynaaya gudaha iyo hareerah xeryaha -- sida ayuto iyo iqub – dad aad u yar ayaa leh awood ay uga qeybqaataan keydka wadajirka ah (Jaantuska 36). Barnaamijka maalgashiga yaryarka ah ee sii balaaranaaya, oo xerya laga hirgeliyay, ayaa waxuu yahay meel muhiim ah oo wax laga bilaabi karo, maadaama uu qaxootiga iyo bulshada degaanka uu u suurto gelinaaya helista räsul-maalka. Waxaa loo baahanyahay cilmi-baaris dheeraad ah, si loo sahmiya nooca maal-gelineed ee wax tarka u leh oo taageeraaya ganacsiga wax ku ool u ah qaxootiga iyo bulshada degaanka labaduba. Tusaale ahaan, ma waxaa lagu taageeraa tababarro mise talooyin? Soo celinta [amaahda] sidee ayaa loo naqshadeeyaa, waa maxay nooca damaanadda ee macquulka ah? Ma jirtaa fursad adeegsiga telefoonka Mobile-ka ah loo balaarin karo sida nidaamka M-pesa ee Kenya?

6) Abuurista suuq shaqqa

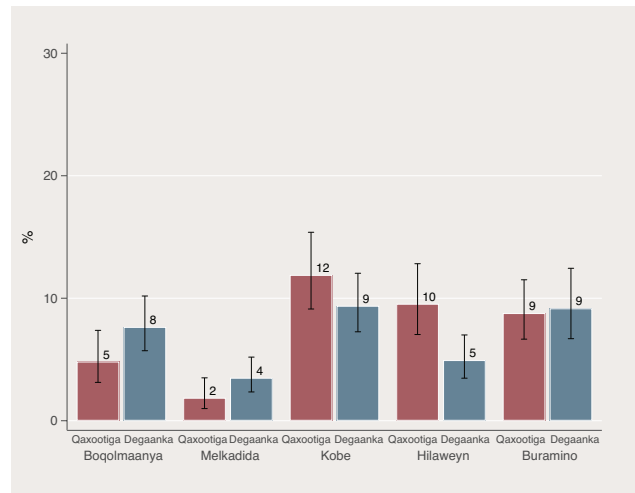
Itoobiya tallaaba wanaagsan ayay horay u qaaday oo waxay baas-mareysay sharci qaxootiga siinaaya xaqqa uu u leeyahay in uu shaqeeya si xur ahna uu waddanka u dhax mari kara. Suuqqa shaqada iyo shaqaalaha waa mid hanashadiisa ay leedahay fursada uu is-baddal ku socdo. Laakin, sida ay la qabaan degaannada kale ee waddanka ee qaxootiga marti geliyay, dhibka waxuu ka jiraa sidii loo abuurin lahaa fursada shaqa oo cusuban oo ay helaan qaxootiga iyo bulshada marti-gelisay. Sameeynta suuq shaqaale oo miro-dhal leh, waa geedi-socod wajiya badan leh. Waxaa ka mid ah: hirgelinta wadda lagu hela shaqa aan rasmi ahayn oo markaa kadib la aqoonsada, qaxootigana loo suurto geliya in ay diiwaan-geliyaan ganacsigooda. Taas oo abuureysa habab lagu xayeysiya fursada shaqa oo ay ku dheeli-tirnaanayaan shaqooyinka iyo dalabyada lagu soo codsanaaya, taas oo loola jeeda abuuridda hay'ada shaqa oo badan, iyo horumarinta kaabayaasha dhaqaale oo dadka u suurto-gelinaaya in ay shaqeeyaan ayagoo maraaya adeegyada lagu texgelinaaya ka qeyb-galka dumarka e suuqa shaqada. Waxaas oo dhan ka hor, caqabadda ugu weyn waa sidii loo soo jiidan lahaa maal-geliyayaasha, taas oo kicin karta shaqa abuurid joogta ah oo degmada oo dhan ah. In kasta oo shaqa abuurista Itoobiya ay 30000 oo qof oo qaxooti ah u keentay fursada shaqa oo laga helay warshadaha waddanka, fursadahaas lagama helo degaamada juqraafi ahaan u dhow Dollo Ado. Baddalaad uu hal-abuur ku dheehanyahay ayaa looga baahanyahay degaanka Dollo Ado si loo kiciya qeybaha uu degaanka iyo dadka ku nool ay haystaan faaidooyin lais-barbar dhigi kara, tusaala ahaan beeraha ama ganacsiga xuduudda.

7) Horumarka dhaqaale oo lagu hogaamiya dhijitaalka

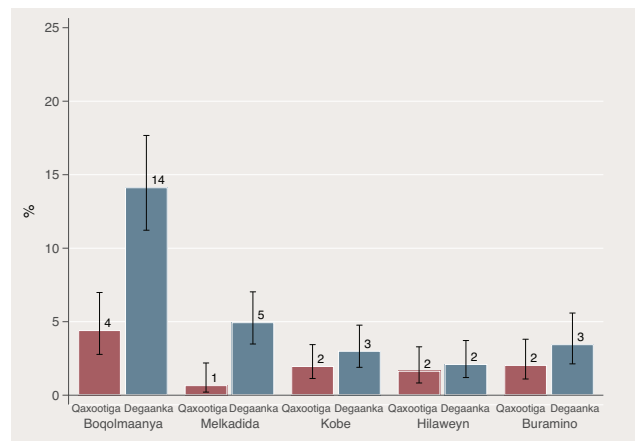
Xeryaha Dollo Ado waay fog yihiin juqraafi ahaanna waa geeri go'an. Laakin qarnigaan kow iyo labaatanaad, taasi kama dhigeysa in ay [xeryahaas] ka go'aan dhaqaalaha caalamka. Dollo Ado waa meesha ku haboon oo waxbarashada dhijitaalka ah iyo shaqaaleynta ay dhaqaalaha isbadal u keeni lahaayeen. Markii la eego sharciyada cusuban ee Dowladda ee qaxootiga u ogolaanaaya in ay shaqeeyaan, dhibka waxuu ka jiraa sidii shaqo loogu abuur lahaa qaxootiga iyo bulshada degaanka. Hadaba, dhaqaalaha dhijitaalka ah ayaa waxuu matalayaa hab muhiim ah oo taas lagu gaari kara. Shaqooyinka yaryarka ah, keydinta xogta, turjumada af-Soomaaliga, sameynta xirfaha is-afgarashada, ama noocyada kale ee dhijitaalka ah, ayaa door ka ciyaari kara. In kasta oo ay dhici karta in Dollo Ado loo arka meel in la maal-gashada ay khatar tahay, dagaallada sokeeye oo socda aawgood iyo maadaama ay u dhow dahay Soomaaliya, degaanka hareeraha xeryaha waxay ka faaideen xasiloonaada yar ee jirta, is-dhexgalka heerka sare ah ee qaxootiga iyo bulshada degaanka, iyo jawiga wanaagsa ee uu nidaamka hagaaya. Si kastaba ha ahaatee, wakhtigaan hadda ah, waa cadahay in qaxootiga iyo bulshada degaanka labaduba uu xaaddidan yahay galaangalka ay u leeyihiin kombiyuutarada, telefoonada casriga ah, ama internetka. Tusaale ahaan, heerka isticmaalka emailka iyo baraha bulshada ay ku xiriiraan waa mid hooseeya, xitaa markii la barbar dhigo qaxootiyaasha kale ee ku nool Afrikada Bari (Jaantusada 37 iyo 38).

8) In loo guuro deegaan rasmi ah

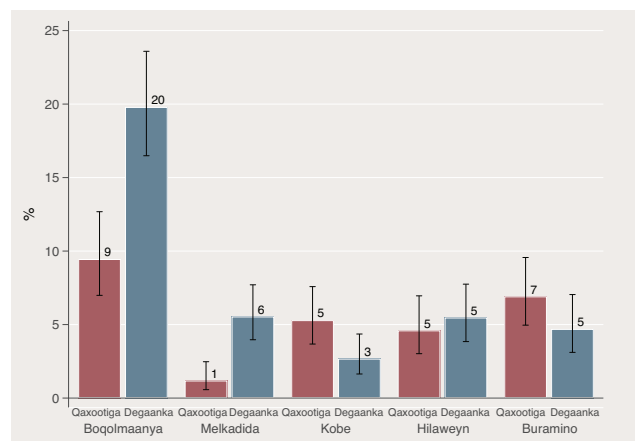
Bishii January 2019 aya Dowladda Itoobiya waxay barlamaanka marisay sharci cusuban oo qaxootiga u ogolaanaaya xaqqa ay u leeyihiin in ay shaqeeyaan iyo xurriyadda socdaalka. In kasta oo la filanaaya in sharcigaas si tartiib tartiib ah loo hergelin doono, waxuu siinayaa fursad looga fikira wax dhaafsan degaansha ay qaxootiga degan yihiin deegaannada xuduudda ah sida Dollo Ado. Cilmi-baaristanada waxay muujisay in qaxootiga Soomaaliyeed ee xeryaha Dollo Ado ay ku tiirsan yihiin dhaqdhaqaaqooda istiraatiijiyadda dhaqaale ee u dhaxeeya xeryaha iyo magaalada Dollo Ado. Dhanka kale, waxaa kale oo uu [cilmi baaritaanka] muujiyay in bulshada degaanka ay ku tiirsantahay joogitaanka qaxootiga iyo hay'adaha samafalka. Si loo abuur fursada waara oo sii jira xitaa kadib markii ay qaxootiga Soomaaliyeed waddankooda ku laabtaa. Dowladda deegaanka iyo tan dhexe waa in ay ka fikiraan hab dib u dejineed oo ku dhisan adeegya is-dheeli tiraaya oo loo qabta qaxootiga iyo bulshada degaanka. Habka noocaas ah, qaxootiga iyo bulshada degaanka waxaa u suurto gelaaya in ay wada noolaadaan oo ay wada shaqeystaan, oo ay si xur ah u dhaqdhaqaaqaan, oo ay ka wada faaideystaan kaabayaasha dhaqaale iyo adeegyada ay bixiyaan hay'adaha caalamiga ah. Taas waxaa la mid ah in laga gudba habka mucaawinada oo hadda jira oo la qaata habka gargaarka ee lacagta cadaanka ah ee qaxootiga lagu taageeraya.

Jaantuska 36: Qiyaasta, dadka ku jira nidaamka iskaashi ee Ayuuto/Iqub

Jaantuska 37: Qiyaasta, dadka cinwaanka emailka ah

Jaantuska 38: Qiyaasta dadka baraha ay bulshada ku xiriita (sida Facebook) koonto ku qabaan

Mahadnaq

Waxaan mahadnaq u jeedineynaa hogaanka kalkaaliyaasha cilmaaristaan, Abis Getachew, Hiwot Mekonen, iyo Halefom Nigus, kuwaas oo aan ka helnay taageero qiimo badan wakhtigii aan ku hawlaneyn cilmi-baaristii goobaha ee xeryaha Dollo Ado. Waxay naga caawiyeen isku daba ridka diiwaan-geliyayaasha, kormeeridda qabanqaabada iyo farsameynta habka ururinta macluumaad aad u adag ayaga oo ku sifoobay dadaal iyo xirfad.

Sida cilmi-baarayaashanaga caadada u ah, waxaan si dhow ula shaqeynay qaxootiga iyo xubnaha bulshada martida loo yahay, anaga oo shaqaaleysiinay kalkaaliyayaal cilmi-baaris iyo tirakoobyaal ka shaqeeya dhamaan xeryaha shanta ah ee qaxootiga iyo hareerahooda. Maadaama ay jirto kabsi ku aadan khatar dhanka amniga ah oo soo wajihi karto qaar qaxootiga ka tirsan, iyo anaga oo rabna in aan u mahadnaqno dhamaan dadkii na caawiyeen ayaa waxaan go'aansannay in aan halkaan ku qorno liis lagu qoray qof kasta kasta magaciisa koobaad oo kali ah: Abdifetah, Abdifetah, Abdirahman, Abdirahim, Abdurahman, Abdurashed, Hoden, Ibrahim, iyo Ikra. Xerada Melkadida: Ali, Amin, Yahye, Mohammed, iyo Hassan, Adan. Xerada Kobe: Ali, Hassan, Marshale, Adan, iyo Abdulahi. Xerada Hilawaa: Abdi, Abdullahi, Ahmed, Mohammed, iyo Sabrina. Xerada Buramino: Abdirizah, Abdifital, iyo Awil.

Dhanka bulshada martida loo yahay, waxaan u mahadnaqeynaa dadkaan hoos ku xusan oo naga caawiyeen dhanka cilmi-baarista. Xerada Boqolmaanya: Abdi Ahmed Abdi, Abdi Diriyeh Doli, Ahmed Bashir Hussien, Abdi Abdullahi Isack, Nuh Ahad Hussein, iyo Yussuf Gedi Muhummed. Xerada Melkadida: Mohamed Bishar Abdi, Jafar Mohamed Hussien, Ubah Aden Hussein, Hindi Sheikh Abdi, Abdihakim Iftiin Mohamed, Mohamud Abdulahi Dobad, Abukar Abdi Sohane, Abdinoor Muhamed Hassan, Abdullahi Mohumed Guliye, iyo Jelle Mohamed Bulle. Xerada Kobe: Mohamed Gulled Bulle, Ali Hassan Noor, Shukri Muse Mohamed, Sudeis Shalla Hassan, iyo Ismail Adan Mohamed. Xerada Hilaweyn: Musdaf Awale Abdi, Ismail Billow Ibrahim, Yunis Sheik Ibrahim, and Halima Hussein Saney. Xerada Buramino: Noor Ibrahim Abdi, Feisal Mohammed Hujale, Abdi Omar Keynan, iyo Hassan Abdi Burale.

Waxaa kale oo aan rabnaa in aan u mahadnaqno wakiillada bulshada oo noo fasaxay naguna taageeray suurto gelinta cilmi-baarista. Gaar ahaan waxaan u mahadnaqeynaa saraakiisha degmada iyo gudoomiyeyaashooda ku sugan Dollo Ado iyo Boqolmaanya, saraakiisha Kebele iyo gudoomiyeyaashooda ku sugan dhamaan Kabele-yaasha aan ka hawlgalnay, kuwaas oo kala ah: Boqolmanya, Melkadida, Kobe, Kole, Hilaweyn, Buramino iyo Dollo Ado. Waxaa kale oo aan u mahadnaqeynaa Guddiga Dhexe ee Qaxootiga (RCC) iyo Gudoomiyeyaashooda

ku sugan Boqolmaanya, Melkadida, Kobe, Hilaweyn, iyo Buramino.

Waxaan si aad ah ugu mahadnaqeynaa taageerada ay na siiyeen Maamulka ARRA ee Arimaha Qaxootiga iyo kuwa Dib u soo Laabta, ayaga oo noo ogolaaday in aan cilmi-baaristaan ka sameyno degaanka Dollo Ado. Waxaan si gaar ah ugu mahadnaqeynaa Mudane Shimelis Aklilu, isku duwaha ARRA ee xerada Buramino; Mudane Hassen Bulo, isku duwaha ARRA ee xerada Boqolmaanya; Mudane Mahdi, isku duwaha ARRA ee xerada Melkadida; Mudane Bashir Sheikh Mohammed, isku duwaha ARRA ee xerad Kobe iyo Mudane Abera Duki, isku duwaha ARRA ee xerada Hilaweyn. Dhanka kale, waxaan ka mahadnaqeynaa caawinaadii uu na siiyay Mudane Shambel Feyissa oo ah isku duwaha hawlgallada ARRA ee xeryaha Dollo Ado. Waxaa kale oo aan u mahadnaqeynaa bulshada ARRA ee ka shaqeysa hawlaha caafimaadka iyo Dr. Beniym Yimam caawitaankii ay noo fidiyeen.

Waxaa kale oo mahadnaq mudan saraakiisha UNHCR oo na siiyeen taageero aan kala go' lahayn muddadii ay cilmi-baarista socotay. Waxay si deeqsinimo leh noola wadaageen khadka is-gaarsiinta iyo ayaga oo na siiyay talooyin wax ku ool ah. Waxaan si gaar ah ugu mahadnaqeynaa Clementine Awu Nkweta Salami, George Woode, Dejan Tanaskovic, Diana Benato, Giovanni Davila, Anab Omar Abdi, Ariadne Kypriadi, Serkadis Mulugeta, Martin Bucumi, Rishika Pradhan, Victor Onyango, Jenny Pathak, Asfera Getachew, Saboor Atrafi, Fareed Accram, Tsion Gidey, Kelly Bendelow, Jimmy Obomba, iyo Abdisalam Kuresh Jamale.

Waxaan sidoo kale u mahadnaqeynaa Joseph Nyangaga, madaxa IOM xafiiskeeda Dollo Ado iyo Edward Moyo madaxa WFP xafiiskeeda Dollo Ado. Waxaan si weyn uga faaideysanay taageerada ururrada kala ah: Golaha qaxootiga ee Norway, Bulshada Samafalka ee Tigray, Ururka Dumarka iyo Dhalinyarta Xoola Dhaqatada iyo ZOA.

Isabelle Machado Aires, oo ah sarkaal ka tirsan programme-ka Dhaqaalaha Qaxootiga ayaa waxay fududeysay qabanqaabada cilmi-baarista ayada oo naga caawisay saxidda nuqulka warbixintaan. Waxaa kale oo aan u mahadnaqeynaa Katy Dawkins oo naqshadeysay warbixintaan.

Waxaan u mahadnaqeynaa Hay'adda IKEA oo ahaa maal-geliyaha ugu weyn ee programme-ka Dhaqaalaha Qaxootiga.

Warbixinta waxay ku saleysantahay cilmi-baarista RSC ee madaxa banaan mana aha khasab in ay ka turjumeysa aragtida iyo siyaasadaha deeq-bixiyayaasha naga iyo, kuwan aan iskaashiga leenahay.

Refugee
Economies

Refugee Studies Centre

Oxford Department of International Development
University of Oxford, 3 Mansfield Road, Oxford, OX1 3TB, United Kingdom
Tel: +44 (0)1865 281720

Email: rsc@qeh.ox.ac.uk

Web: www.rsc.ox.ac.uk

www.refugee-economies.org